

JAARVERSLAG 2016

*Erfgoedbibliotheek
Hendrik Conscience*

ERFGOED
BIBLIOTHEEK
HENDRIK
CONSCIENCE

JAARVERSLAG 2016

*Erfgoedbibliotheek
Hendrik Conscience*

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	7
BIBLIOTHEEKBELEID	9
ONZE MISSIE	9
ONZE VISIE	9
BELEIDSTHEMA COLLECTIE	10
COLLECTIEBELEID	12
collectieplan	12
collectieafspraken	12
bijzondere aanwinsten in 2016	14
DIGITALE BIBLIOTHEEK	16
nieuwe fotografie opstelling	16
gedigitaliseerde publicaties	16
massadigitalisering	17
DAMS antwerpen	17
COLLECTIEZORG	18
ruimte- en depotbeheer	18
preservering en conservering	19
BELEIDSTHEMA PUBLIEK	21
COLLECTIES VALORISEREN	23
deelcollecties in de catalogus ontsloten	23
retrocatalografie oude drukken	23
opname in internationale catalogi	25
STUDIE- EN STILTEPLEK	26
bibliotheekintroducties	26
workshops	26
PUBLIEKSWERKING	27
tentoonstellingen	27
lezingen en activiteiten	28
marketing en communicatie	29

BELEIDSTHEMA ORGANISATIE EN NETWERK	31
PARTNERSCHAPPEN	33
ondersteuning van stedelijke partners	33
vlaamse erfgoedbibliotheek	33
dotatiefonds voor boek en letteren	34
lidmaatschappen	35
BEDRIJFSCULTUUR	36
nieuwe overlegstructuur	36
teambuilding	36
FEITEN & CIJFERS	37
COLLECTIE	38
PUBLIEK	44
GEBOUW	48
PERS & MEDIA	49
PERSONEEL	51
AANWINSTEN EN SCHENKINGEN	54
OPVALLENDE AANWINSTEN OUDE DRUKKEN	55
OPVALLENDE AANWINSTEN MODERNE DRUKKEN	57
aangekocht op een veiling	57
nieuw drukwerk in de marge	59
ander bijzonder drukwerk	63
kranten en tijdschriften	94
SCHENKINGEN	95
OPVALLENDE SCHENKINGEN EN DEPONERINGEN	95
HERBESTEMMINGEN	96
OVERZICHT SCHENKERS	96

VOORWOORD

Geachte lezer,

Natuurlijk is de collectie het kloppend hart van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Maar nooit tevoren was het denken over de collectie en deelcollecties zo prominent aanwezig in de werking als in 2016. Er werd stevig ingezet op een collectiebeleidsplan waarin we de ontzettend rijke en diverse deelcollecties van de bibliotheek trachten te structureren, te beschrijven en te waarderen.

We valoriseerden de deelcollecties jeugdboeken en kunst door ze zichtbaar te maken in belangwekkende internationale databanken. Diezelfde aandacht voor collectiegericht denken schonken we ook aan de catalogus door niet enkel op itemniveau maar ook op collectieniveau te ontsluiten. En tenslotte is er de nieuwe website die de collecties ten volle in de kijker zet.

2016 was voor de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een scharnierjaar. Niet alleen omdat we een beleidsperiode afronden maar ook vanwege enkele interne en externe ontwikkelingen die richtinggevend zullen zijn in de nabije en verre toekomst. Zo ligt de toekomst niet meer uitsluitend in de analoge en papieren wereld. De aankoop van nieuwe apparatuur voor digitalisering is daarom zonder enige twijfel een belangrijke stap in onze werking. Het microfilmen van de collectie is volledig stilgelegd en we zetten nu volledig in op een digitaal reproductiebeleid. De hoge scankwaliteit en verwerkingsnelheid van de nieuwe infrastructuur stellen ons in staat om sneller en meer te digitaliseren en fundamenteel van koers te veranderen.

Het digital asset management systeem dat voor de groep Musea en Erfgoed binnen de stad Antwerpen wordt ontwikkeld en waarvan we de leiding op ons namen, nadert stilaan zijn eindfase als project. Met deze toepassing kunnen we de steeds groter wordende hoeveelheden digitaal en gedigitaliseerd materiaal beheren en ontsluiten. Zo kunnen we onze gebruikers beter van dienst zijn en het onderzoek op onze eigen collectie verder stimuleren.

Onze nieuwe organisatiewebsite, met een fris design en een heldere structuur, kostte ons handenvol voorbereiding. De lancering ervan helemaal op het einde van het jaar geeft onze bibliotheek vanaf 2017 een nieuw gezicht. Hiermee kunnen we volop inzetten om onze plaats in de erfgoed- en bibliotheeksector van zowel de stad Antwerpen als Vlaanderen te bestendigen.

2016 was ook een jaar waarin we een groot publiek konden verleiden met twee gesmaakte tentoonstellingen, diverse lezingen en presentaties en met rondleidingen achter de schermen die een echt succesverhaal werden. De Nottebohmzaal ontpopte zich als een zeer gegeerde locatie voor allerlei film- en fotoshoots en zelfs een leuke *Peepshow* van Studio Brussel.

De uitbouw van onze mecenaatwerking kende een krachtige doorstart en maakte het mogelijk om enkele zeer bijzondere aanwinsten te verwerven. Ook de vriendenwerking nam een hoge vlucht met onder meer spraakmakende debatten in de Erfgoedbibliotheek en het Letterenhuis. Over dit alles vindt u verder in dit verslag meer informatie en toelichting.

In de eerste drie hoofdstukken ‘Collectie’, ‘Publiek’ en ‘Organisatie en netwerk’ koppelen we de belangrijkste realisaties en gebeurtenissen van het afgelopen jaar terug aan de hand van de strategische en operationele doelstellingen uit ons beleidsplan 2012-2016. Het daarop aansluitende feiten- en cijferboek biedt overzichtslijsten en cijfers over de werkprocessen in de bibliotheek. Afsluitend vindt u een overzicht met opvallende aanwinsten.

Met een nieuw Vlaams cultureel-erfgoeddecreet in zicht, en met nieuwe mogelijkheden voor erfgoedbibliotheeken om werkingssubsidies aan te vragen, werken we het komende jaar aan een nieuw beleidsplan en een hopelijk veelbelovende toekomst. Wordt ongetwijfeld vervolgd.

Ik wens u veel leesplezier.

An Renard
Directeur Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
Maart 2017

BIBLIOTHEEKBELEID

ONZE MISSIE

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is de bewaarbibliotheek van de stad Antwerpen met een unieke collectie Vlaams cultureel erfgoed. Ze maakt deze collectie toegankelijk voor onderzoek, studie, inspiratie of genoeg. Als geheugen- en kennisinstelling brengt ze mensen en informatie samen en draagt ze bij tot een groter historisch en cultureel bewustzijn.

ONZE VISIE

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience kiest in alles wat ze doet voor kwaliteit, openheid en duurzaamheid.

De bibliotheek – waarvan de geschiedenis teruggaat tot 1481 – verzamelt publicaties over Antwerpen, de Nederlandse letterkunde, de geschiedenis van de Lage Landen, de Vlaamse Beweging en algemene cultuurgeschiedenis. Ze spitst zich daarbij toe op boeken, kranten en tijdschriften, ongeacht hun drager. Wat de bibliotheek verzamelt, bewaart ze ook. Ze bezit zo een unieke en volledige collectie, van oude drukken tot populaire, hedendaagse tijdschriften. Met de zorgvuldige uitbouw en bewaring van haar collecties heeft de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience één doel voor ogen: deze schat aan informatie, kennis en inspiratie delen met het publiek van vandaag en morgen. Het is dan ook ons erfgoed.

Voor de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is het verzamelen van Vlaams erfgoed haar voornaamste reden van bestaan. Zij is wat men noemt een erfgoedbibliotheek ‘pur sang’ en bekleedt hierdoor een unieke positie in Vlaanderen. Er bestaan natuurlijk tal van andere erfgoedbibliotheeken: universiteiten, hogescholen, musea, archieven, heemkundige kringen en kloosterbibliotheeken bezitten soms imposante collecties. Voor deze instellingen is het verzamelen van het gedrukte erfgoed echter niet de eerste of enige opdracht. Universiteiten of hogescholen verwerven bijvoorbeeld collecties in functie van onderzoek en onderwijs en openbare bibliotheken doen dit met het oog op onmiddellijke consumptie door het publiek van vandaag.

Het verzamelen en bewaren van de erfgoedcollecties verenigen met het toegankelijk maken ervan is precies ook de grote uitdaging van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Ze is immers doordrongen van de overtuiging dat beide taken hoegenaamd geen tegengestelden zijn, maar – mits een goede balans – elkaar zelfs kunnen versterken. Die evenwichtsoefening in al haar aspecten is een rode draad doorheen de bibliotheekwerking.

3A2124

De historie van
Galienetmore

**BELEIDSTHEMA
COLLECTIE**

De collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience verenigt meer dan vijf eeuwen Antwerpse en Vlaamse geschiedenis: het is een unieke en volledige collectie, van zeldzame oude drukken over actuele publicaties tot populaire, hedendaagse tijdschriften. Op papier, op microfilm of digitaal.

De collectie is het resultaat van een eeuwenlange en consistente verzamelpolitiek. Ze startte in 1481 met een schenking van 41 boeken; vandaag omvat ze meer dan 1,5 miljoen volumes, waaronder meer dan 40.000 oude drukken van vóór 1830. Alles samen goed voor 35 kilometer gevulde boekenplanken.

COLLECTIEBELEID

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *Duidelijke afspraken over wat ze verzamelt en wat niet;*
- *Een doordacht schenkingenbeleid.*

COLLECTIEPLAN

Onder begeleiding van FARO, en samen met de vijf andere partners van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, werkte de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience sinds 2014 aan een collectieplan. Allesbehalve een eenvoudige klus, zo bleek al snel. De collectie is zodanig rijk en verscheiden dat ze niet eenvoudig kan worden beschreven.

Het gevolgde traject leidde uiteindelijk niet tot het gewenste eindresultaat, met een doorstart tot gevolg. Ons collectieplan *nieuwe stijl*, geïnspireerd door dat van de Universiteit van Amsterdam, integreerde de informatie uit het gevolgde traject in een duidelijker stramien. De collectie werd ingedeeld in **vier kennisdomeinen en 24 focuspunten**.

Niet elk focuspunt weegt even zwaar. Drie focuspunten hebben door de eeuwen heen steeds bijzondere aandacht gekregen van de collectievormers, met een hoge mate van volledigheid en interne samenhang tot gevolg. Dit zijn echte zwaartepunten in de collectie, die we ook vandaag nauwgezet en in de diepte blijven opvolgen: Nederlandse letterkunde, Geschiedenis van Vlaanderen, België en de Nederlanden en (Geschiedenis van) Antwerpen.

We beschreven elk focuspunt volgens een sjabloon, met aandacht voor de positionering in het veld, de belangrijkste deelcollecties, en de desbetreffende toekomstige collectievorming.

In de marge van dit plan werd ook een schenkingenbeleid uitgewerkt.

Het collectieplan koppelt de collectievorming aan een korte historiek van de bibliotheek, en haar collecties, ontsluiting, behoud en beheer, en digitalisering. Het wordt een instrument om in de toekomst weloverwogen collectieafspraken te maken met andere bewaarinstellingen.

COLLECTIEAFSPRAKEN

BUITENLANDSE KRANTEN

In juli 2015 keurde het schepencollege van de Stad Antwerpen een besluit goed dat het ons mogelijk maakt om buitenlandse kranten en parlementaire publicaties te herbestemmen. Dit collegebesluit kadert in een afspraak tussen de zes partnerbibliotheken van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. Hierbij kan elk van deze bibliotheken optreden als deponhouder van een of meerdere titels.

Dit **deponhouderschap** omhelst een engagement om de betreffende publicatie vanaf de verschijningsdatum in de best mogelijke omstandigheden te bewaren, te ontsluiten en beschikbaar te stellen. Het protocol stelt eveneens dat partnerbibliotheken die geen depotplicht hebben voor een bepaalde titel, deze titel niet langer hoeven te verzamelen. Aanleiding tot de opmaak van het protocol, en daarbij ook de motivatie voor het betreffende collegebesluit, is

het groeiende ruimtegebrek.

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience treedt op als deponhouder voor het *NRCHandelsblad* en de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Alle andere buitenlandse kranten werden in 2016 herbestemd:

- *The New York Times* (juni 1967 - december 1970): in februari opgehaald door de Universiteitsbibliotheek Gent
- *The Times* (1914 - 1977): in mei opgehaald door de Universiteitsbibliotheek Leuven
- *The Times* (1997 - 2004; sept. - okt. 2010): in juni opgehaald door de Koninklijke Bibliotheek van België
- *Le Monde* (feb. 1991 - jan. 2003; feb. - mei 2008; nov. 2012): in juni opgehaald door de Koninklijke Bibliotheek van België
- *Die Zeit* (1972 - 1976): in juni opgehaald door de Koninklijke Bibliotheek van België

De niet-opgehaalde afleveringen van de hierboven vermelde kranten worden alsnog afgevoerd. In totaal zal ruim 81 meter bruikbare depotruimte vrijkomen.

GOVPUB

Het collegebesluit uit 2015 gaf eveneens groen licht voor de herbestemming van **seriële parlementaire publicaties**, op voorwaarde dat er een officiële deponhouder voor wordt gevonden. Bepaalde van deze publicaties zijn intussen immers gratis en online raadpleegbaar. Eind 2015 startte FARO een initiatief op om alle collecties in kaart te brengen. De bezitsbeschrijvingen van verschillende Vlaamse en federale archieven en erfgoedbibliotheek werden bijeengebracht in een nieuwe databank met de naam GovPub.

Deze databank of depottoepassing, gebaseerd op een gelijkaardig project bij de universiteitsbibliotheek rond biomedische tijdschriften, voorziet de mogelijkheid om per titel een deponhouder aan te duiden. Elke instelling bepaalt zelf waarvoor zij als deponhouder wenst op te treden. Daarnaast bevat ze de mogelijkheid om onderlinge afspraken te maken tussen instellingen onderling om collecties te versturen of te ontvangen. Verwacht wordt dat in 2017 de eerste initiatieven van deponhouders zullen volgen.

BIJZONDERE AANWINSTEN IN 2016

SAMENWERKING MET VLAAMSE ESPERANTOBOND

Met de Vlaamse Esperantobond vzw, in 1978 opgericht als koepelorganisatie van de verschillende Vlaamse Esperantoverenigingen, werd een samenwerkingsovereenkomst afgesloten die de gemeenteraad op 30 mei 2016 goedgekeurde. De Vlaamse Esperantobond had in het Esperantohuis in Antwerpen een **bibliotheek met ongeveer 4.000 publicaties**.

Omdat de Esperantobond naar een nieuw pand verhuisde, werd een deel van deze collectie overgebracht naar de Erfgoedbibliotheek, die op dat moment al meer dan 400 titels in het Esperanto bezat. Door deze schenking blijft een belangrijke Esperantocollectie bewaard en toegankelijk. Voortaan zal de Esperantobond telkens een exemplaar van haar nieuwe publicaties in de Erfgoedbibliotheek deponeren.

Op 24 september 2016 werd de schenking symbolisch overhandigd met de plechtige ondertekening van de overeenkomst in de Nottebohmzaal van de Erfgoedbibliotheek. Deze plechtigheid kreeg uitgebreide aandacht in het Esperantotijdschrift *Horizon-taal*, nr. 283 (november-december 2016). Cyreen Knockaert, bibliothecaris van het Esperantohuis, helpt als vrijwilliger mee met de catalografische verwerking van deze schenking.

COLLECTIE NIERIJNCK

Met de financiële steun van Niko Group kon de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een aanzienlijke collectie **historische en merkwaardige kranten** verwerven. De Nederlandse krantenverzamelaar Louis Nierijnck verzamelde 60 jaar lang afleveringen van kranten uit de hele wereld. Deze collectie sluit mooi aan bij het

verzamelprofiel van de Consciencebibliotheek. We zetten sterk in op kranten en wisten in het verleden al verschillende collecties van zogenaamde specimina (losse krantenafleveringen) te verwerven.

De oudste afleveringen gaan terug tot de zeventiende eeuw. Zo is onder andere de Antwerpse krantenpionier Abraham Verhoeven vertegenwoordigd. Onder de achttiende-eeuwse kranten treffen we afleveringen uit binnen- en buitenland aan, zoals de zeldzame Franse en republikeinse krant *Courier van't departement der Twee Nêthen* van 7 juni 1796. De Consciencebibliotheek bezat van deze Antwerpse krant geen enkele aflevering.

Ook de internationale curiosa zijn bijzonder divers. Een greep uit het aanbod: kranten uit Calcutta uit 1784 en 1803, een krant die per luchtballon verspreid werd, Duitse en Amerikaanse soldatenkranten, kranten uit Nederlands Oost-Indië en Suriname, een miniatuurkrant, een krant gedrukt op zijde, Joodse kranten uit de jaren '20 en '30, jeugd- en kinderkranten, kranten in niet-westerse alfabetten (Rusland, India ...), uit exotische landen (Hawaii, Uruguay, Mexico, Ghana, Trinidad...) of uit niet meer bestaande landen (Pruisen, Perzië, Tsjechoslovakije...). Veel afleveringen gaan over historische gebeurtenissen (de dood van Kennedy, Stalin of Elvis Presley, de maanlanding, de Slag bij Waterloo, de Wereldoorlogen...).

UNIEKE NEDERLANDSTALIGE RIDDERROMAN

Met de financiële steun van de familie Nottebohm legde de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience de hand op een unieke Nederlandstalige ridderroman: **Galien rethore** (cat.nr. 812424). Het is de vertaling van een laatmiddeleeuwse, Franse ridderroman uit de cyclus rond Karel de Grote. Hoewel een beperkt aantal specialisten op de hoogte was van het bestaan van deze vertaling, was het de eerste keer dat er een exemplaar opdook. Het enthousiasme bij wetenschappers was groot toen de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience het winnende bod uitbracht. De ridderroman werd inmiddels

uitgebreid geciteerd in het online tijdschrift *Neerlandistiek.nl*.

Na de aankoop kreeg het boek een beperkte restauratiebehandeling en werd het gedigitaliseerd, zodat het nu wereldwijd beschikbaar is voor onderzoek en verwondering. Professor dr. Willem Kuiper van de Universiteit van Amsterdam is inmiddels bezig met een wetenschappelijke uitgave van de tekst, die gratis ter beschikking gesteld zal worden als e-boek.

BIJZONDERE OUDE DRUKKEN

Zoals elk jaar kon de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een aantal oude drukken aan de collectie toevoegen. Naast de hierboven vermelde ridderroman konden op dezelfde veiling bij veilinghuis The Romantic Agony verschillende andere werken worden aangekocht, ditmaal met eigen middelen.

Minstens even belangrijk als *Galien rethore* is de ridderroman **Die historie vanden stercken Hercules en Van Jason ende Hercules die wonderlike vreemde historien** (cat.nr. 812423:2). Samen met de reeds eerder verworven verhalen over Olivier van Castilien en Ponthus en Sydonie beschikt de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience daarmee over een kleine, maar uiterst belangrijke collectie teksten die een belangrijk schakelmoment in de Nederlandse literatuurgeschiedenis documenteren: de overgang van de middeleeuwse, hoofse literatuur naar de renaissance.

Dit boek werd gedrukt in Antwerpen bij Jan van Doesborch, een uitgever die zich specialiseerde in dit soort Nederlandstalige prozaromans. Hercules moet behoorlijk populair geweest zijn, want Van Doesborch gaf het boek twee keer uit. Het bestaan van deze tweede uitgave was echter onbekend en de nieuwe aanwinst trok dan ook meteen de aandacht van internationale wetenschappers. Prof. dr. Rita Schlusemann kon nog net op tijd Antwerpen bezoeken om de

bevindingen over Den stercken Hercules mee te nemen in haar publicatie *Schöne Historien. Niederländische Romane im deutschen Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit* (Berlin : De Gruyter, 2016).

Opvallend is dat vooraan in het boek een tweede titelpagina zit, van de ridderroman *Van Jason ende Hercules die wonderlike vreemde historien* (cat.nr. 812423:1). Daarvan is de tekst helaas niet aanwezig, en enkel bekend van een eerdere editie. Het is vreemd dat de volledige inhoud van dit werk verloren zou zijn gegaan, op de titelpagina na. Eén mogelijkheid is dat de titelpagina functioneerde als advertentie. Kopers werden dan aangespoord om ook het andere boek te kopen.

Een andere bijzondere aankoop is **Dit is die beduydenisse der missen** (cat.nr. 810271) van Gerrit van der Goude. Deze franciscaner monnik schreef dit 'boekje van de mis' in het midden van de zestiende eeuw. Hij beschrijft en verklaart op een eenvoudige manier het verloop van de mis en het liturgische jaar. Voor het overgrote deel van de gelovigen, die geen latijn konden, was het de enige manier om te begrijpen waar het in de mis om draaide.

Het boekje werd bijzonder populair, wat is af te leiden uit het feit dat er talrijke edities geweest zijn die allemaal bijzonder zeldzaam zijn geworden. Het exemplaar dat de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience aankocht is het enige dat bewaard is gebleven van die editie, die voorheen onbekend was. Bijzonder is ook dat het boek, om nog duidelijker te zijn, geïllustreerd is met vele tientallen houtsnedes, die in dit exemplaar ook nog eens zijn ingekleurd. Helaas hebben chemische componenten in de inkt het papier doorheen de tijd flink gehavend. Het boek is na een broodnodige restauratie nu opnieuw beschikbaar voor onderzoekers, en zal binnenkort helemaal gedigitaliseerd worden.

DIGITALE BIBLIOTHEEK

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *Een beleid rond e-info;*
- *De digitalisering van (delen van) de collecties.*

NIEUWE FOTOGRAFIE OPSTELLING

In 2015 besloot de reproductieafdeling om het microfilmen van de collectie volledig stil te leggen en volop in te zetten op een uitsluitend digitaal reproductiebeleid. Om zowel een hoge scankwaliteit als een hoge verwerkingsnelheid te garanderen, was het nodig om nieuwe apparatuur aan te kopen. Onze keuze viel op een semiautomatische opstelling met een V-vormige boekenwip en twee camera's. Hiermee kan het toestel **honderden opnames per uur** maken.

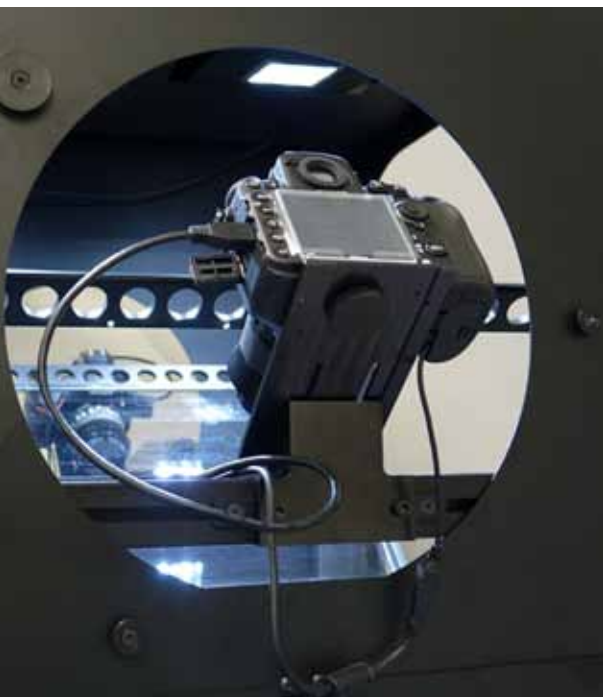
Deze combinatie van snelheid en het grote A1 formaat maakt het mogelijk om vanaf nu te focussen op de vele seriële publicaties die de bibliotheek rijk is, maar die door hun grote volume in het verleden onmogelijk in huis konden worden gedigitaliseerd. Na slechts enkele maanden gebruik merken we al een significante stijging van gedigitaliseerde objecten.

De nieuwe fotografie opstelling is de perfecte aanvulling voor de A0 scanner, die sinds 2006 gebruikt wordt. Heel grote formaten zoals kaarten en affiches worden nog steeds op dit toestel gedigitaliseerd, net zoals de meeste reproductieaanvragen van klanten. Deze aanvragen omvatten meestal slechts één of twee pagina's uit een bepaald werk. Met beide scanners werkt de Consciencebibliotheek verder aan het maximaal digitaal ontsluiten van haar rijke collectie. Zo wordt ze beschikbaar gesteld voor een grote groep lezers, waar ook ter wereld.

GEDIGITALISEERDE PUBLICATIES

De medewerkers van de reproductieafdeling maakten in 2016 **meer dan 6.000 scans** van documenten uit de collectie. Het grootste deel hiervan gebeurde op eigen initiatief. Denk aan unieke incunabelen en waardevolle nieuwe aankopen die we maximaal digitaal ontsluiten voor onderzoekers. In het kader van de herdenking van Wereldoorlog I werd de digitalisering van een groot aantal plakaten of plakbrieven afgerond.

Ook werden reproducties verzorgd op vraag van andere Antwerpse erfgoedinstellingen. De meeste scans werden gemaakt voor de tentoonstellingen *Antwerpen à la carte* in het Museum aan de Stroom en *Cruise away* in het Red Star Line Museum. Daarnaast worden reproducties gemaakt op vraag van onze bibliotheekgebruikers, waaronder verschillende buitenlandse aanvragen uit Nederland, Frankrijk, Italië, Spanje, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en ook Oekraïne.

MASSADIGITALISERING

Het digitaliseringsproject **Digitaal archief Gazet van Antwerpen en Gazet van Mechelen** werd in 2011 opgestart. Samen met uitgever Concentra (ondertussen Mediahuis), de Stad Mechelen, de Provincie Antwerpen en de Universiteit Antwerpen ging de Stad Antwerpen een publiek-privaat partnership aan met als doel het gehele krantenarchief *Gazet van Antwerpen* en *Gazet van Mechelen* te digitaliseren en online beschikbaar te maken in een aantal raadpleegpunten.

Op het einde van dit project zal het archief alle 125 jaargangen van de *Gazet van Antwerpen* omvatten, wat overeenkomt met ruim één miljoen pagina's en meer dan tien miljoen artikels.

In de loop van dit jaar werden een heel aantal nieuwe jaargangen aan de databank toegevoegd, van januari 1950 tot december 1976. Eind 2016 omvat het archief 99 jaargangen, vanaf de eerste editie in 1891 tot en met einde 1976, en van 2004 tot heden.

Ondertussen is de digitaliseringsfase zo goed als afgerond. De nabewerking van de digitale bestanden, het metadateren en het knippen van de bestanden zodat deze tot op artikelniveau doorzoekbaar en fulltext raadpleegbaar zijn, is nog lopende. In 2016 werd er ook gebrainstormd over een nieuw gebruiksvriendelijker platform met een moderner design om beide kranten te ontsluiten. Het resultaat hiervan wordt in 2017 voorgesteld.

DAMS ANTWERPEN

In 2016 bouwde Musea en Erfgoed Antwerpen verder aan een Digital Asset Management System, kortweg DAMS Antwerpen. Dit beheersysteem bundelt de **digitale collecties van de Antwerpse stedelijke musea en erfgoedinstellingen**. De leiding van dit overkoepelende project berust bij een medewerker van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

Er werden een aantal grote stappen gezet in het project. Hieronder een opsomming van enkele grotere zaken – zonder volledig te willen zijn:

- Het DAMS Antwerpen nam de rol over van CollectieAntwerpen.be qua aanbieden van hoogwaardig beeldmateriaal uit de museale en erfgoedcollecties.
- In het kielzog van bovenstaande stap werd – ter facilitering – een collegebesluit goedgekeurd waarbij de stedelijke erfgoedinstellingen afzien van reproductierechten op materiaal uit de eigen collecties dat tot het publiek domein behoort.
- Er werd een tool opgezet om een statistische gegevens gegenereerd door de DAMS-werking op een visuele manier te kunnen weergeven en rapporteren.
- De uploadfunctionaliteiten werden uitgebreid, onder meer de capaciteit en een verdere verfijning van de stappen in de flow.
- De koppeling met de archiefmodule van Brocade werd ontwikkeld en uitgerold. De koppeling met de bibliotheekmodule van Brocade was eind 2016 in ontwikkeling.
- Er werd een link opgezet met het eDepot van het Stadsarchief Antwerpen, om de moederbestanden voor bewaring op lange termijn geautomatiseerd te kunnen doorsturen.
- Er werd een opdrachtenmodule voor fotografen en scanoperatoren ontwikkeld.

Algemeen gingen verschillende instellingen van Musea en Erfgoed Antwerpen aan de slag met de migratie van hun bestanden van de beeldenserver naar het DAMS. Dit is een arbeidsintensieve operatie, zeker ook wat het clearen en instellen van rechten betreft.

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *Een onderzoek naar de mogelijkheden om de beschikbare depotruimte uit te breiden voor zowel papieren als digitale collecties;*
- *De nodige conserverende maatregelen voor de collectie.*

RUIMTE- EN DEPOTBEHEER

VERHUIS OUDE DRUKKEN MIDDENMAGAZIJN

Tot voor kort stonden de oude drukken in het middenmagazijn verspreid tussen de moderne boeken. Oude drukken worden bij voorkeur in een afzonderlijke ruimte bewaard, waar ze de zorg en aandacht krijgen die ze nodig hebben. Daarom werden ze overgebracht naar de preciosa-afdeling.

De eerste verhuisoperatie werd op Zuidoostdag 2015 aangevat. Op Zuidoostdag kunnen middelbare scholieren zich aanmelden om een dag op de werkvloer mee te draaien. Het loon dat ze verdienen staan ze af aan een goed doel in het Zuiden. Drie scholieren meldden zich aan voor deze verhuisjob. Op 22 oktober 2015 selecteerden ze een groot aantal werken gedrukt voor 1800. We leerden de studenten hoe een oude druk te herkennen en hoe Romeinse cijfers om te zetten om het jaartal te ontcijferen.

Nadien werkten twee medewerkers wekelijks een halve dag verder, totdat uiteindelijk 50 meter oude drukken uit de rekken waren gehaald. De meeste boeken waren zeer vuil en stoffig. Alle 860 boeken werden door de afdeling behoud en beheer stofvrij gemaakt, en voorzien van een gloednieuwe zuurvrije kaft en een mooie oranje nop voor hun nieuwe plaatskenmerk. Een vrijwilligster keek de catalogusrecords na en paste de beschrijvingen aan waar nodig.

De uiteindelijke **verhuis naar het preciosamagazijn** vond opnieuw plaats op Zuidoostdag. Op 20 oktober 2016 verhuisden twee scholieren, een vrijwilligster en twee vaste medewerkers een groot deel van de collectie naar haar definitieve standplaats. In het najaar zetten een medewerker en een vrijwilligster het werk verder. Eind december 2016 was de volledige operatie afgerond.

VLEKKENPLAN

Dankzij een actief aankoop- en verzamelbeleid groeit de collectie van de Consciencebibliotheek jaarlijks fors aan. De bibliotheek kampt evenwel met een groeiend ruimtegebrek. Daarom besloot het college van burgemeester en schepenen in de zomer van 2015 om deze problematiek verder te onderzoeken en een actieplan op te stellen.

Bovendien zijn de noden van gebruikers, bezoekers en personeel niet meer die van 20 jaar geleden. Daarom wordt onderzocht om de bestaande kantoor-, magazijn- en publieksruimtes anders in te delen om de beschikbare ruimte optimaler te benutten. In samenwerking met de dienst Stadsbeheer werd in 2016 gestart met de opmaak van een vlekkenplan. Dit is een **voorstudie** die de basis vormt voor latere verbouwingswerken. Het plan wordt volgend jaar verder uitgewerkt en geconcretiseerd met een kostenraming.

PRESERVERING EN CONSERVERING

SCHIMMELCALAMITEIT IN HET TIJDSCHRIFTEN-MAGAZIJN

In januari 2015 werd een nieuwe schimmeluitbraak ontdekt in magazijn C3 waar tijdschriften worden bewaard. In bijna elk compactusrek werd actieve schimmelpluis aangetroffen, een aangetaste collectie van in totaal ca. 1.500 strekkende meter.

De collectie is zelf niet meer de oorzaak van de schimmelgroei. De tijdschriften zijn in het verleden al drie keer gereinigd en behandeld tegen schimmel. Samen met de dienst collectiebeleid van de stad Antwerpen, FARO, Helicon en Het Centraal Bureau voor Schimmelcultures in Utrecht werd gezocht naar de oorzaak en behandelingsmethode van de steeds terugkerende boekschimmel.

Omwille van budgettaire beperkingen wordt de behandeling met eigen medewerkers uitgevoerd. Hiervoor werd een stappenplan en draaiboek uitgewerkt en speciaal beschermingsmateriaal voor het personeel voorzien. De medewerkers van de afdeling behoud en beheer en de magazijniers startten met een behandeling van **droogreinigen en schimmelbestrijding** met een ethanoplossing.

Ook in 2016 was er onvoldoende budget om de schimmelbestrijding aan een externe conserveringsfirma uit te besteden. Vanaf maart 2016 werden daarom alle andere medewerkers mee ingezet. Ook twee vrijwilligers hielpen mee. Speciaal hiervoor werden verschillende demonstraties georganiseerd waarbij de andere collega's leerden hoe te ontschimmelen, van begin tot eind. In totaal werden dit jaar op deze manier 17.176 objecten behandeld.

In mei en juni 2016 werd de behandelingsmethode geëvalueerd. De conclusie was dat het ontschimmelen nog meer dan een jaar tijd vraagt vooraleer de volledige tijdschriftencollectie schimmelvrij is. Een groot deel van de collectie blijft dus nog een lange tijd onbeschikbaar

voor de leeszaalbezoekers. De vermoedelijke einddatum van het behandelen van deze grote calamiteit is wellicht najaar of eind 2017.

BOEKEN-EHBO

Sinds 2016 zet de afdeling behoud en beheer in op een algemeen nazicht en de **eerstelijnsconservering** van de collectie. In vergelijking met het uitvoeren van grote en dure restauraties verbetert de algehele conditie van de collectie veel sneller dankzij boeken-EHBO. Hierbij wordt kleine schade aan de collectie, zoals scheuren of losse bladzijden, in huis en door de eigen medewerkers hersteld.

Het project wordt aangestuurd door de behoudsmedewerker. De focus ligt op het hechten van losse bladen of losgekomen platten, en het herstellen van scheuren of gaten in het papier door het te doubleren met Japans papier.

Sinds september 2016 wordt de afdeling versterkt door een werkervaringsklant die boeken-EHBO goed in de vingers heeft. Hij herstelt enkel de banden met losse ruggen. Op 4 maanden tijd werden al 120 ruggen 'genezen'. Daarbovenop werden nog 165 banden hersteld.

VAN ZUUR NAAR ZUURVRIJ

In september 2016 werd de laatste oude, verzuurde kافت in magazijn S4 vervangen door een nieuwe **zuurvrije kافت**. Hierdoor zijn alle boeken de eerste 15 jaar goed beschermd. Dit project werd nog voor 2012 opgestart. Verschillende werkervaringsklanten hebben er jaren lang aan meegewerkt.

RESTAURATIE PAPYRUS

De Consciencebibliotheek bewaart een Egyptische papyrus van 3.000 jaar oud. In 2015 werd geoordeeld dat dit document in te zwakke conditie was om te restaureren. In plaats daarvan wordt werk gemaakt van een op maat gemaakte bewaardoos.

Met de hulp van de dienst collectiebeleid van stad Antwerpen en boekrestaurator Marijn De Valk kwam een ontwerp tot stand van deze **bewaar- en presentatiedoos**. De doos wordt begin 2017 vervaardigd met de steun van het Fonds Jacques Bollens dat wordt beheerd door de Koning Boudewijnstichting.

Syden Hennege
Nov. Dec.

Somer - Erveding
Oet. Nov.

Suiker - Appel
Oet. Nov.

Princes - Appel
Nov. Dec.

Witte Bloem - Soete
Oet. Nov.

Rode Hofst - Calville
Oet. Nov.

Swaan - Appel
Oet. Nov.

BELEIDSTHEMA PUBLIEK

Rode Gul - Erveding
Nov. Dec.

Collecties uitbouwen, ontsluiten verzorgen en bewaren doet de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience met één doel voor ogen: de schat aan informatie, kennis en inspiratie delen met het publiek door ze breed toegankelijk te maken en gecontroleerd ter beschikking te stellen.

Ze wil een gastvrije en aantrekkelijke bibliotheek zijn, die al haar gebruikers een kwaliteitsvolle dienstverlening op maat biedt. Door publieksactiviteiten te organiseren, wil ze haar werking ook onder de aandacht brengen van een breed en geïnteresseerd publiek dat minder snel spontaan de leeszaal binnenstapt. De Nottebohmzaal biedt uiteraard het perfecte kader voor de lezingen en tentoonstellingen van de bibliotheek.

COLLECTIES VALORISEREN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *De diepgaande bibliografische ontsluiting van de collecties;*
- *Het stimuleren van onderzoek op de collecties;*
- *Het digitaal consulteerbaar en doorzoekbaar maken van de collecties.*

DEELCOLLECTIES IN DE CATALOGUS ONTSLOTEN

SCHRIJVERSBIBLIOTHEKEN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bezit enkele belangrijke schrijversbibliotheken. Dit jaar werd de ontsluiting van de bibliotheken van twee belangrijke Vlaamse auteurs aangevat. Het gedeelte van de bibliotheek van Ernest Claes (1885-1968) in ons bezit werd helemaal verwerkt. De collectie bevatte eveneens een aantal boeken die eigenlijk toebehoorden aan zijn echtgenote, de romanschrijfster Stephanie Claes-Vetter (1884-1974). Deze kleine verzameling is ongetwijfeld slechts een fractie van wat er ooit is geweest.

Daarnaast is er gestart met het ontsluiten van de bibliotheek van Hubert Lampo (1920-2006). De collectie werd in 2007 aan de stad geschonken. Het archief van de schrijver bevindt zich in het Letterenhuis.

De bibliografische ontsluiting van wat bij deze schrijvers op de boekenplank stond, leert ons over hun contacten, interesses en inspiratiebronnen. Het ondersteunt het **literair-wetenschappelijk onderzoek**. Daarom gebeurt de ontsluiting met een dubbel oormerk: ook de doubletten krijgen een kenmerk zodat de schenking virtueel volledig kan worden gereconstrueerd.

COLLECTIE KONINKLIJKE MAATSCHAPPIJ VOOR DIERKUNDE ANTWERPEN

Begin 2015 ontving de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een schenking van 237 objecten van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen. Het zijn vooral **natuurwetenschappelijke publicaties** waaronder veel reeksen, soms in bijzondere banden en met gekleurde lithografieën. Daarnaast ook 28 oude drukken, waaronder geïllustreerde naslagwerken over fauna en flora. De kleurrijke afbeeldingen van vogels, vissen, appelen en peren, in alle mogelijke variaties en soorten, spreken tot de verbeelding.

De bibliografische verwerking van de 237 objecten startte in oktober 2015. In februari 2016 waren ze allemaal ingevoerd in de Anet-catalogus. Deze schenking sluit mooi aan bij een vorige overdracht van de Antwerpse Zoo. In 2006 werd een kostbare antiquarische collectie in permanente bruikleen gegeven, met als meest opvallende stuk het *Walvisboek*. Dit geïllustreerd handschrift van Adriaan Coenen uit 1584 is ondertussen erkend als topstuk van de Vlaamse Gemeenschap (cat.nr. 707256).

RETROCATALOGRAFIE OUDE DRUKKEN

Omvangrijke collecties van gelijkaardige publicaties werden vroeger zelden in detail beschreven in de online catalogus. Daardoor zijn ze moeilijk of niet terug te vinden. Vanaf 2016

worden dergelijke collecties, indien het publicaties tot 1830 betreft, alsnog systematisch op stukniveau ontsloten. Op die manier worden ze beter vindbaar voor de gebruikers en de collectiebeheerders. Dit proces wordt retrocatalografie genoemd.

ORDONNANTIES ADMIRALITEIT

Een goed voorbeeld is een bundel met 114 ordonnaties betreffende de Admiraliteit: *Receuil van alle de placaten ... raeckende de admiraliteijten, convoyen ende licenten ende meer andere saecken van de zee* (K 95231). De ordonnaties gaan uit van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden in de periode 1597-1671. Onder Admiraliteit verstond men zowel de overkoepelende organisatie van de oorlogsvloot (later Marine) als de vijf admiraliteitscolleges die met deze taak belast waren.

Het eerste stuk, de *Instructie voor de collegien van de Admiraliteyt* van 13 augustus 1597, regelt de oprichting van vijf afzonderlijke admiraliteiten in de Republiek der Verenigde. Ze waren gevestigd in de havensteden Amsterdam, Rotterdam, Middelburg, Harlingen en Hoorn, waar ze de verdediging ter zee garandeerden. De ordonnaties brengen de vele verschillende activiteiten van de admiraliteiten in beeld: oorlogvoering op de zee, controle op het handelsverkeer en het innen van konvoeien en licenten. Eén dik boek leverde dankzij retrocatalografie 114 nieuwe, opzoekbare beschrijvingen in de Anet-catalogus.

STEDELIJKE ORDONNANTIES

Een tweede voorbeeld van retrocatalografie is de verzameling stedelijke ordonnaties. De Erfgoedbibliotheek bezit een zo goed als volledige reeks Antwerpse stadsgeboden van de zestiende tot de achttiende eeuw. Ze werden in grote boeken gekleefd. Goed voor in totaal 38 volumes of 2,5 lopende meter. Het overgrote deel hiervan is nog niet op stukniveau beschreven en dus zo goed als onvindbaar in de online

catalogus. Een vrijwilliger voerde wel al de periode 1700-1780 in.

Stadsgeboden brengen het dagelijkse leven in beeld en volgen de politieke gebeurtenissen op de voet. Een gebod van 30 januari 1580 wijst ouders en meesters op hun plicht de kinderen van de straat te houden. In oorlogstijd trekken ordonnaties van leer tegen het samenwerken of handel drijven met de vijand. Voor wie de geschiedenis van Antwerpen bestudeert is dit primair studiemateriaal.

In september 2015 werd gestart met het beschrijven van de zestiende-eeuwse ordonnaties. De eerste twee boeken (met daarin 256 ordonnaties van de jaren 1564-1585) werden begin 2016 afgerond. Een vrijwilligster ging in oktober 2016 van start met het jaar 1586. Elke ordonnantie krijgt een sorteertitel, gebaseerd op de datum van verschijnen, zodat ze ook chronologisch gemakkelijk doorzoekbaar zijn. Het zal nog enkele jaren duren vooraleer dit project volledig voltooid is.

OPNAME IN INTERNATIONALE CATALOGI

De Erfgoedbibliotheek ontsluit haar collectie niet uitsluitend in de eigen online catalogus. Door overeenkomsten af te sluiten met buitenlandse repertoria, wordt de collectie meteen vindbaar voor een **groot en internationaal publiek**. In 2015 werd de volledige catalogus opgenomen in Worldcat en Google Books. Dit jaar werden de beschrijvingen van de kinder- en kunstboeken aan twee buitenlandse catalogi toegevoegd.

CENTRAAL BESTAND KINDERBOEKEN

Het Centraal Bestand Kinderboeken (CBK) is een gratis online databank van de gemeenschappelijke kinderboekencatalogus van zeventien Nederlandse instellingen. Met de financiële hulp van de Nederlandse Taalunie werden dit jaar bijna 50.000 titelbeschrijvingen van de Consciencebibliotheek en Iedereen Leest toegevoegd. We zijn hiermee de eerste Vlaamse instellingen die deel uitmaken van deze catalogus.

Ook werd een link vanuit de Anet-catalogus naar het individueel CBK-record gelegd. De CBK-beschrijvingen geven vaak uitgebreidere informatie en verwijzen soms door naar de digitale versie, een pluspunt voor onderzoekers

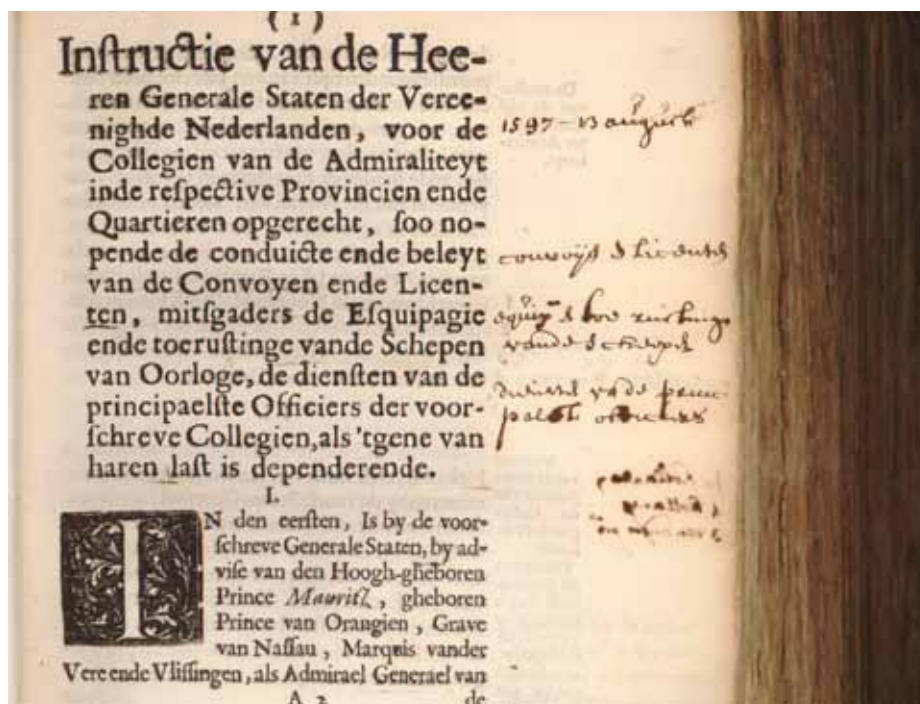
in Vlaanderen. In de loop van het project werd besloten om een wederkerige link vanuit CBK naar de Anet-catalogus te leggen. Jaarlijks zal minimaal één update worden uitgevoerd.

Deze operatie vormt de basis voor een intensere samenwerking met de Nederlandse beheerders van bewaarcollecties kinderboeken. Het is een absolute meerwaarde voor de gebruikers in Nederland en Vlaanderen, zodat onze collecties nu gezamenlijk in beide landen kunnen worden bevroegd.

ART DISCOVERY GROUP CATALOGUE

De gehele collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience werd opgenomen in de Art Discovery Group Catalogue, de opvolger van artlibraries.net. Deze catalogus geeft aan onderzoekers in het domein kunst een specifieke toegang binnen de omgeving van Worldcat. Je kan er het bezit van meer dan 60 belangrijke kunstbibliotheken wereldwijd doorzoeken, samen met additionele bronnen zoals Google Books en Scipio.

Deze databank geeft toegang tot meer dan 300.000 veiling- en verkoopscatalogi van de zestiende eeuw tot vandaag. Samen met de bibliotheken van het Rubenianum en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen zijn we de enige Vlaamse bibliotheken die deel uitmaken van dit internationale gezelschap.

STUDIE- EN STILTEPLEK

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *Het kennen van de gebruikers en hun verwachtingen;*
- *De professionele begeleiding van bibliotheekbezoekers bij hun zoektocht naar informatie;*
- *Een gedifferentieerd educatief en onthaalbeleid voor verschillende gebruikerspublieken;*
- *De profilering als lees- en gebruiksbibliotheek en niet enkel als een onderzoeksbibliotheek;*
- *Een up-to-date en uitnodigende infrastructuur.*

BIBLIOTHEEKINTRODUCTIES

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience biedt (hoge)scholen, universiteiten en opleidingsaanbieders uit het volwassenenonderwijs bibliotheekintroducties aan voor groepen leerlingen of studenten. De deelnemers krijgen **informatie over de collecties, over het opzoeken in de catalogus, over veelgebruikte online bronnen en over de bibliotheekwerking**. In samenwerking met de opleidingsaanbieders kunnen ook bibliotheekintroducties op maat worden aangeboden.

In 2016 ontvingen we studenten taal- en letterkunde van de Universiteit Antwerpen. Tijdens deze introductie ligt de klemtoon op de historische wortels van het zwaartepunt neerlandistiek in de collectie en komen ook de gespecialiseerde elektronische bronnen uitvoerig aan bod. Van de Universiteit Amsterdam en

de École nationale des chartes (Parijs) werd een introductie verzorgd voor de studenten boekgeschiedenis. Ook de studenten van de bibliotheekschool in Gent kregen een introductie met blik achter de schermen.

WORKSHOPS

Studenten uit de laatste graad secundair maken via de workshop *Het Echte Ding* en de workshop *Mediawijsheid Wereldoorlog I* kennis met de Erfgoedbibliotheek, haar werking en haar collecties als bron voor onderzoek. Waar bij *Het Echte Ding* de focus ligt op **authenticiteit** (we richten onze spots op beroemde manuscripten, bijzondere boeken en geheime documenten van Elsschot, Boon en Lanoye), staat bij *Mediawijsheid Wereldoorlog I* **informatieverwerking** voorop. Door de overvloed aan informatie die studenten moeten verwerken, is het van belang een onderscheid te leren maken over welke info betrouwbaar is en welke niet.

PUBLIEKSWERKING

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *De bekendmaking van de collectie en de werking van de bibliotheek bij een breed publiek;*
- *De ontwikkeling van een eigen grafische identiteit.*

TENTOONSTELLINGEN

OP DE KOFFIE BIJ NOTTEBOHM

Van 30 januari tot en met 13 maart 2016 werd in de Nottebohmzaal het verhaal verteld van koffie in Antwerpen – van koffieboon tot kopje. Koffiebars en koffiebranderijen zijn vandaag niet meer weg te denken uit het Antwerpse straatbeeld. Niet zo onlogisch, want in de haven van Antwerpen ligt koffie voor 25 miljard kopjes per jaar opgeslagen. Sinds het begin van de vorige eeuw vestigden zich in het centrum ettelijke koffiebranderijen, maar in de jaren '60 werden ze gedwongen naar de randstad te verhuizen.

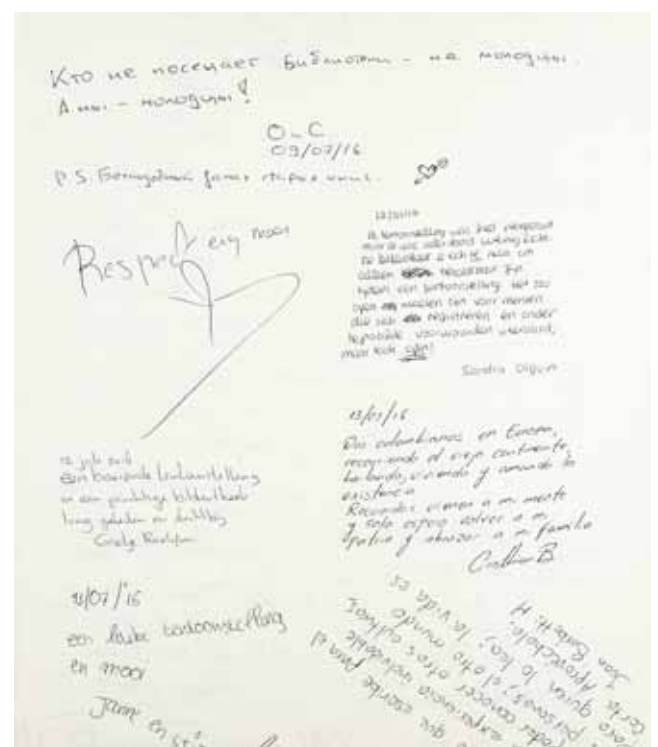
Deze expo in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakte deel uit van het project **Antwerpen Koekenstad**, dat ook de proeversroutes *Pateekes Week* en *Chocolate Week* organiseert. Met bijzonder hoge bezoekersaantallen, dagelijkse rondleidingen en wekelijks op donderdagavond een koffielezing, was dit een succesvolle samenwerking die een nieuw publiek tot in de Nottebohmzaal bracht.

KLEIN NIEUWS UIT DE GROOTE OORLOG

Op vraag van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience werkte projectbureau Geheugen Collectief op basis van onze **collectie frontbladen** de tentoonstelling *Klein nieuws uit de Grote Oorlog* uit. In de expo kon je ontdekken hoe die krantjes verscheurde gemeenschappen verbonden. Langs welke weg reisde het nieuws

van het bezette België naar het front of buitenland? Wat schreven mensen precies in de krantjes en hoe zijn die berichtjes ook vandaag nog erg herkenbaar? En wat leren de krantjes ons over het leven aan het front en in het bezette België?

De tentoonstelling liep in de zomer van 23 juni tot 18 september. Tijdens een zeer drukke Museumnacht, op zaterdag 6 augustus, werden er workshops stencildrukken gehouden en waren er doorlopend rondleidingen door gidsen. Op Open Monumentendag werd de expo bezocht door bijna 2.000 bezoekers.

LEZINGEN EN ACTIVITEITEN

NOTTEBOHMLEZINGEN

In 2016 stonden negen Nottebohmlezingen geprogrammeerd rond het thema *Conflict in Anwerpen*. Onder meer Bart Tritsmans, Pieter Serrien, Johan Op de Beeck en Koen Broucke vertelden over het groenbeleid in Antwerpen, Antwerpen onder bommen in de twee wereldoorlogen, de Belgische revolutie van 1830 en het beleg en de val van Antwerpen in 1914.

MIRAEUS LECTURES

Sinds 2009 organiseert de Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis in samenwerking met de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience en de Vereniging van Antwerpse Bibliofielen boekhistorische lezingen die de boekgeschiedenis in de Nederlanden in een internationaal perspectief plaatsen. In 2016 gaven we Earle Havens, Line Cottegnies, Christine Bénévent, Renaud Milazzo en Jeanine De Landtsheer het woord voor een lezing op academisch niveau.

NISE LECTURE

Donderdag 24 november 2016 hield Carrie Hamilton een lezing met als titel *Feminisme en nationalisme in hedendaags Europa: bedenkingen bij Spanje en Groot-Brittannië*. Deze lezing wordt jaarlijks georganiseerd door NISE, het internationaal platform van onderzoekers en instellingen voor de vergelijkende geschiedschrijving van nationale bewegingen, in samenwerking met de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience en de Universiteit Antwerpen (POHIS - Centre for Political History).

RONDLEIDINGEN ACHTER DE SCHERMEN

In het najaar van 2015 werden rondleidingen achter de schermen opgestart voor individuele bezoekers. Sinds dit jaar kunnen ook verenigingen en organisaties groepsrondleidingen aanvragen. Beide formules zijn zeer succesvol en de bezettingsgraad is maximaal. Er zijn vijf gidsen opgeleid en omwille van het grote succes werd

eind 2016 beslist om ook rondleidingen op woensdagavond te organiseren.

DAVIDSFONDS ACADEMIE

Van 24 september tot 15 oktober liep de cursus *500 jaar Utopia* in de Nottebohmzaal. Vier zaterdagen lang belichtte docent Kevin Absillis de betekenis van Utopia en situeerde de tekst in het intellectuele en politieke klimaat van de vroegmoderne tijd.

GEDICHTENDAG

Op donderdag 28 januari stond Geert Buelens op het podium tijdens de Gedichtendag. Buelens, dichter en auteur van het bekroonde en met succes in het Duits en Engels vertaalde *Europa Europa! Over de dichters van de Grote Oorlog*, demonstreerde aan de hand van gedichten van bekende en minder bekende dichters hoe internationaal het conflict was.

DAG VAN DE WETENSCHAP

Tijdens de Dag van de Wetenschap, zondag 27 november, werd het oudste stuk uit de collectie terug in de Nottebohmzaal geplaatst: de Egyptische papyrus, een fragment van 3.000 jaar oud. De hele namiddag stond in het teken van Egypte. De Egyptische kast werd geopend, en de monumentale volumes van de *Denkmäler aus Aegyptien und Aethyopien* werden getoond.

MARKETING EN COMMUNICATIE

WWW.CONSCIENCEBIBLIOTHEEK.BE

Midden december werd de website van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in een nieuw jasje gestoken. Zowel het design als de structuur van de vorige website werden helemaal losgelaten en opnieuw uitgetekend. Het resultaat oogt fris en is omwille van de vele afbeeldingen visueel prikkelend. De site is nu ook vlot toegankelijk voor tablets en smartphones.

Prominent op de homepage staat een zoekbalk, waarmee onze collectie in één beweging kan worden doorzocht. Voor wie op zoek is naar digitale of gedigitaliseerde collecties werd een speciale module ontworpen. Deze **digitale bibliotheek** bundelt alle databanken en e-tijdschriften die raadpleegbaar zijn in de bibliotheek, aangevuld met een selectie van vrij toegankelijke kwalitatieve websites. Met één muisklik ontdek je alle gedigitaliseerde werken uit onze collectie.

De nieuwe website is zeer collectiegericht. Een overzicht van verschillende deelcollecties geeft inzicht in de rijkdom en de verscheidenheid van de volledige collectie. In de loop van 2017 wordt dit overzicht systematisch gekoppeld

aan de collectiebeschrijvingen in de catalogus, zodat de gebruiker meteen zicht heeft op alle individuele objecten in de collecties.

Het design en de technische uitwerking waren het werk van IT-partner Prophets, die de websites van alle stedelijke erfgoedinstellingen in een soortgelijk design vernieuwde. Vanuit de Erfgoedbibliotheek werkten alle diensten samen om de informatie voor de gebruikers op een zo duidelijk en aantrekkelijk mogelijke manier te presenteren.

FILMOPNAMES

In 2016 was de Nottebohmzaal het decor van een aantal filmopnames. De meest opmerkelijke was de jeugdfilm *Isra en het magische boek* waarin de Nottebohmzaal zelf een belangrijk karakter vertolkt. Een andere jeugdfilm waarvoor er een aantal scènes in de zaal werden opgenomen was *Ghost Rockers voor Altijd*, bekend van de gelijknamige reeks op Ketnet. De komische reeks *Wat als?!* nam een sketch op over de wet van Murphy. Voor de documentaire *Back to Utopia*, met Johan Leysen in de hoofdrol, werden enkele beelden gedraaid. Ook de kortfilm *A Darling times* werd in de Nottebohmzaal gedraaid.

MUSEUMAPP

In 2016 werd de Antwerp Museum App gelanceerd. Deze gratis app is gevuld met rondleidingen in en rond de verschillende Antwerpse Musea. Voor de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience werd een tour gecreëerd over de schatten in de Nottebohmzaal. Een tweede tour speelt zich op het Hendrik Conscienceplein af en vertelt de geschiedenis van het plein, de sodaliteit en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

PEEPSHOW STUDIO BRUSSEL

De Nottebohmzaal vormde het exclusieve decor voor een optreden van de groep SX. Studio Brussel bracht deze jonge Kortrijkse groep naar Antwerpen, en organiseerde een peepshow voor een selecte groep luisteraars. De groep stelde er haar tweede album *Alphabet* voor. De reacties van de luisteraars waren zeer enthousiast en ook het laatavondjournaal van televisiezender Eén kwam een kijkje nemen.

SAMENWERKING HERITA

Speciaal voor de leden van Herita openden we de deuren voor twee rondleidingen achter de schermen, en een geleid bezoek aan de tentoonstelling *Klein nieuws uit de Grootte Oorlog*. Deze activiteiten waren op enkele uurtjes volzet. Deze samenwerking met Herita zorgt voor extra visibiliteit bij een groot publiek.

WIKI LOVES ART

Wiki Loves Art is een fotowedstrijd die tijdens de zomer van 2016 plaatsvond in verschillende Belgische culturele instellingen. Het doel van de wedstrijd is om de foto's te uploaden in de beeldbank van Wikipedia en op die manier Belgisch cultureel erfgoed een grotere online aanwezigheid te geven. Amateurfotografen kregen twee maal de kans om foto's te nemen in de Nottebohmzaal. Deze beelden zijn nu vrij beschikbaar op het platform Wiki for arts.

BELEIDSTHEMA ORGANISATIE EN NETWERK

PARTNERSCHAPPEN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *De aansturing van het netwerk van vakbibliotheeken binnen de stedelijke context en de versterking van onze rol als bewaarbibliotheek van de stad Antwerpen;*
- *Een goede relatie met de Consciencebuurt;*
- *De samenwerking met de Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen rond verwerving, bewaring, ontsluiting, onderzoek en dienstverlening;*
- *Een rol als voortrekker en gastinstelling van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek;*
- *De aanwezigheid op Vlaamse en (inter)nationale fora;*
- *De optimalisering van contacten met mecenasen en schenkers.*

ONDERSTEUNING VAN STEDELIJKE PARTNERS

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience heeft een coördinerende opdracht voor de museumbibliotheeken van het Letterenhuis, Vleeshuis, Museum Mayer van den Bergh, Red Star Line Museum, Museum aan de Stroom en Antwerpen Kunstenstad. We verzorgen de **aankoop en levering** van nieuwe publicaties voor deze instellingen. In 2016 coördineerden we de opmaak van een nieuw bibliotheekreglement, dat door de stedelijke partners naar de eigen specifieke werking en noden werd aangepast.

Daarnaast beschrijven we deze bibliotheekcollecties in hun respectievelijke online catalogi. Die van het Red Star Line Museum en het Museum aan de Stroom, inclusief Etnografische Collectie Antwerpen, werden al volledig opgenomen in de Anet-catalogus. De **bibliografische ontsluiting** van de bibliotheek Museum Mayer van den Bergh wordt in 2017 afgerond. Onze medewerkers werden ook ingezet voor de ontsluiting van de boeken en tijdschriften van het Documentatiecentrum van de Antwerpse Noorderpolders.

Dit jaar werd de procedure voor de vrijwillige deponering van online publicaties herzien. Het

wettelijk depot is een wettelijke verplichting om van elke nieuwe publicatie één of meerdere exemplaren in bewaring te geven bij de Koninklijke Bibliotheek van België. Aangezien ook de stad Antwerpen een uitgever is moet het stadsbestuur zijn publicaties deponeren.

Op 3 juni 2016 ging hiervoor een nieuwe procedure van start voor de deponering van digitale publicaties. De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience volgt dit proces op voor alle bedrijfs-eenheden van de stad: van de aanvraag van een wettelijk depotnummer, over het aanleveren van het document, de deponering bij de Koninklijke Bibliotheek, het beschrijven en het verzekeren van de bewaring en de toegang tot de digitale documenten in de Anet-catalogus.

VLAAMSE ERFGOEDBIBLIOTHEEK

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is de trotse partner, promotor en onthaalinstelling van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, een netwerk van zes erfgoedbibliotheeken. Op initiatief van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience werd dit jaar een onderzoek gevoerd naar een **bewaar-beleid voor digitale publicaties**. In België is er

geen enkele bibliotheek die digitale publicaties systematisch verzamelt en bewaart. Zo ontstaat er onvermijdelijk een digitaal zwart gat in ons geheugen.

Het onderzoek verdiepte zich in de manier waarop de depotwetgeving aangepast moet worden en startte overleg op met de Koninklijke Bibliotheek van België. Het eindrapport van deze studie werd eind 2016 opgeleverd. Het bevat de nodige bouwstenen om vanaf 2017, in samenwerking tussen de federale en regionale bestuursniveaus, een oplossing te realiseren.

De Consciencebibliotheek is ook een partner van het **STCV-project** (Short Title Catalogus Vlaanderen), dat door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek wordt aangestuurd. In 2016 voegde onze afdeling catalografie van oude drukken 308 exemplaren toe aan de STCV-catalogus. Dit resulteerde in 134 nieuwe beschrijvingen. 174 exemplaren werden aan bestaande beschrijvingen gekoppeld. Hiermee zijn we, buiten de STCV-bibliografie zelf, de tweede grootste externe leverancier van exemplaren.

DOTATIEFONDS VOOR BOEK EN LETTEREN

Het Dotatiefonds voor Boek en Letteren omvat zowel de Vrienden van Boek en Letteren als het Mecenaatfonds waarmee bedrijven de

collecties van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, het Letterenhuis en die van het Museum Plantin-Moretus verder helpen aanvullen en conserveren.

Sinds dit jaar organiseert de vriendenvereniging twee maal per jaar een **duel op zondag**, waarbij twee prominente sprekers het verbaal tegen elkaar opnemen rond een bepaald thema. Een eerste duel met als onderwerp *Standaardtaal of streektaal?* tussen Mia Doornaert en Kevin Absillis ging op 5 juni in het Letterenhuis door.

Het tweede duel tussen Bart De Wever en Gunnar De Boel vond plaats op 16 oktober in de Nottebohmzaal van de Consciencebibliotheek. Centraal thema was *Griekenland versus Rome*. Nadat Bart De Wever zich door een uitgestelde regeringsverklaring met enige vertraging aanmeldde, kreeg het massaal aanwezige publiek waar voor zijn geld. Beide duels werden gemoderd door Gudrun De Geyter.

Het Mecenaatfonds wist de collectie van de Consciencebibliotheek dit jaar te verrijken met enkele opmerkelijke aankopen. Zowel de collectie Nierijnck als de ridderroman *Galien rethore* (zie p. 14) werden aangekocht met middelen die via het Mecenaatfonds ter beschikking werden gesteld.

LIDMAATSCHAPPEN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is lid van verschillende (vak)organisaties.

Nationaal:

- Elektron vzw
- Vereniging van Religieus-Wetenschappelijke Bibliotheacarissen (VRB)
- Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw
- Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD)

Internationaal:

- Consortium of European Research Libraries (CERL)
- International Association of Libraries, Museums, Archives and Documentation Centres of the Performing Arts (SIBMAS)
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)
- Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)
- Online Computer Library Center (OCLC)

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maakt in de periode 2012-2016 verder werk van:

- *Een plek waar het prettig en veilig werken is. Onze bibliotheek schrijft zich met veel enthousiasme in bij de A-waarden van de stad Antwerpen.*

NIEUWE OVERLEGSTRUCTUUR

Bij de ingang van 2016 werd ook een nieuwe interne overlegstructuur opgestart. Naast de maandelijkse stafvergadering, waarin het algemene bibliotheekbeleid aan bod komt, werden drie inhoudelijke en thematische **clustervergaderingen** in het leven geroepen: Collectie, Ruimtebeheer, gebouw en veiligheid, conservering en preservatie en Publiek en communicatie.

De clustervergaderingen zijn vooral bedoeld om de dagelijkse werking op te volgen. Om een vlotte informatiedoorstroming te voorzien, worden deze vergaderingen in principe steeds bijgewoond door de directeur en beleidsmedewerker. Via een-op-eenoverleg met de verantwoordelijken van de verschillende afdelingen (zie verderop voor het organigram) houdt de directeur bijkomend de vinger aan de pols.

Naar noodzaak plannen de verschillende afdelingen intern overleg in met de directe collega's. Twee maal per jaar wordt een teamvergadering georganiseerd om het beleid en de werking aan alle medewerkers toe te lichten. De leden van de stafvergadering nemen hier niet aan deel, zij zorgen er dan voor dat de basisdiensten van de bibliotheek (bv. onthaal, leeszaal, magazijnophaling ...) tijdens de vergadering gegarandeerd blijven.

TEAMBUILDING

De jaarlijkse teambuilding ging dit jaar door op 5 september. In de voormiddag werd een programma in de bibliotheek afgewerkt. Er was een schattenjacht; aan de hand van een aantal raadsels moesten verschillende locaties in de bibliotheek worden herkend. Er werd een taalspel georganiseerd, met aandacht voor andere talen en voor de dialectverschillen in het Nederlands zelf. Tenslotte was er een escape room ingericht. De medewerkers moesten in verschillende teams samenwerken om een aantal raadsels op te lossen.

Als lunch was er zoals gewoonlijk een buffet bereid door de medewerkers. In de namiddag brachten we een bezoek aan onze collega's van het Letterenhuis. Hoewel wij nauw met hen samenwerken, was het voor veel medewerkers een aangename kennismaking. Tijdens een uitgebreide rondleiding achter de schermen kregen we ruimschoots de mogelijkheid om de dagdagelijkse werking van dit literaire archief te leren kennen. De dag werd afgesloten met een terrasje in de zon.

Gheboden ende buytgheroepen by

mijnen Heere den Schouteth, Borgemeesteren,
Schepenen ende Raedt deser stadt van

Antwerpen, op den xxx.

Januarij, xv^e. Lxxx.

Azoemen dagelijcx liet/ namentlijcken op Sondaghen
ende Vierdaghen groote vergaderinghe van jongers
ende kinderen achter straten ende omtrent de vesten/
bedruyende groote ongeregeltheyt ende foulen d'een
tegens d'andere/ met stocken/ schilden van wyden/ en
steen en commende/ smijtende ende worpende/ roepende

ende sprekende diuersche onschickelijcke woorden / daer deure groote
inconuenienten souden geraken te commene: ten waere daerinne werde
versien ende tselue belet. Ende ouermits d'oorfake daer aff zijn / voor
den meestendeel der seluer kinderen ende jongeren ouders ende mee
sters/ om dat sye niet thuyt/ oft vander straten en houden: Soo eest
datmen van s'Heeren ende der Stads weghen wel scherpeelijck ghebidt
den voorfz. ouders ende meesters / wye oft van wat qualiteyt die zijn/
datse heure kinders ende jongers/ in hun subiectie wesende/ thuyt ende
vander straten oft vesten houden/ op dat sy hun vermijden te voorfz. on
gheregeltheden voort te stellen/ oft anders zalmen tgene by den seluen
kinders oft jongers misdaen wort/ opde ouders ende meesters verhalen/
ende zullen daeren bouen vallen inde pene van d'ye Carolus-guldene
eens voor elke reyse: voor de welke zelen promptelijck ende metter daet
gheexecuteert worden/ voor ende aleeer sy des haluen in rechte zullen ghe
hooft ende de voorfz. d'ye Carolus-guldens in dyen d'een
deel te s'fien armen/ ende d'andere van den Officier die d'appe
hen te d'el, ni te voer de huyfarmen deser Stadt. Ende
daerenbouen zullen de voorfz. jongers ende kinders verbeuren hen op
perste cleet / ende werden ghegeeffelt oft anderfins ghecorrigeert naer
ghegheue

FEITEN &
CIJFERS

Onderteeckent

Martini.

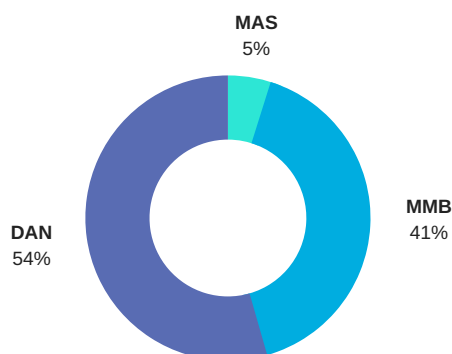
ACQUISTITIE EN SELECTIE

- 23.408 verworven bibliotheekitems (via aankoop en schenking)
- 13.647 afgestoten bibliotheekitems (niet opgenomen doubletten, of deselectie door de collectievormers)

CATALOGRAFIE VOOR STEDELIJKE PARTNERS

Aantal nieuw toegevoegde bibliografische records:

- Museum aan de Stroom (MAS): 220
- Museum Mayer van den Bergh (MMB): 1.846
- Documentatiecentrum van de Antwerpse Noorderpolders (DAN - start november 2015): 2.469

CATALOGRAFIE

- 10.684 nieuwe inventarisnummers
- 13.020 nieuw toegevoegde bibliografische records
- 16.047 nieuw toegevoegde objecten/volumes

STAND VAN ZAKEN CATALOGRAFIE

- Totaal aantal bibliografische records: 706.292 (26% in Anet)
- Totaal aantal unieke beschrijvingen: 503.537 (27% in Anet)
- Totaal aantal plaatskenmerken: 732.733 (21% in Anet)
- Aantal bibliografische records van waar wordt doorgelinkt naar full texts (e-info): 4.217 (3% in Anet)
- Schatting van nog te verwerken items (backlog): 56.824
- Aandeel van de collectie dat ontsloten is in een online bibliotheekcatalogus: 92,8%

AANVRAGEN WETTELIJK DEPOT

- 125 aanvragen

SERIËLE PUBLICATIES

LOPENDE ABONNEMENTEN GEDRUKTE SERIËLE PUBLICATIES	1.728
Gratis tijdschriften	904
Betalende tijdschriften	708
Vervolgreeksen	62
Boekenreeksen	54
LOPENDE ABONNEMENTEN E-PUBLICATIES	252
Enkel e-versie tijdschriften	14
Databanken	8
E-abonnement naast print (digitale toegang e-versie)	102
Aangeleverd in pdf-formaat (digitale kopie of born digital)	128
NIEUWE CATALOGUSNUMMERS NIET-LOPENDE TIJDSCHRIFTEN WAARVAN DE BIBLIOTHEEK ER EERDER GEEN BEZAT	454

DIGITALISERING

TOTAAL AANTAL SCANS	6.282
SCANS VOOR DE ERFGOEDBIBLIOTHEEK HENDRIK CONSCIENCE. 64 OPDRACHTEN, WAARONDER:	5.478
Verzameling van aanplakbiljetten betreffende de wereldoorlog 1914-1918	329
7 incunabelen	465
<i>Galien rethore</i>	63
SCANS VOOR COLLEGA-INSTELLINGEN. 10 OPDRACHTEN, WAARONDER:	165
Bijdragen voor <i>Antwerpen à la carte</i> in het Museum aan de Stroom	51
Bijdragen voor <i>Cruise away</i> in het Red Star Line Museum	93
SCANS VOOR DERDEN. 47 OPDRACHTEN, WAARONDER:	639
Kranten voor uitgave <i>De Oorlogskranten 1940-1945</i> (CEGESOMA)	206

BRUIKLEENEN

LANGDURIG	
Museum aan de Stroom, Antwerpen	Permanente opstelling – Antwerpen Wereldhaven
Museum aan de Stroom, Antwerpen	Permanente opstelling – Machtsvertoon
Klank van de Stad, Antwerpen	Permanente opstelling
TIJDELIJK	
Museum Mayer van den Bergh, Antwerpen	In perspectief. Antwerpse architectuurschilderkunst in de eeuw van Rubens
Het Stadsmus, Hasselt	Dokter Bamps verzamelt. Reconstructie van een 19 ^{de} -eeuwse Hasseltse topcollectie
Musea & Erfgoed Mechelen	Zot Geweld/Dwaze Maagd
Letterenhuis, Antwerpen	Escaut! Escaut!
Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, Göttingen	Conn3ct
Museum Dr Guislain, Gent	Adoptie. Tussen avontuur en kwetsuur
Gemeente Meerhout	De Meerhoutenaar aan den Ijzer
Letterenhuis, Antwerpen	Music Hall (Museumnacht)
Museum aan de Stroom, Antwerpen	Antwerpen A la Carte
INKOMEND	
Klein nieuws uit de Groote oorlog	1 Inktpot met oorlogsschroot uit Flanders Fields Museum; 2 stencilmachines uit privé-collectie; 1 brief uit privé-collectie

CONSERVATIE EN RESTAURATIE

<i>Le Neptune françois, ou Atlas nouveau des cartes marines, levées et gravées par ordre exprés du roy, pour l'usage de ses armées de mer</i> , Pene en Cassini, Parijs, 1693	Handboekbinderij Toon Van Camp, Antwerpen
<i>Van Jason ende Hercules die wonderlike vreemde historiën</i> , Willem Vorsterman, Antwerpen, 1521-1543; <i>Die historie vanden stercken Hercules</i> , Jan van Doesborch, Antwerpen, 1520-1530 [convoluut]	Boekrestauratie De Valk, Middelburg
<i>Die historie van Galien rethore</i> , Willem Vorsterman, Antwerpen, 1504-1543	Boekrestauratie De Valk, Middelburg
<i>Dit is die beduydenisse der missen</i> , Gerrit van de Goude, bij Willem Vorsterman, Antwerpen, ca. 1530	Boekrestauratie De Valk, Middelburg

ZUURVRIJ GEKAFTE MATERIALEN

Binderij	12.312 (9.514 boeken, 1.391 tijdschriftbanden, 892 vervangingen, 188 leeszaalwerken, 78 strips, 249 luxe)
Preciosa	1.515
Preciosa Middenmagazijn	860
Luxe	486
Boeken S4	3.346
Kranten en tijdschriften in mappen (C3 ontschimmelen)	1.894 banden
Tijdschriften in zuurvrije dozen (C3)	3.615

GEKENDE NIEUWE PUBLICATIES OP BASIS VAN DE COLLECTIE

De collectie van de Consciencebibliotheek wordt dagelijks gebruikt. Daarvan getuigen niet alleen de leeszaalbezoekers, maar ook de vele nieuwe publicaties die zij realiseren op basis van onze collectie. Deze nieuwe publicaties krijgen op hun beurt een plaats in de collectie.

Nieuwe publicaties die een digitale reproductie uit de collectie bevatten

- **De breuk van de “Daensistische” christendemocratie met het katholieke establishment en de “katholieke” democratie 1893-1914** / [aut.] Van Velthoven, Harry – in : **Wetenschappelijke Tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging** / Vereniging voor Wetenschap [Gent] – Gent, 1940, currens, Vol. 74, 2015, nr. 4, p. 69-84 – cat.nr. G 75805.
- **Tussen liereman en literator : het poëtische oeuvre van Theodoor Van Ryswyck (1811–1849)** / [aut.] Ceulemans, Adelheid – Brussel, UPA, 2015 – 11 p., ill. – cat.nr. 806189.
- **Identity, Intertextuality, and Performance in Early Modern Song Culture** / [ed.] van der Poel, Diewuque; [ed.] Grijp, Louis Peter; [ed.] van Anrooij, Wim – Leiden, Brill, 2016 – 377 p. – cat.nr. 809589.
- **Fernando “El de Antequera” y leonor de Albuquerque (1374-1435)** / [aut.] Muñoz Gómez, Victor – Sevilla, Universidad de Sevilla, 2016 – 292 p., ill. – cat.nr. 812329.
- **Antwerpen à la carte : eten en de stad, van de middeleeuwen tot vandaag** / [red.] Beyers, Leen; [red.] Van Damme, Ilja – (Tentoonstellingscatalogus : Antwerpen à la carte 2016/05/13 – 2017/12/31) BAI, 2016 – 208 p., ill. (MAS Books, S.l., vol.2016:3) – cat.nr. 812119.
- **De grote onleesbare. Hendrik Conscience herdacht** / [edit.] Humbeeck, Kris, [edit.] Absillis, Kevin, [edit.] Weijermars, Janneke – Gent, Academia Press, 2016 – 560 p., ill. – cat.nr. 812225.
- **De huisraad en de bibliotheek van Antoon van Arenberg, graaf van seninghem: sporen van een hoogadellijke verzameling (Brussel, 1617)** / [aut.] Muylle, Jan – in : De Gulden passer / Vereniging van Antwerpse Bibliofielen [Antwerpen] – jg. 94, 2016, nr. 1, p. 7-86, ill. – cat.nr. 814423.
- **Hendrik van Heessel : een Gelderse heraut in keizerlijke en Bougondische dienst** / [aut.] Van Anrooij, Wim – in : Heraldisch Tijdschrift [Utrecht] – 2016, p. 51-59., ill. – cat.nr. 720498.
- **Cyprus : The Book of Maps** / [comp.] Baynton-Williams Ashley, [ed.] Scutari Artemis – Athens, AdVenture SA – 2016 – 168 p., ill. – cat.nr. 815880.
- **Schöne historien** / [au] Schlusemann, Rita – Berlijn, Walter de Gruyter GmbH, 2016 – 346 p., ill.

Nieuwe publicaties waarin de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience wordt vermeld

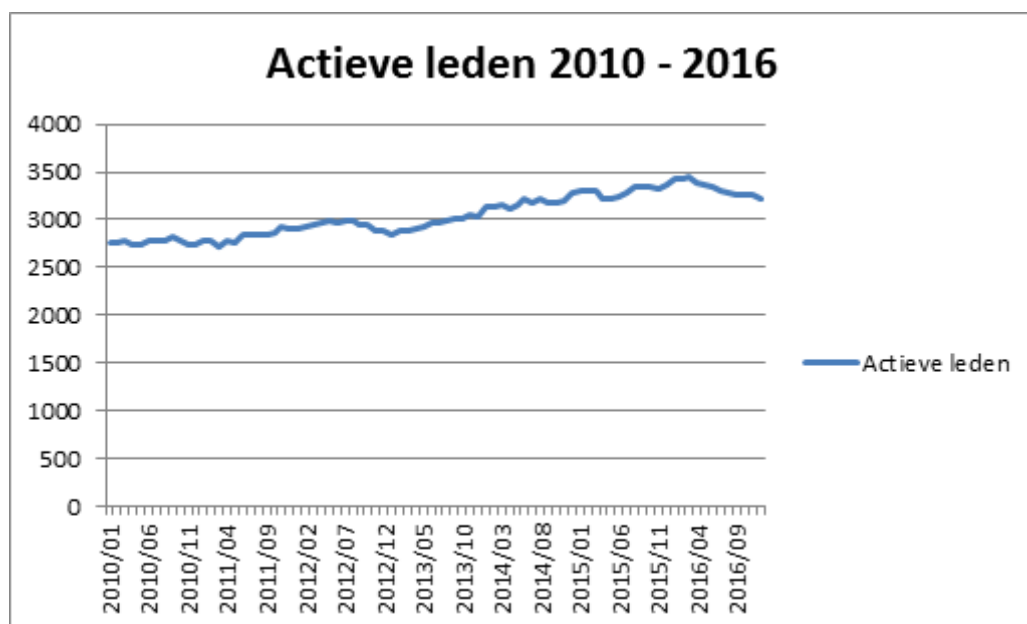
- **Horizon-taal** / [ed.] Vlaamse Esperantobond – Antwerpen, Vlaamse Esperantobond, 2016, jg. 48, nr. 280 – cat.nr. A 232030.
- **Antwerpen : stad verbeeld** / [fot.] Borghouts, Karin – Antwerpen, Ludion, 2016 – 336 p., ill. – (Tentoonstelling Rossaert [Antwerpen] 2016/10/09 – 2016/12/04) – cat.nr. 814837.
- **Neerlandistiek.nl** / [au.] Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten, elektronisch beschikbaar.

Nieuwe publicaties na gebruik van onze collectie

- **Primordia : de start van de Antwerpse stads- en kapittelbibliotheek in 1608-1609** / [aut.] Delsaerdt, Pierre – in : **Historische stadsbibliotheken in Nederland : studies over openbare stadsbibliotheken in de Noordelijke Nederlanden vanaf circa 1560 tot 1800** (Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse boekhandel) – Zutphen, Vol. 18, 2016, p. 134-143 – cat.nr. 816374.
- **Als het om mensen gaat : Vlaamse Witte Paters in Belgisch koloniaal Afrika tussen 1945 en 1962** / [aut.] Beullens, Arthur – Antwerpen, 2016 – 32 p., ill. – cat.nr. 809555.
- **Ernest Claes : de biografie van een heer uit Zichem** / [aut.] Govaerts, Bert – Antwerpen, Houtekiet, 2016 – 509 p., ill. – cat.nr. 808700.
- **Idealen en macht : het kerkelijk netwerk van Anselmus Fabri van Breda in de vijftiende eeuw en de stichting van apostelhuizen** / [aut.] Gooskens, Frans – Tilburg, Tilburg University, 2016 – 295 p., ill. – cat.nr. 809338.
- **Dokter Bamps verzamelt : reconstructie van een 19de eeuwse Hasseltse topcollectie** / [aut.] Rombouts, Jo; [aut.] Van Impe, Luc; [aut.] Wolfs, Ivan; [aut.] Reulens, Kristof; [aut.] Caluwaerts, Guido; [aut.] Delbeke, Ann – (Tentoonstellingscatalogus: Het Stadsmus [Hasselt] 2016/02/06 – 2016/05/01), Hasselt, Hilde Claes, 2016 – 236 p., ill. – cat.nr. 807935.
- **Divine Interiors : Experience churches in the age of Rubens** / [ed.] Baisier Claire - (tentoonstellingscatalogus: 17/6/2016 – 16/10/2016) BAI, Museum Mayer van den Bergh, 2016 – 184 p., ill. – cat. nr. 811834.
- **Klein nieuws uit de Grote Oorlog : berichten van het (thuis)front** / [aut.] Van Duyse Dirk – Beveren, deel 1, in : **Het Land van Beveren**, jg 59, 2016, nr. 2, p. 105-126; deel 2, in : **Het Land van Beveren**, jg 59, 2016, nr. 3, p. 179-192; deel 3, in : **Het Land van Beveren**, jg 59, 2016, nr. 4, p. 242-255. – cat.nr. K 184533.
- **Lust for life** / [red.] De Rynck, Patrick, [aut.] Herremans Valerie, [aut.] Martens Hans, [aut.] Todts Herwig, [aut.] Van Godtsenhoven Karen, [aut.] Vos Staf – (tentoonstellingscatalogus : Zot Geweld/Dwaze Maagd : 26/08/2016 – 11/12/2016, Rik Wouters & het huiselijk utopia : 17/09/2016 – 26/02/2017) Hannibal, 2016 – 155 p., ill. – cat.nr. 814368.
- **Katholiek Onderwijs in België** / [red.] De Maeyer Jan, [red.] Wynants Paul – Averbode, Halewijn, 2016 – 573 p., ill. – cat.nr. 814083.
- **Bomen zijn waardevolle bijkomstigheden** / [aut.] Tritsmans Bart – Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2016 – 261 p., ill. – cat. nr. 815224.
- **Proeve van studie van de Antwerpse almanakcultuur in de zeventiende en de achttiende eeuw** / [aut.] Bohez, Julie (masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis – Gent, Universiteit Gent, Academiejaar 2015-2016) – cat.nr. 815440.
- **Kroniek van de Antwerpse erfgoedbibliotheken** / [aut.] Van Impe, Steven – 2016 – p. 175-190, ill., overdruk uit: *Historiant: jaarboek voor Antwerpse geschiedenis* 4(2016) – cat.nr. 814716.

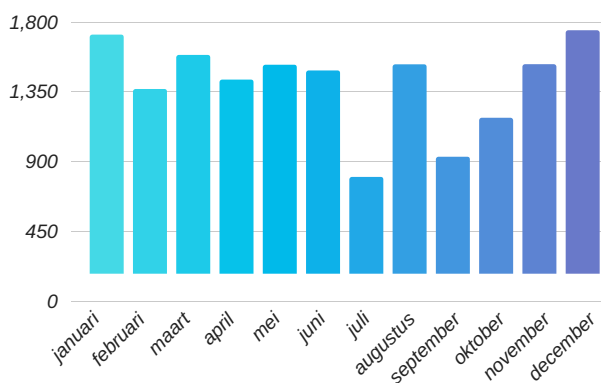
- **St. Jacob's Antwerp Art and Counter Reformation in Rubens's Parish Church** / [aut.] Muller, Jeffrey – Leiden, Brill, 2016 – 631 p., ill. – cat. nr. 811987.
- **Wapenbroeders** / [au] Boon, Louis, Paul [edit] Humbeeck, Kris – Antwerpen, Uitgeverij De Arbeiderspers, 2016 – 315 p., (verzameld werk/Boon, Louis Paul. – Amsterdam, 2005, currens; vol.7) – cat.nr. 810633.
- **80 jaar KSK Beveren** / [au] Beck Robin; [au] Beck, Rudiger; [au] Van den Broeck, Geert – Beveren, YB SK Beveren 2015-2016 – 2v., ill. – cat.nr. 804178.

ACTIEVE LEDEN

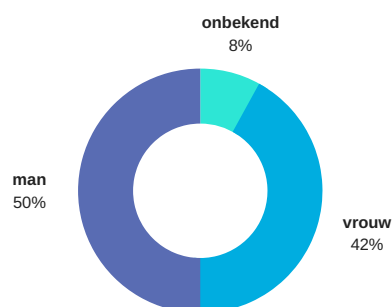
LEESZAALBEZOEKERS

Totaal aantal leeszaalbezoeken: 16.733

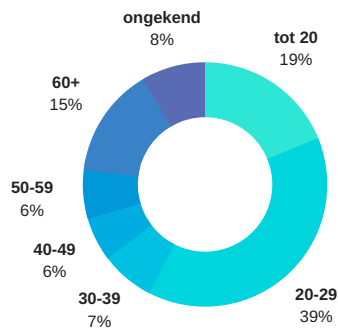

INGESCHREVEN BEZOEKERS (GESLACHT)

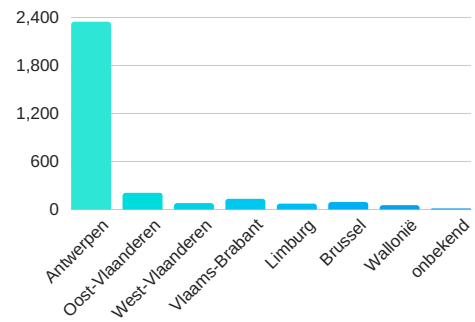
Totaal aantal ingeschreven bezoekers: 3.222

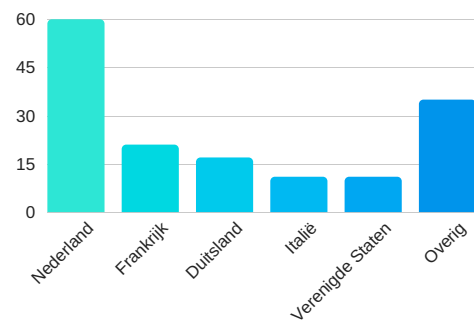
INGESCHREVEN BEZOEKERS (LEEFTIJD)

INGESCHREVEN BEZOEKERS (WOONPLAATS)

INGESCHREVEN BEZOEKERS (BUITENLAND)

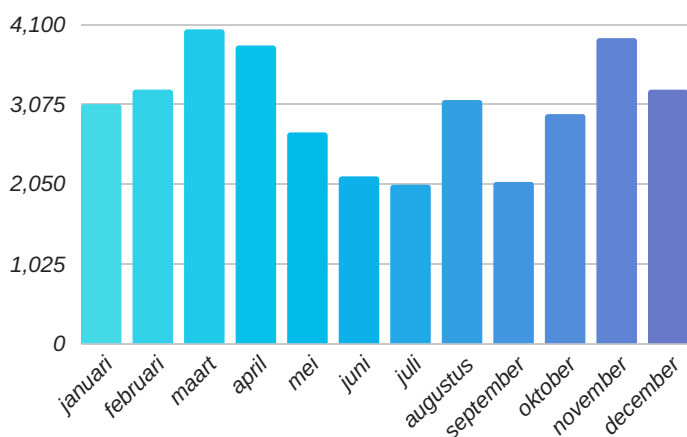

RAADPLEGINGEN

Omwille van technische problemen met het bibliotheekbeheersysteem Brocade, kunnen dit jaar geen cijfers worden getoond met betrekking tot de raadplegingen van de gedigitaliseerde collectie.

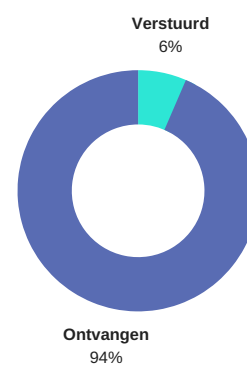
RAADPLEGINGEN COLLECTIE OP FYSIEKE DRAGERS

Totaal aantal raadplegingen van de collectie op fysieke dragers: 36.388

INTERBIBLIOTHECAIRE LEEN

- 21 verstuurd aanvragen
- 303 ontvangen aanvragen

RAADPLEGINGEN DATABANKEN

Sessies van een aantal veel geraadpleegde databanken:

- Gale Artemis (Literairy Sources): 408
- Gopress Academic: 7.102
- LexisNexis Academic: 209

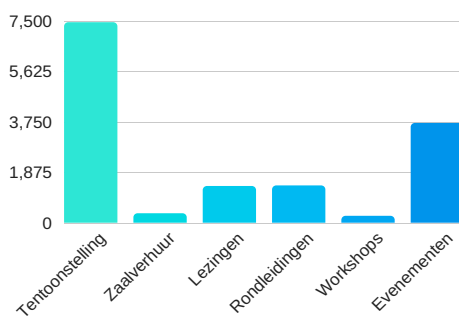
WEBSITE WWW.CONSCIENCEBIBLIOTHEEK.BE

Totaal aantal bezoeken: 58.855

- Pagina's per bezoek: 2,41
- Bouncepercentage: 53,39 %
- Gemiddelde tijd op site: 00:01:54
- Nieuwe bezoeken: 63,82 %

PUBLIEKSWERKING

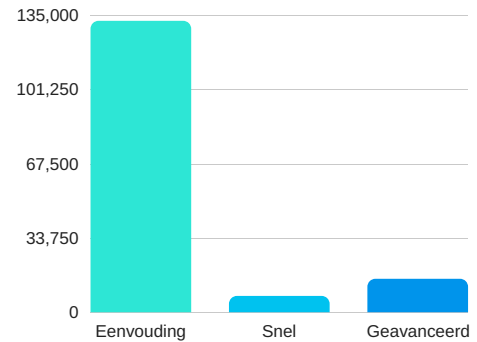
Totaal aantal bezoekers: 14.541

ZOEKEN IN DE CATALOGUS

Totaal aantal zoekacties : 155.464

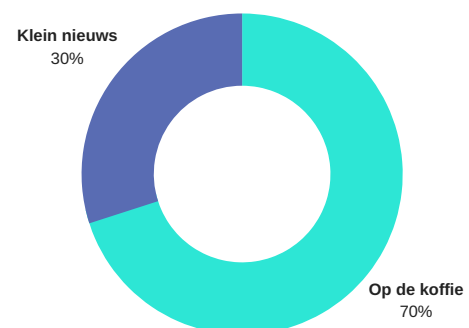
- Eenvoudig zoeken: 132.400
- Snel zoeken: 7.422
- Geavanceerd zoeken: 15.201

TENTOONSTELLINGEN

Totaal aantal bezoekers *Op de koffie bij Nottebohm*: 5.226

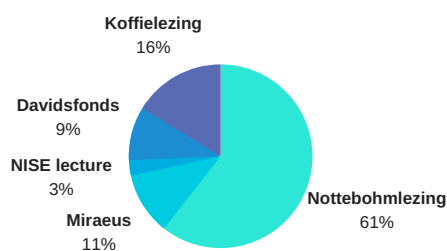
Totaal aantal bezoekers *Klein nieuws uit de Grote Oorlog*: 2.236

LEZINGEN

Totaal aantal deelnemers lezingen:

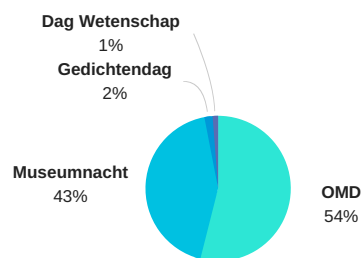
- Nottebohmlezingen: 828
- Miraeus Lectures: 151
- NISE Lecture: 37
- Davidsfonds Academie: 129
- Koffielezingen: 222

ACTIVITEITEN

Totaal aantal bezoekers:

- Museumnacht: 1.748
- Open Monumentendag: 1.861
- Gedichtendag: 63
- Dag van de Wetenschap: 42

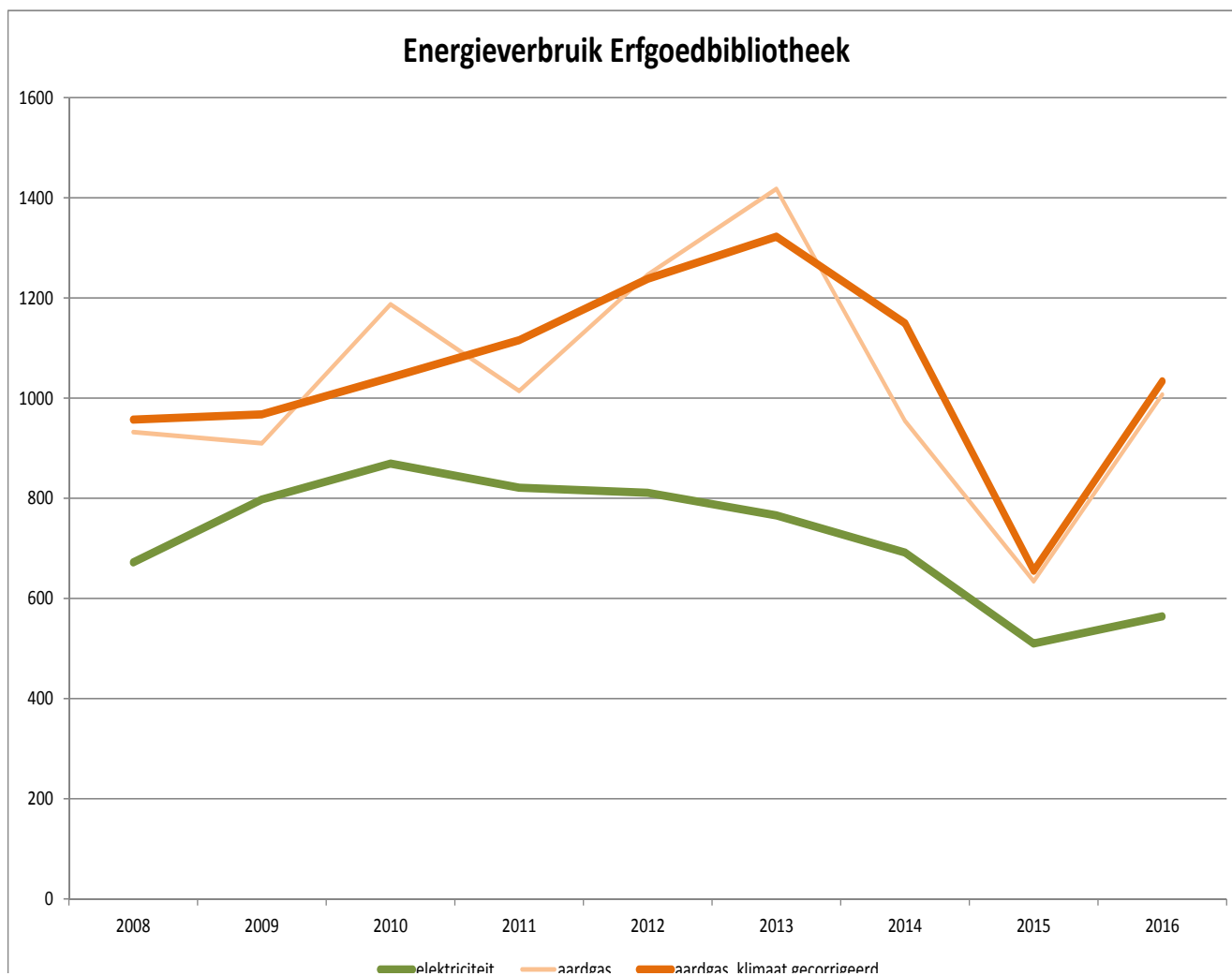

STRUCTUREEL AANBOD RONDLEIDINGEN ACHTER DE SCHERMEN

- Rondleidingen voor individuele bezoekers: 8 rondleidingen (112 bezoekers)
- Rondleidingen voor groepen: 54 rondleidingen (837 bezoekers)
- Occasionale rondleidingen door de eigen medewerkers: 31 rondleidingen (439 bezoekers)

WORKSHOPS EN BIBLIOTHEEKINTRODUCTIES

- Bibliotheekintroductie: 7 introducties (137 bezoekers)
- Workshop *Het Echte Ding*: 1 workshop (13 bezoekers)
- Workshop *Mediawijsheid wereldoorlog I*: 6 workshops (108 bezoekers)

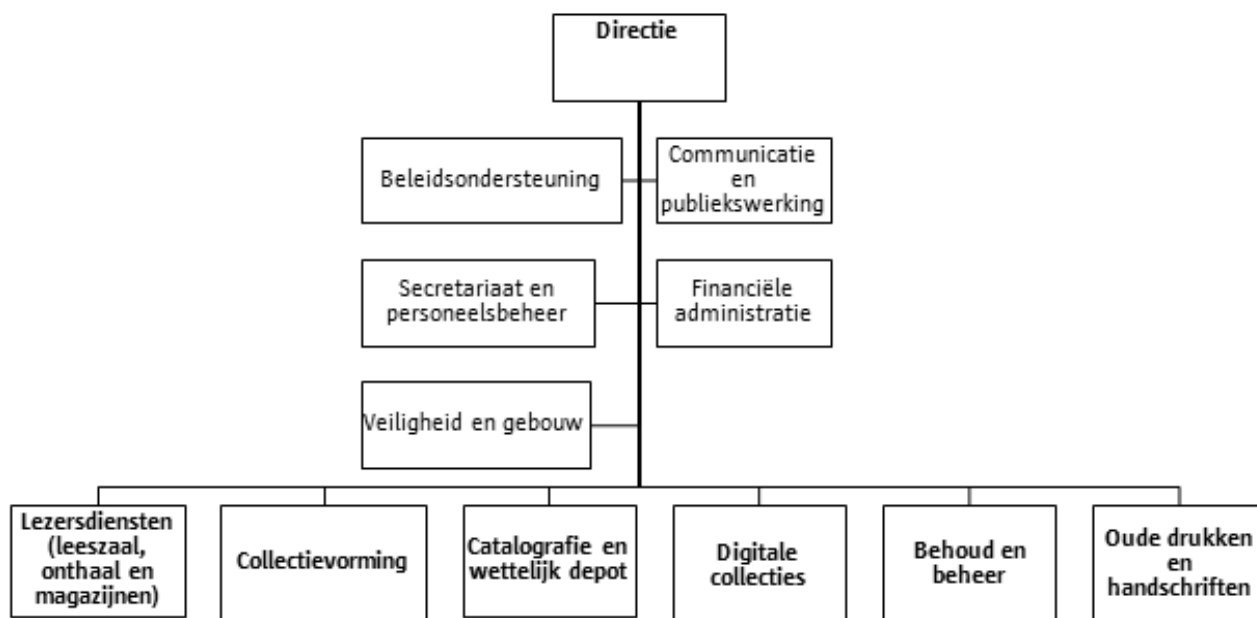
De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience neemt al enkele jaren deel aan de actie WerKlimaat. Hiermee neemt de stad Antwerpen de uitdaging aan om energie te besparen in de eigen stadsgebouwen. Elke maand wordt een ander thema gebruikt om de medewerkers te sensibiliseren of te begeleiden. Zo is er onder andere aandacht voor verlichting, verwarming of sluimerverbruik van computers. De actie werpt duidelijk haar vruchten af. Defecte installaties zorgden voor een forse daling van het verbruik in 2015.

PERS & MEDIA

DATUM	MEDIUM	TITEL	ONDERWERP
05/01/2016	Gazet van Antwerpen	Antwerpen Koekenstad. Dit zijn de mooiste Antwerpse Handjes	Op de koffie bij Nottebohm
11/01/2016	Gazet van Antwerpen	Film moet kinderen aanzetten tot lezen	Isra en het magische boek
18/01/2016	Gazet van Antwerpen	Bommen op Antwerpen	Nottebohmlezingen
23/01/2016	Het Laatste Nieuws	Een koekenstad kan niet zonder koffie	Op de koffie bij Nottebohm
27/01/2016	De Streekkrant	Genieten van de Pateekes week	Op de koffie bij Nottebohm
27/01/2016	Weekend	Echo, Proeven, genieten en dromen	Op de koffie bij Nottebohm
27/01/2016	Knack	Een boon voor A	Op de koffie bij Nottebohm
28/01/2016	Gazet van Antwerpen	Antwerpen was een mekka voor de Koffieliefhebber	Op de koffie bij Nottebohm
29/01/2016	Gazet van Antwerpen	In de Antwerpse haven ligt koffie voor 25 miljard kopjes opgeslagen	Op de koffie bij Nottebohm
29/01/2016	Gazet van Antwerpen	Choukes en tompoezen, versie 2.0	Op de koffie bij Nottebohm
30/01/2016	Gazet van Antwerpen	Antwerpen, mekka voor de koffieliefhebber	Op de koffie bij Nottebohm
31/01/2016	De Zondag	Genieten van 'pateekes'	Op de koffie bij Nottebohm
11/02/2016	't Pallieterke	Koffie in de koekenstad	Op de koffie bij Nottebohm
17/02/2016	De Streekkrant	Expo's tonen Koekenstad	Op de koffie bij Nottebohm
18/02/2016	Het Laatste Nieuws	Chocolate Week stippelt proeversroute uit	Op de koffie bij Nottebohm
19/02/2016	Gazet van Antwerpen	Antwerpen Chocolate Week zet in op proevertjes	Op de koffie bij Nottebohm
28/02/2016	De Zondag	Op de Koffie bij Nottebohm	Op de Koffie bij Nottebohm
19/03/2016	De Standaard	Ontucht onder de toonbank	Collectie
01/04/2016	Filmmagie	Op de set van Isra en het magische boek	Isra en het magische boek

06/04/2016	De Morgen	Christophe van Gerrewey ontvangt Europese Unie Literatuurprijs 2016	Duel op zondag
20/06/2016	ATV	Klein nieuws uit de Grootte Oorlog, berichten van het thuisfront	Klein nieuws uit de Grootte Oorlog
28/06/2016	Het Laatste Nieuws	Tentoonstelling over Eerste Wereldoorlog	Klein nieuws uit de Grootte Oorlog
27/07/2016	Het Laatste Nieuws	Eeuwenoude boeken in beeld gebracht	Wiki Loves Art
17/08/2016	Kerk & Leven	Oorlogsnieuws tot 18 september	Klein nieuws uit de Grootte Oorlog
03/09/2016	Het Nieuwsblad	Magisch Boek	Isra en het magische boek
13/09/2016	Het Laatste Nieuws	30.000 bezoekers voor Open Monumentendag	Open Monumentendag
15/09/2016	Het Laatste Nieuws	Minder bezoekers in musea	Bezoekcijfers
29/09/2016	Trends	Plantijn was Steve Jobs van zijn tijd	Opening Museum Plantin-Moretus
16/10/2016	hln.be; standaard.be	Haastige De Wever: "Doe eens normaal"	Duel op zondag
17/10/2016	Het Laatste Nieuws	18 uur voorbereid op duel over Rome	Duel op zondag
17/10/2016	Het Laatste Nieuws	De Wever op de loop in de Kamer	Duel op zondag
17/10/2016	Het Laatste Nieuws	De Wever komt dan toch luisteren	Duel op zondag
21/10/2016	Gazet van Antwerpen	Scholieren werken een dagje gratis	Zuiddag
21/10/2016	Gazet van Antwerpen	Zeulen met historische boeken	Zuiddag
27/10/2016	Grafisch Nieuws	Plantijn was Steve Jobs van zijn tijd	Opening Museum Plantin-Moretus
29/10/2016	Steps City Magazine	Ik voel me geaard	Isra en het magische boek
04/11/2016	Gazet van Antwerpen	Vlaamse jeugdfilm in première in Antwerpen	Isra en het magische boek
04/11/2016	Het Belang van Limburg	Acht nationaliteiten op de set	Isra en het magische boek
09/11/2016	vertigoweb.be	Recensie	Isra en het magische boek

ORGANIGRAM EN MEDEWERKERS

TOTAAL AANTAL MEDEWERKERS: 37 (31.2 VTE)

- Directie: 1 (1 VTE)
- Beleidsondersteuning: 2 (1 VTE)
- Communicatie en publiekswerking: 1 (0.8 VTE)
- Secretariaat en personeelsbeheer: 1 (0.8 VTE)
- Financiële administratie: 3 (1,8 VTE)
- Veiligheid en gebouw: 3 (3 VTE)
- Leeszaal, onthaal en magazijnen: 14 (11, 2 VTE)
- Collectievorming: 2 (2 VTE)
- Catalografie en wettelijk depot: 4 (3,6 VTE)
- Digitale collecties: 3 (3 VTE)
- Behoud en beheer: 2 (2 VTE)
- Oude drukken en handschriften: 1 (1 VTE)

Naast de vaste ploeg boden 14 vrijwilligers (5 mannen, 9 vrouwen) in 2016 voor korte of langere tijd hun diensten aan als vrijwilliger in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Negen personen (acht mannen, één vrouw) werkten in 2016 in de bibliotheek in het kader van een tewerkstelling volgens artikel 60-statuuut. Vier startten in 2016; vier beëindigden het contract in 2016. Drie studenten liepen in 2016 stage in de bibliotheek.

PRESENTATIES

Datum	Presentatie	Medewerker
11/02/2016	Introductiesessie <i>Boeken aanvragen in de leeszaal van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience</i> voor de studenten Taal- en letterkunde van de Universiteit Antwerpen	Katelijne Geerts
28/04/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor studenten van de bibliotheekschool Gent (in het kader van de module 'Cultureel Erfgoed')	Dirk Van Duyse
10/05/2016	Presentatie <i>Van een diploma geschiedenis naar de erfgoedsector</i> voor de Alumni Geschiedenis van de Universiteit Antwerpen	Steven Van Impe
25/06/2016	Presentatie <i>Books, art, religion and sociability</i> voor de deelnemers van de <i>Summer Course for the Study of the Arts in Flanders: The Age of Rubens in Context</i> (KMSKA, Rubenianum)	Steven Van Impe
01/07/2016	Presentatie <i>Religious books</i> voor de deelnemers van de <i>Summer School Religious Manuscripts, Handpress Books and Prints (15th–19th centuries): Collections, Materials and Methodologies</i> (Rusbroecgenootschap, Universiteit Antwerpen)	Steven Van Impe
04/08/2016	Presentatie <i>Stories in old books</i> voor de familie Nottebohm	Steven Van Impe
15-16/09/2016	Begeleiding van de <i>STCV Workshop</i> , georganiseerd door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek in de KU Leuven	Steven Van Impe
07/10/2016	Cursus Collectiebeheer in het kader van de lezingenreeks <i>Aan de slag met archief en documentatie</i> , georganiseerd door Heemkunde Vlaanderen	Dirk Van Duyse
13/12/2016	Begeleiding van en deelname aan de <i>STCV terugkomdag</i> , georganiseerd door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek in het Museum Plantin-Moretus	Steven Van Impe Katelijne Geerts

BIBLIOTHEEKINTRODUCTIES

Datum	Introductie	Medewerker
16/02/2016	Introductiesessie <i>Omgaan met oude drukken</i> voor de studenten Taal- en letterkunde van de Universiteit Antwerpen	Steven Van Impe
31/03/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor de studenten Boekgeschiedenis van de Universiteit van Amsterdam	Steven Van Impe
19/10/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor studenten van de bibliotheekopleiding Encora (Antwerpen)	Dirk Van Duyse
24/11/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor de doctoraatsstudenten Taal- en Letterkunde van de Universiteit Antwerpen	Steven Van Impe
03/12/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor de studenten boekgeschiedenis van de Ecole nationale des chartes (Parijs)	Steven Van Impe
10/12/2016	Bibliotheekintroductie en rondleiding voor studenten van de bibliotheekschool Gent (in het kader van de module <i>Cultureel Erfgoed</i>)	Dirk Van Duyse

PUBLICATIES

Artikel	Publicatie	Medewerker
Klein nieuws uit de Grote Oorlog : berichten van het (thuis)front, met het frontblaadje "Het Soete Waesland" van Hendrik Heyman (1879-1958)	Het Land van Beveren, 2016, nrs. 2, 3 en 4.	Dirk Van Duyse
Giften aan de bibliotheek: meerwaarde of vergiftigd geschenk?	Meta: tijdschrift voor bibliotheek & archief, 2016, nr. 6. – p. 31.	Mieke Lietaer
Een wissel tussen Hoevenen en Ekeren	Polderheem 2016, nr. 4.	Wim D'hooge

PARTICIPATIE AAN BESTUURSRADEN

Vakorganisatie	Deelname	Medewerker
Vlaamse Erfgoedbibliotheek	Dagelijks Bestuur, Raad van Bestuur, Algemene Vergadering	An Renard Steven Van Impe
Iedereen Leest	Raad van Bestuur, Algemene Vergadering	An Renard
Vlaams Fonds voor de Letteren	Raad van Bestuur	An Renard
Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie (VVBAD)	Raad van Bestuur	An Renard
Abraham (Catalogus van Belgische kranten)	Stuurgroep (voorzitter)	An Renard
Onderzoek 'Deponering Digitale Publicaties'	Stuurgroep (voorzitter)	An Renard
Universiteit Antwerpen	Klankbordgroep Geschiedenis	An Renard
Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren (DBNL)	Commissie DBNL	An Renard
Delpher (NL)	Raad van Advies	An Renard
Vereniging van Religieus-Wetenschappelijke Bibliothecarissen	Algemene Vergadering	Steven Van Impe
Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis	Bestuur	Steven Van Impe
Vereniging van Antwerpse Bibliofielen	Bestuur	Steven Van Impe
Tijdschrift HistriANT	Redactie	Steven Van Impe
Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis	Redactie	Steven Van Impe
Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV)	Stuurgroep	Steven Van Impe
Flandrica.be	Redactie	Steven Van Impe

Pieter Jan DOUMEN

Renardo Vulpo

Mezepoka bestepopeo

**AANWINSTEN EN
SCHENKINGEN**

OPVALLENDE AANWINSTEN OUDE DRUKKEN

Vanuit het budget voor boekenaankopen wordt jaarlijks ongeveer 20.000 euro gereserveerd voor de aankoop van oude drukken. Daarnaast bestaat er nog de mogelijkheid om beroep te doen op de financiële ondersteuning van het Dotatiefonds voor Boek en Letteren. In onderstaande overzicht volgen de meest opmerkelijke aanwinsten.

- **Thesaurus elegantiarum seu Latinae phrases** / Nicasius Baxius – Antverpiae : apud Hieronymum Verdussium, 1623 – cat.nr. 808705.

De Antwerpse augustijn en humanist Nicasius Bax (1581-1642) kreeg in 1608 de opdracht om in Antwerpen een augustijnencollege te stichten, als concurrentie voor het succesvolle jezuïetencollege. Hij schreef zelf de nodige schoolboeken voor het college, zoals dit boek om elegant Latijn te leren spreken.

- **Als Esau vande iaght quam vrighen 's vaders segghen ...** – Zuidelijke Nederlanden, zestiende eeuw – cat.nr. 811063.

Dit onbekende gedicht behandelt een verhaal uit het Oude Testament. Jacob en Esau waren tweelingbroers, maar Esau was als eerste geboren en daarom de oudste. Toch zou niet hij, maar Jacob zijn vader Isaak opvolgen. Het conflict tussen de twee broers ontbrandde toen Jacob, vermomd als Esau, de zegen van zijn stervende vader ontving terwijl Esau op jacht was. Toen Esau terugkwam en zijn vaders zegen vroeg, kwam het bedrog uit.

- **Responce du puissant, et tresinuict empereur, Charles le .V. ... sur les lettres du roy de France, aux princes electeurs** / Karel V [Keizer v.h. H.Roomse Rijk] – en la ville Danvers : par moy Guillamme Vorsterman, (col.1527) – cat.nr. 810270.

In 1527 trokken Franse troepen het Habsburgse Italië binnen, in een poging de troepen van Keizer Karel te verdrijven. De Antwerpse drukker Willem Vorsterman drukte een verzameling officiële stukken af, die bij wijze van nieuwsbericht verspreid werden.

- **Van Jason ende Hercules die wonderlike vreemde historien.** – Antwerpen : bi Willem Vorsterman, [1521-1543] – cat.nr. 812423:1.

Zie uitgebreide beschrijving bij de bijzondere aanwinsten in 2016 (p. 15)

- **Die historie vanden stercken Hercules.** – thanwerpen [!] : by mi Jan van Doesborch, [1521-1530] – cat.nr. 812423:2.

Zie uitgebreide beschrijving bij de bijzondere aanwinsten in 2016 (p. 15)

- **Dit is die beduydenisse der missen** / [Gerrit vander Goude] – Tantwerpen : by mi Willem Vorsterman, [1504-1543] – cat.nr. 810271.

Zie uitgebreide beschrijving bij de bijzondere aanwinsten in 2016 (p. 15)

- **[Rosarium mysticum animae fidelis / Joannes Justus Lanspergius]** – Antverpiae : apud Martinum Caesarem, 1534 – cat.nr. 816580.

Dit zeer zeldzame Antwerpse devotieboekje over het leven en lijden van Christus is uitzonderlijk omdat het geïllustreerd is met niet minder dan 56 houtsneden, vermoedelijk van de hand van de Duitse kunstenaar Anton Woensam.

- **Quaestiones disputandae de sacramentis in genere, & in specie** / Martinus de Esparza – Pottendorff : per Hieronymum Verdussen, 1668 – cat.nr. 816588.

Een religieus werk gedrukt door de Antwerpse drukker Hieronymus IV Verdussen, die eerst actief was in Wenen en daarna in het Oostenrijkse stadje Pottendorff.

- **Biglotton amplificatum sive Dictionarium Teutonico-Latinum novum** / Martinus Binnart – Antverpiae : apud Martinum Verdussen, 1720 – nog niet gecatalogiseerd.

Een late editie van dit woordenboek Latijn-Nederlands, samengesteld door de zeventiende-eeuwse Antwerpse boekdrukker Maarten Binnart.

OPVALLENDE AANWINSTEN MODERNE DRUKKEN

AANGEKOCHT OP EEN VEILING

Alle publicaties in onderstaand overzicht werden aangekocht op volgende veilingen:

- The Romantic Agony (Brussel):
 - 29 en 30 april 2016: nr. 1405;
 - 25 en 26 november 2016: nrs. 482, 493, 664, 666, 670, 671, 673 en 674.
- Henri Godts (Brussel):
 - 18 oktober: nrs. 307 en 341.

Dit zijn de opvallendste aanwinsten:

- **Akte van hoop** / Norbert De Winne ; ets Ronald Ergo. - Gent, De Prentenier, 1987. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815646.
Het originele exemplaar van deze bibliofiele uitgave werd door de Vlaamse afdeling van de IPPNW geschonken aan de Russische delegatie tijdens het 7de IPPNW-wereldcongres in mei 1987 te Moskou: "*Het drukte onze waardering uit voor de tekens van hoop voor een echte wereldvrede die op dit ogenblik uit de Sovjetunie komen*". Het oorspronkelijke gedicht van de Vlaamse dichter Norbert De Winne werd in 7 talen vertaald en verlucht met een speciaal voor deze uitgave ontworpen ets van Ronald Ergo. Goedele Soetewey verzorgde de kalligrafie. Het geheel werd door Henri Hemelsoet vervaardigd op de handpers van De Prentenier.
Oplage: 100 genummerde en door Ronald Ergo gesigioneerde exemplaren, waarvan 88 met linnen band en 12 met een origineel geschilderd kaft door Ronald Ergo.
Nr. 12, met een origineel geschilderd kaft.
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 493.
- **Egobaren : suite van zes houtgravures van Gerard Gaudaen naar gedichten van Jack Apers.** - Antwerpen : Comexal, [s.a.]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815643.
Losbladige uitgave, in kartonnen map.
Oplage: 50 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 14.
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 482.
- **Gentsch vosken.** cat.nr. 809953.
Eerste jaargang (nrs. 1-16; 12 september 1847-25 december 1847) en tweede jaargang (nrs. 1-13; 1 januari 1848 - 26 maart 1848) van dit zondagsblad. Met in het nr. van 7 november 1847 de allereerste publicatie van de tekst van *De Vlaamse Leeuw* naar het handschrift. Hyppoliet Van Peene schreef de tekst van het lied, Karel Miry maakte de muziek. Opvallend genoeg wordt bij het lied geen zangwijze vermeld. Een ander opmerkelijk feit is de ondertitel "*Nationaal gezang*".
Voor meer info, zie: *De Vlaamse Leeuw : feiten en stemmingen uit de jaren 1840-1848* / Ada Deprez, in: *Jaarboek van De Fonteyne*, 1960, p. 97-155 (EHC A 188235).
Aangekocht op de veiling van The Romantic Agony (Brussel), 29 en 30 april 2016, nr. 1405.

- **La Libre Esthétique : catalogue de la dixième exposition à Bruxelles, 26 février - 29 mars 1903.** - Bruxelles : Vve Monnom, [1903]. - 45 p. cat.nr. H 113845:1903,10.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe.
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 664.
- **La Libre Esthétique : catalogue de la douzième exposition à Bruxelles, 21 février - 23 mars 1905** / voorwoord Octave Maus. - Bruxelles : Vve Monnom, [1905]. - 51 p. cat.nr. H 113845:1905,12.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe. Het voorwoord van Octave Maus betreft "*L'évolution de l'impressionisme*".
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 666.
- **La Libre Esthétique : catalogue de la seizième exposition à Bruxelles, 7 mars au 12 avril 1909** / voorwoord Octave Maus. - Bruxelles : Vve Monnom, [1909]. - 54 p. cat.nr. H 113845:1905,16.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe. Het voorwoord van Octave Maus betreft "*Portraits et figures*".
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 670.
- **La Libre Esthétique : l'évolution du paysage, 12 mars - 17 avril 1910** / voorwoord Octave Maus. - Bruxelles : Vve Monnom, 1910. - 66 p. cat.nr. H 113845:1910,17.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe. Het voorwoord van Octave Maus betreft "*Quelques expressions du paysage moderne*". Dit 17e salon presenteerde eveneens een retrospectieve tentoonstelling "*d'estampes des maitres paysagistes japonais de la fin du XVIIIe siècle à la première moitié du XIXe siècle : collection Adolphe Stoclet*", door hemzelf ingeleid.
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 671.
- **La Libre Esthétique : catalogue de la dix-neuvième exposition à Bruxelles, du 9 mars au 14 avril, 1912.** - Bruxelles : Vve Monnom, 1912. - 39 p. cat.nr. H 113845:1912,19.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe.
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 673.
- **La Libre Esthétique : Interprétations du Midi, 8 mars-13 avril 1913** / voorwoord Octave Maus. - Bruxelles Bruxelles : Vve Monnom, 1913. - 46 p. cat.nr. H 113845:1913,20.
Omslagontwerp van Théo van Rysselberghe. Het voorwoord van Octave Maus betreft "*Interprétations du Midi*".
Aangekocht op de veiling van Romantic Agony (Brussel), 25 en 26 november 2016, lot 674.
- **Légendes flamandes** / Charles De Coster ; gravures Luc Lafnet. - [Liège] : Union liégeoise du livre et de l'estampe, 1931. - 201 p. : ill. cat. nr. 814673.
Losbladig. Oplage: 75 genummerde exemplaren.
Nr. 61.
Aangekocht op de veiling van Henri Godts (Brussel), 18 oktober 2016, nr. 307.
- **Suite voor cello** / Jan Vercammen ; etsen Frans Van Hove. - Dendermonde : Frans Van Hove, 1939. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 814674.
Losbladig. Oplage: 25 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 6.
Aangekocht op de veiling van Henri Godts (Brussel), 18 oktober 2016, nr. 341.

NIEUW DRUKWERK IN DE MARGE

ADAM DE EERSTE EN OCTAVE DE ACHTSTE

- **ooooo Tien +++++** / Camiel van Breedam, Frank vanden Berghe, Kristof Malfait en Trees de Mits. - Gent : Adam de Eerste en Octave de Achtste, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807175 (Adam de Eerste en Octave de Achtste).
Uitgegeven naar aanleiding van het tiende tentoonstellingsseizoen in Huize St. Bonaventura te Gent. De vier citaten en creaties zijn van de hand van Camiel van Breedam, Frank vanden Berghe, Kristof Malfait en Trees de Mits. Alle creaties zijn op de rugzijde genummerd en gesigneerd. De kunstenaarscitaten zijn met de hand gezet. Druk- en boekbindwerk zijn verzorgd door Cultura (Wetteren).
Oplage: 43 genummerde en gesigioneerde exemplaren, zijnde nummers 1-36 en I-VII (voor de medewerkers).
Nr. 6.
- **Naderhand** / Roland Jooris ; grafiek Mario De Brabandere. - [Gent] : Octave de Achtste, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 814445 (Octave de Achtste).
Bevat 5 gedichten van Roland Jooris en 5 meerkleurige grafiekbladen van Mario De Brabandere.
Oplage: 36 Arabisch genummerde exemplaren (1-36) en 6 Romeins genummerde exemplaren (I-VI), telkens door Roland Jooris en Mario De Brabandere in het colofon gesigneerd.
Nr. 6.
- **Naderhand** / Roland Jooris ; grafiek Mario De Brabandere. - [Gent] : Octave de Achtste, 2016. - [Z.p.] : ill. (Petit Octave ; vol. 10). cat.nr. 814444 (Octave de Achtste).
Dit is de facsimile op verkleind formaat van de gelijknamige bibliofiele editie (EHC 814445).
Oplage: 100 genummerde exemplaren, door Roland Jooris en Mario De Brabandere in het colofon gesigneerd.
Nr. 6.

DE CARBOLINEUM PERS

- **Aen den E. Heere Duarte, hebbende de eer gehat hem met zijn dochters te horen singen en spelen : Swijcht vrij oud en nieu' poeten Op de afbeelding van den Ed. Welgebooren Heere, de heer Jacob Duart, edelman en domestique van zyn Konnklyke Majesteit van Groot Brittanje, konstig geschilderd door Gilliam van Ryck : Wat poogt Apelles hier Duart door verw te maalen?** / Anna Roemers Visscher ; Dirk Schelte. - [Antwerpen] : Museum Vleeshuis | Klank van de Stad, 2016. - [Z.p.] cat.nr. 814831 (Museum Vleeshuis | Klank van de Stad). – schenking.
Betreft 2 eenbladsuitgaven met een lofdicht van enerzijds Anna Roemers Visscher (1583-1651) en anderzijds Dirk Schelte (1639-1715), opgedragen aan respectievelijk Gaspar Duarte (1584-1653) en zijn oudste zoon Diego (Jacob) Duarte (1612-1691), belangrijke Joodse-Antwerpse diamant- en juwelenhandelaars. Met de handpers gedrukt door De Carbolineum Pers in een oplage van 60 genummerde exemplaren. Nummers 1 en 2 werden door schepen Philip Heylen aangeboden aan de familie Vaz Nunes / Vas Nunes, de laatste afstammelingen van de Antwerpse Duarte's.
Nr. 40.
- **Bibliogenetica, of: De bloedlijn van het boek** / Peter Pelckmans. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2016. - 72 p. : ill. cat.nr. 814086 (Carbolineum Pers).
Het schetst het wedervaren van een door boekenzucht getekende familie. Een bloemlezing van Pelckmans die aan hun boekenliefde ten onder gingen, passeert de revue: hun obsessie voor het boek domineerde hun doen en laten, vaak met desastreuze gevolgen voor hen en hun omgeving. Desniettemin zou elke nieuwe generatie minstens één boekverslaafde opleveren: de boekengekte bleek

een onafwendbare erfelijke belasting. Het is niet met de hand gezet en met de handpers gedrukt zoals gewoonlijk bij De Carbolineum Pers, maar wegens het grote tekstvolume op digitale wijze vermenigvuldigd, met zes illustraties, en genaaid en gebonden in handgeschept Frans marmerpapier, wat elk exemplaar uniek maakt. Met beschermende schuifdoos.

Oplage: 50 genummerde exemplaren.

Nr. 17.

- **Der Pottwal : een grotesk liefdesverhaal** / Marnix Peeters. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2016. - 47 p. : ill. cat.nr. 815787 (Carbolineum Pers).

Dit verhaal is in september en oktober 2016 door Marnix Peeters geschreven en geïllustreerd op verzoek van De Carbolineum Pers. Dit is de eerste bibliofiele uitgave van Marnix Peeters en tevens het eerste boek dat hij zelf illustreerde. De tekst is volledig met de hand gezet, en samen met de illustraties met de handpers gedrukt.

Oplage: 50 genummerde en gesigioneerde exemplaren, waarvan 1 tot 40 genaaid en gelijmd in een rood omslag, en I tot X gebonden in perkament, met een stofomslag en verrijkt met een originele tekening. Nr. III, voor de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

Naar aanleiding hiervan richtte de auteur een eigen uitgeversplatform op, Potwall Publishers.

- **Fini dat alles : een onbekende brief van Olympe Jespers** / nawoord Norbert Moermans. - [Kalmthout] : De Carbolineum Pers, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 809787 (Vereniging van Antwerpse Bibliofielen).

In januari 1919 schrijft Olympe, de vrouw van Floris Jespers, een brief aan Paul van Ostaijen en zijn geliefde Emmeke Clément. Het is het eerste contact van de Antwerpse vrienden met Van Ostaijen na diens vlucht naar Berlijn. Deze niet eerder gepubliceerde brief verschijnt met toestemming van de erven Olympe Jespers (auteursrecht) en van Dirk-Emma Bastaens (bezitter van de originele brief).

Uitgegeven ter gelegenheid van de Paul van Ostaijen-tentoonstelling *100 jaar Music-hall* van 7 tot 14 mei 2016.

Oplage: 75 genummerde exemplaren, met de hand gezet en met de handpers gedrukt. Die van de 23 intekenende leden van de Vereniging van Antwerpse Bibliofielen zijn op naam gedrukt.

Nr. 21, "voor de EHC te Antwerpen".

- **Gebed zonder eind: een essay voor Christopher op zijn achttiende verjaardag** / Benno Barnard houtsneden Nicholas Meersschaert. - Kalmthout] : De Carbolineum Pers, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 812392 (Carbolineum Pers).

Ter gelegenheid van de 18de verjaardag van Christopher Barnard, op 23 juni 2016, werd dit gedicht (een suite van tien lange gedichten) met de hand gezet en – evenals de houtsneden – met de handpers gedrukt.

Het is de vierde uitgave van Barnard bij deze pers.

Oplage: 30 gesigioneerde exemplaren (1-30), naast 10 exemplaren (I-X) die ter beschikking bleven van auteur, illustrator en drukker. Met foedraal.

Nr. 10.

- **Hoewel leeftijd niet het probleem is** / Arnon Grunberg. - Lucca : La Croce Rossa, 2016. - 27 p. cat.nr. 807996 (Carbolineum Pers).

Verschenen in opdracht van Uitgeverij La Croce Rossa ter gelegenheid van de 45ste verjaardag van Arnon Grunberg op 22 februari 2016. De tekst – oorspronkelijk in de winter van 2015-2016 in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde gepubliceerd onder de titel *They don't want anybody* – is met de hand gezet en met de handpers gedrukt in een oplage van 90 genummerde exemplaren, zijnde 45 Arabisch genummerd (voor de auteur bestemd) en 45 Romeins genummerd ("*voor personen van alle leeftijden*").

Nr. XXX, gesigneerd in het colofon.

- **“Welgeachte Streuvels” : de correspondentie tussen Stijn Streuvels en August Keersmaekers over de schooluitgave van ‘De oogst’** / Stijn Streuvels en August Keersmaekers ; bezorgd en ingeleid door Luc Daems. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2016. - 147 p. : ill. cat.nr. 811359 (Carbolineum Pers).

Boek- en literatuurgeschiedenis hebben doorgaans weinig belangstelling voor schooluitgaven van literaire teksten. Nochtans zijn die uitgaven belangrijk voor de opbouw en de instandhouding van literaire reputaties. Zo werd de nieuwe schooluitgave van Stijn Streuvels meesterwerk *De Oogst* in 1954 – als veertiende druk met inleiding en aantekeningen door August Keersmaekers – de start van een reeks van maar liefst negentien herdrukken, tot in 1988.

Met deze bibliofiele uitgave verschijnt voor het eerst de volledige briefwisseling die aan deze uitgave voorafging, tussen Stijn Streuvels, tekstbezorger August Keersmaekers en uitgeefster Isa Lateur van uitgeverij/boekhandel 't Leieschip (Kortrijk), met tekstbezorging en 86 eindnoten door Luc Daems, en met vijf illustraties. Het boek is volledig met de hand gezet en met de handpers gedrukt in 75 genummerde exemplaren, zijnde nrs. 1-60 gebonden in marmerpapier en nrs. I-XV in perkament, alle met een stofomslag en in een beschermend doosje.

Nr. 3, “gedrukt voor de EHC te Antwerpen”.

- **Winkelanekdotes : herinneringen aan antiquariaat Joyce Royce (1986-2012)** / Hugo Boelaert. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2016. - 120 p. : ill. cat.nr. 813372 (Carbolineum Pers).

In 2012 kwam er na 26 jaar een einde aan het bestaan van dit bekende Antwerpse antiquariaat aan de Lange Leemstraat. Op Facebook postte stichter en zaakvoerder Hugo Boelaert tijdens en na de moeizame uitverkoop herinneringen aan en anecdotes over zijn winkeljaren en zijn klanten. Daaronder waren vogels van diverse pluimage: de jood die Hitler verafgoodde, de man die geen enkel boek wou aanraken maar er wel veel kocht, de licht autistische Luc Tuymans, de steeds languit op de grond lezende Jaap Kruithof, de altijd door zijn entourage opgejaagde Gerrit Komrij, en een keur aan verliefde vrouwen en eenzame mannen. De memoires zijn soms hilarisch, soms bizar, en soms droevig, zoals de drie hoofdstukken over de ziekte en dood van Boelaerts goede klant en vriend Wannes van de Velde. Deze herinneringen zijn niet met de hand gezet en met de handpers gedrukt zoals gewoonlijk bij De Carbolineum Pers, maar wegens het grote tekstvolume op digitale wijze vermenigvuldigd, met zes illustraties, en genaaid en gebonden in handgeschept marmerpapier van Marie-Anne Hamaide. Met een beschermende schuifdoos.

Eerste uitverkochte oplage: 50 genummerde exemplaren. Tweede oplage eveneens 50 genummerde exemplaren.

Nr. 9.

- **Zinnebeelden : verzwegen gezegdes opnieuw belicht** / Bram Vaassen ; Tom Swaak. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 805703 (Carbolineum Pers).

Dit is het debuut van dit kunstenaarsduo, samen met de houtsneden met de handpers gedrukt.

Oplage: 50 genummerde en gesigeneerde exemplaren.

Nr. 19.

- **Zweety : een brief aan Els Dottermans over het schrijven van “Mamma Medea”** / Tom Lanoye. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2016. - 17 p. cat.nr. 808501 (Carbolineum Pers).

In maart 2001 informeerde Els Dottermans bij Tom Lanoye, in afzondering aan het schrijven in Zuid-Afrika, hoe ver hij stond met het toneelstuk *Mamma Medea* waarin zij de hoofdrol zou spelen. Het lange antwoord van Lanoye geeft een zeldzame inkijk in de interne keuken van de gevierde toneelschrijver. Beide brieven zijn met de hand gezet en met de handpers gedrukt.

Oplage: 60 genummerde en dor Tom Lanoye gesigeneerde exemplaren, waarvan 1-10 voor de drukker, 11-20 voor Tom Lanoye, en 21-30 voor Els Dottermans.

Nr. 31.

DEMIAN

- **Ten lessons with Timothy** / Remco Campert. - Antwerpen : Demian, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 807999 (Demian).

De oorspronkelijke uitgave van *Ten lessons with Timothy* verscheen december 1950. Rudy Kousbroek drukte het bundeltje op een vloeistofduplicator tijdens zijn werkuren in de Unesco-kantoren te Parijs. De oplage bestond uit 25 genummerde en gesigioneerde exemplaren. Elk exemplaar werd voorzien van het nummer "een". Deze tweede editie is vervaardigd volgens het procedé van de eerste uitgave, en gedrukt op een authentieke Banda vloeistofduplicator uit 1950. Meesterstencilaar Erwin Blok (Almelo) verzorgde de druk.

Oplage: 40 exemplaren, waarvan 25 bestemd voor de handel. Elk exemplaar is voorzien van het nummer "twee", en gesigioneerd door de auteur.

Het bijgevoegde essay *In de sterren geschreven als opgegeven* van Nick Ter Wal verduidelijkt de realisatie van de oorspronkelijke uitgave en bevat een uitvoerig verslag van zijn zoektocht naar de overgebleven exemplaren. Het geheel is gevat in een map met gezeefdrukt omslag, vormgegeven door Jelle Jespers.

ERGO PERS

- **Bougainvillea** / gedichten Inge Braeckman ; etsen Carole Vanderlinden ; vert. Jan H. Mysjkin en Pierre Gallissaires. - Gent : Ergo Pers, [2016]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815397 (Ergo Pers).

Tweetalige 'livre de peintre' (Nederlands-Frans) waarvoor Inge Braeckman elf gedichten schreef en Carole Vanderlinden een reeks van zeven suikeretsen maakte. Op 10 december 2016 werd het voorgesteld in Paradiso (Amsterdam), het werd opnieuw voorgesteld in BOZAR (Brussel) op 21 december 2016.

Ontwerp en afwerking: Rein Ergo. De etsen kwamen tot stand in het atelier van Henri Hemelsoet (Gent). Gedrukt door Eric Levert (Amsterdam).

Oplage: 26 Arabisch genummerde exemplaren (1-26), 12 Romeins genummerde exemplaren (I-XII) voor de kunstenaars, en 6 geletterde exemplaren (A-F), voorbehouden voor de medewerkers, telkens gesigioneerd door dichter en kunstenaar. Bij elk boek hoort een suite met zeven door Carole Vanderlinden getekende en genummerde etsen.

Nr. 14.

HET GONST

- **Gestadige beweging** / H.N. Werkman ; medew. Bram de Does. - [S.l.] : Het Gonst, [2015] . - [Z.p.]. cat.nr. 806329 (Minotaurus Boekhandel).

Bij de zeventigste sterfdag van H.N. Werkman (1882-1945) werd in Groningen uitvoerig stilgestaan. Zo is onder andere een boek verschenen waarin een vijftigtal drukkers een bijdrage aan hebben geleverd (EHC 794786). Voor deze bijdrage van Het Gonst werd gebruik gemaakt van de Kaba-ornamenten van Bram de Does.

ANDER BIJZONDER DRUKWERK

AMO

Naast de vele honderden margedrukkers die in Nederland actief waren, was er in de twintigste eeuw maar een handjevol uitgeverijen dat zich specifiek op het bibliotheek boek richtte en opviel in het bibliotheek uitgeverijlandschap: De Zilverdistel, Stichting De Roos, Arethusa Pers en Bébert.

Van een geheel andere orde is uitgeverij AMO, opgericht door Gert Jan Hemmink (° 1947). Rond zijn vijftiende begon hij met het verzamelen van werk van Hugo Claus. In de jaren zeventig, werkzaam bij uitgeverij De Arbeiderspers, was hij onder meer verantwoordelijk voor de bibliotheek en luxe uitstapjes die de uitgeverij vanaf 1973 maakte. In 1984 richtte hij uitgeverij AMO op, onder welk impressum in de twintig daaropvolgende jaren 136 titels verschenen. Uitgeverij AMO – de naam verwijst naar de beroemde kunstbelijdenis van Henry van de Velde – is een buitenbeentje tussen bovenstaand vermelde uitgeverijen. De boeken van AMO vormen, in al hun veelkleurige verscheidenheid, toch een eenheid en zijn bijna altijd als zodanig herkenbaar. Niet alleen vanwege het door Pierre Alechinsky ontworpen vignet dat vrijwel alle omslagen siert, maar ook vanwege de keuze voor de drukkers Rob Cox (De Veerpers), Bram de Does (Spectatorpers), Hans van Eijk (In de Bonenfant) en Hein Elferink, die alle vier perfectie in druk en typografie nastreefden en die AMO samen een herkenbaar stempel gaven zonder hun individuele gezicht als drukker te verliezen. En waar het andere bibliotheek uitgeverijen en private presses vaak moeilijk viel een literair interessant en coherent fonds op te bouwen, was dat voor AMO nooit een probleem: Gert Jan Hemmink's vriendschap met Hugo Claus en zijn werkzaamheden bij De Arbeiderspers vormden het fundament van dit indrukwekkende fonds, waarin de literaire en bibliotheek voorkeuren van één man met zichtbaar plezier weerspiegeld worden.

Met catalogus 70 bood antiquariaat Fokas Holthuis alle 136 uitgaven aan. De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience had reeds 77 AMO-titels in bezit, en selecteerde uit het aanbod de laatste ontbrekende, Vlaams gerelateerde titels.

- **Brief aan Henry Van de Velde** / Stefan Zweig ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814701:1 (AMO ; nr. 45) (Fokas Holthuis).
Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe).
Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren.
Nr. 10.
(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 39).
- **Brief aan Henry Van de Velde** / Juul de Praetere ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814701:2 (AMO ; nr. 46) (Fokas Holthuis).
Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe).
Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren.
Nr. 10.
(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 39).
- **Brief aan Henry Van de Velde** / Thomas James Cobden-Sanderson ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814701:3 (AMO ; nr. 47) (Fokas Holthuis).
Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe).
Thomas James Cobden-Sanderson was de oprichter van de Doves Press; Henry Van de Velde correspondeerde jarenlang met hem. Deze brief – gedateerd 30 april 1912 – werd in april 1987 geveild door het veilinghuis Stargardt (Marburg), en werd verworven door de Stichting AMO.
Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren. Nummer 1 werd met de originele brief verpakt in een luxe overslagdoos door Binderij Phoenix (Amsterdam).

Nr. 10.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 39).

- **Brief aan Henry Van de Velde** / Edvard Munch ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814701:4 (AMO ; nr. 48) (Fokas Holthuis).

De schilder Edvard Munch en Henry Van de Velde troffen elkaar regelmatig in Weimar. In 1906 maakte Munch een portretlitho van hem.

Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe).

Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren.

Nr. 10.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 39).

Cat.nrs. 814701:1 t.e.m. 814701:4 zitten in een roze linnen overslagdoos van Binderij Phoenix.

- **Brief aan Max Brahn** / Henry Van de Velde ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1986. - [Z.p.]. cat.nr. 814693 (AMO ; nr. 25) (Fokas Holthuis).

Deze brief van Henry Van de Velde aan "*Docteur Brahn*" – geschreven in Weimar, op 16 juni 1912 – werd in juni 1986 geveild door het veilinghuis Stargardt (Marburg), en werd verworven door de Stichting AMO.

Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe). Met fotokopie van de originele brief. Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren. Nummer 1 werd met de originele brief verpakt in een cassette door Binderij Phoenix (Amsterdam).

Nr. 2.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 23).

- **Cher ami** / Henry Van de Velde ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814695 (AMO ; nr. 56) (Fokas Holthuis).

Deze brief van Henry Van de Velde aan een onbekende vriend (Harry Graf Kessler?) werd in april 1987 geveild door het veilinghuis Stargardt (Marburg), en werd verworven door de Stichting AMO.

Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe). Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren. Nummer 1 werd met de originele brief verpakt in een luxe-overslagdoos door Binderij Phoenix (Amsterdam).

Nr. 2.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 44).

- **Cobra** / Hugo Claus ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen, AMO, 1992. [Z.p.]. cat.nr. 814691 (AMO ; nr. 109) (Fokas Holthuis).

Dit gedicht – een ode aan de Cobra-vrienden – werd aanvankelijk geschreven voor een aan Cobra gewijde catalogus van boekhandel De Slegte (Antwerpen), maar het was schilder Roger Raveel die het idee leverde dit gedicht ook uit te geven in een bibliofiele editie.

Met de hand gezet en gedrukt door Hans van Eijk (In de Bonenfant, Banholt) in rood en zwart. Oplage: 25 op de pers genummerde en door de auteur gesigeneerde exemplaren, zijnde nrs. I-X, gebonden door Binderij Phoenix (Amsterdam), en 1-15, gebrocheerd.

Nr. 8.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 95).

- **Oui, cher ami** / Henry Van de Velde ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1987. - [Z.p.]. cat.nr. 814694 (AMO ; nr. 57) (Fokas Holthuis).

De geadresseerde van deze brief van Henry Van de Velde – geschreven in Den Haag, op 10 april 1922 – is onbekend.

Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe). Oplage: 10 op de pers Arabisch genummerde en door de uitgever geparafeerde exemplaren. Nummer 1 werd met de originele brief verpakt in een luxe-overslagdoos door Binderij Phoenix (Amsterdam).

Nr. 2.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 45).

- **Een overtreding** / Hugo Claus ; aantekening Gert Jan Hemmink. - Amstelveen : AMO, 1985. - [Z.p.]. cat.nr. 814689 (AMO ; nr. 7) (Fokas Holthuis).

De tekst werd eerder gepubliceerd in *Natuurgetrouw* (De Bezige Bij, 1954; EHC C 163483 en 800218) en werd in 1962 gelezen door de toen 15-jarige Gert Jan Hemmink, het begin van zijn verzameling Hugo Claus. Deze eerste uitgave van Hugo Claus bij AMO verscheen ter gelegenheid van de geboorte van zijn dochter Charlotte Barbara Hemmink.

Met de hand gezet en gedrukt door Hein Elferink (Wijhe). Oplage: 12 Arabisch genummerde en door de auteur gesigeneerde exemplaren, die allen hors commerce bleven. Nummer 1, bestemd voor Charlotte Barbara Hemmink, wed op haar naam gedrukt, in leer gebonden en in luxe-foedraal gestoken.

Nr. 4.

(Catalogus 70 Antiquariaat Fokas Holthuis; nr. 8).

- **Voor Corneille** / Hugo Claus ; aantekening GKW [Gert Jan Hemmink]. - Amstelveen, AMO, 1992. - [Z.p.]. cat.nr. 814690 (AMO ; nr. 111) (Fokas Holthuis).

Hugo Claus schreef dit gedicht, op verzoek van Gert Jan Hemmink, ter gelegenheid van de viering van de 70ste verjaardag van zijn vriend Corneille.

Met de hand gezet en gedrukt door Hans van Eijk in rood en zwart. Oplage: 25 op de pers genummerde en gesigeneerde exemplaren, zijnde nummers I-X, gebonden door Binderij Phoenix (Amsterdam) en 1-15, gebrocheerd. De eerste vijf exemplaren zijn op naam gedrukt.

Nr. 8.

ANTON VAN WILDERODE

- **Een parade van paarden** / gedichten Anton Van Wilderode ; etsen Robert Wuytack ; voorwoord André Van de Walle. - [Borgerhout : Robert Wuytack, 1983]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807808 (De Slegte).

Bevat 6 gesigeneerde etsen van Robert Wuytack waarbij Anton van Wilderode 6 gedichten schreef; de losse vellen zitten in een linnen map. De etsen werden door de kunstenaar zelf afgedrukt. De teksten werden gedrukt op de persen van Van Duyse & Co.

Oplage: 77 genummerde exemplaren, zijnde nrs. 1-70 en nrs. I-VII (auteursexemplaren).

Nr. 57, gesigeneerd in het colofon door Anton Van Wilderode.

- **Voor de maaibeurt** / Anton Van Wilderode ; aquatinten Robert Wuytack ; voorwoord Paul de Roover. - [Borgerhout, Robert Wuytack, 1985]. [Z.p.] : ill. cat.nr. 807807 (De Slegte).

Bevat 7 aquatinten van Robert Wuytack waarbij Anton van Wilderode 7 gedichten schreef; de losse vellen zitten in een linnen map. De etsen werden door de kunstenaar zelf afgedrukt. De teksten werden gedrukt op de persen van Van Duyse & Co.

Oplage: 32 genummerde exemplaren, zijnde nrs. 1-25 en nrs. I-VII (auteursexemplaren).

Nr. 21, gesigeneerd in het colofon door Anton Van Wilderode.

ARNON GRUNBERG

- **Een Alma Mahler-Werfel voor deze tijd** / Arnon Grunberg. - [Haarlem] : Onder de Korenmaat, [2015]. - [Z.p.]. cat.nr. 812268 (Hof van Jan).

Geschreven, gezet en gedrukt ter gelegenheid van de 24ste verjaardag van Roos op 30 augustus 2015, haar in Brazilië aangeboden op 30 augustus 2015. Een voorstudie van deze brief verscheen in de zomer van 2015 in *Humo*. Omslagontwerp: Marlies Visser; houtsculptuur omslag: Merijn Hos.

Oplage: 100 exemplaren.

- **Nagekomen gedicht** / Arnon Grunberg. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 814316 (Hof van Jan).
Oplage: 100 gesigeneerde exemplaren.
- **Een Roos voor deze tijd** / Arnon Grunberg. - Haarlem: Korenmaat, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 813914 (Minotaurus Boekhandel).
Deze tekst werd geschreven ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van Roos op 30 augustus 2016.
Oplage 100 exemplaren, in het colofon gesigeneerd. Omslagontwerp: Marlies Visser.
- **Undercover in Oost-Europa** / Arnon Grunberg. - Utrecht, Stichting De Roos, 2011. - [176] p. cat. nr. 808452 (Fokas Holthuis).
De oorspronkelijke reportages over Oekraïne, Roemenië en Transnistrië verschenen in NRC Handelsblad (2009-2011), en werden uitgebreid voor publicatie in Humo (2009-2011). Voor deze uitgave werden ze herzien. Irma Boom was verantwoordelijk voor de boekverzorging. De 'druksels' werden speciaal voor deze uitgave gemaakt door Ben Joosten. Met zwart linnen band.
De oplage van 175 genummerde exemplaren was bestemd voor de leden van de Stichting De Roos, naast enige exemplaren gedrukt voor de medewerkers en het archief.
Nr. 53.

ATALANTA

- **De elementen** / Hans Tentije, Frans Budé, Willem van Toorn en Mark Boog. - [Baarn] : Atalanta Pers, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 814411 (Atalanta Pers).
Gemaakt als zelfstandige uitgave ter afsluiting van de reeks *De elementen* waarmee in 2009 werd begonnen en waarvan de voltooiing in 2016 feestelijk werd gevierd met een tentoonstelling in Kasteel Groeneveld (Baarn). De dichters die aan de reeks meewerkten, werd gevraagd om voor deze bundel één gedicht te schrijven met als titel het element waarover zij in deze reeks een cyclus schreven. René Bakker maakte voor het frontispice en bij elk van de gedichten een fotoschildering. Vormgeving en druk: René Bakker; bindwerk: Tineke Bakker-Overeem.
Oplage: 70 genummerde exemplaren, zijnde nrs. I-VI voor de medewerkers en nrs. 1-64.
Nr. 9.
- **Onderweg : een lees- en luisterbundel** / Willem van Toorn en Ineke Holzhaus. - [Baarn] : Atalanta Pers, [2015]. - [Z.p.] + cd. (Dialogen ; 12). cat.nr. 806835 (Atalanta Pers).
Uitgave ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van de dichter Willem van Toorn. De dichter schreef met zijn echtgenote Ineke Holzhaus voor deze uitgave een reeks van 12 gedichten. Onderdeel van deze uitgave is een cd met een door Willem van Toorn samengestelde luisterbundel. Vormgeving: René Bakker.
Oplage: 115 door beide auteurs gesigeneerde exemplaren, waarvan 100 Arabisch en 10 Roemeins genummerd. De bundels I-IV zijn op naam gedrukt, daarnaast zijn er vijf exemplaren "*horse commerce*".
Nr. 73.
- **Vuur** / Mark Boog ; foto's René Bakker. - [Baarn] : Atalanta Pers, 2016. - [Z.p.] : ill. (Elementen ; vol. 4). cat.nr. 814412 (Atalanta Pers).
In deze bibliofiele uitgave, opgedragen aan Tineke Bakker, verwoorden en verbeelden dichter Mark Boog en beeldend kunstenaar René Bakker elk wat het element vuur voor hen betekent. Mark Boog schreef hiervoor onder de titel *Het engelendeel van de weg* een reeks van 16 gedichten.
Samenstelling, algehele vormgeving en druk zijn verzorgd door René Bakker. Het bindwerk is gedaan door Tineke Bakker-Overeem. Gepresenteerd op 22 oktober 2016 in Kasteel Groeneveld (Baarn), bij de opening van een expositie van René Bakker. Tegelijk met Vuur verscheen de aanvullende bundel *De elementen* (zie cat.nr. 814411),
Oplage: 43 door beide auteurs gesigeneerde exemplaren, waarvan 35 Arabisch en 6 Roemeins genum-

merd (voor de medewerkers), naast 2 exemplaren "H.C."

Nr. 39.

CHARLES DE COSTER

- **Les chansons d'Ulenspiegel : livre d'artiste d'après "La légende d'Ulenspiegel" de Charles De Coster** / Anne Arc. - Granville : Laboratoire du Livre d'artiste / Groupe Sphinx Blanc, 2016. - [Z.p.] : ill. (Collectie Fête des fous). cat.nr. 807571 (Anna Samson).

Losbladige uitgave, in foedraal. De teksten zijn uittreksels uit de *La légende d'Ulenspiegel* van 1868 (EHC 752598).

Oplage: 6 exemplaren, met originele collages van de kunstenares Anne Arc.

Variante B, nr. 1/1, gesigneerd.

- **Tijl Uilenspiegel : suite van 10 houtgravures naar het boek van Charles de Coster** / houtgravures Gerard Gaudaen. - [S.l. : s.n.], 1970. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807269 (Secundus).

De houtgravures van de hand van Gerard Gaudaen werden door hemzelf gedrukt.

Oplage: 110 genummerde exemplaren, zijnde nummers I-X en 1-100.

Nr. 61.

DRUKSEL (JOHAN VELTER)

Vrijstaat O. organiseerde i.s.m. *Vlaanderen & Nederland eregast Frankfurter Buchmesse 2016* het residentieproject *Dichters aan zee*. De schrijvers Erik Lindner, Daniel Falb en Els Moors verbleven twee weken in een plaats aan zee en schreven elk een gedichtencyclus. Druksel publiceerde de bundels, die op 9 oktober 2016 in Vrijstaat O. te Oostende aan het publiek werden voorgesteld.

- **Chicxulub Paem = Chicxulub paëem** / Daniel Falb ; vert. Ton Naaijkens. - [Gent] : Druksel, 2016. - [Z.p.] (Dichters aan zee). cat.nr. 814326 (Druksel).

Oplage: 126 exemplaren, waarvan 100 genummerde bestemd voor de verkoop en 26 geletterde gereserveerd voor de vrienden van de uitgeverij.

Nr. 60, gesigneerd in het colofon.

- **Zeemajuskel = Seemajuskel** / Els Moors ; vert. Christian Filips. - [Gent] : Druksel, 2016. - [Z.p.] (Dichters aan zee). cat.nr. 814322 (Druksel).

Oplage: 126 exemplaren, waarvan 100 genummerde bestemd voor de verkoop en 26 geletterde gereserveerd voor de vrienden van de uitgeverij.

Nr. 45, gesigneerd in het colofon.

- **Zog = Sog** / Erik Lindner ; vert. Rosemarie Still. - [Gent] : Druksel, 2016. - [Z.p.] (Dichters aan zee). cat.nr. 814324 (Druksel).

Oplage: 126 exemplaren, waarvan 100 genummerde bestemd voor de verkoop en 26 geletterde gereserveerd voor de vrienden van de uitgeverij.

Nr. 54, gesigneerd in het colofon.

ÉMILE VERHAREN

- **À Émile Verhaeren (Clartés)** / Albert Mockel. - Bruxelles : L'Oiseau bleu, [1928]. - 11 p. cat.nr. 812043 (Boekhandel Van de Wiele).

Oplage: 50 exemplaren, genummerd I-L.

Nr. XXXVII; door de auteur opgedragen "à Monsieur Jean Culot", met handtekening.

- **Les Débâcles : manuscrit reproduit en fac-similé précédé d'une étude sur la création poétique chez Verhaeren** / Émile Verhaeren ; André Fontaine. - Paris, Mercure de France, 1926. - 128 p. cat.nr.

812040 (Boekhandel Van de Wiele).

Oplage: 315 genummerde exemplaren, zijnde nummers 1-90, 91-300 en A-0.

Nr. 24.

- **Helena's Heimkehr, dem unveröffentlichten Manuskript nachgedichtet** / Émile Verhaeren ; vert. Stefan Zweig. - Leipzig, Insel Verlag, 1909. - 72 p. cat.nr. 812041 (Boekhandel Van de Wiele).
Oplage: 300 exemplaren, waarvan 30 exemplaren op Japans papier en gesigneerd door Émile Verhaeren.
Eén van de 270 exemplaren.

- **Hélène de Sparte : tragédie en quatre actes** / Émile Verhaeren. - Paris : Editions de la Nouvelle revue Française Marcel Rivière & Cie, 1912. - 130 p. cat.nr. 812039 (Boekhandel Van de Wiele).
Oplage: 50 genummerde exemplaren, naast de gewone uitgave (cat.nr. C 24000).
Nr. 43.

EPHAMERON

- **Art trek 6** / ill. Ephameron e.a. - [Antwerpen] : Ephameron, 2012. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810404:[9] (Ephameron).
Uitgegeven naar aanleiding van een tentoonstelling in Antwerpen. Oplage: 175 genummerde exemplaren.
Nr. 23.

- **Art trek 9** / ill. Ephameron e.a. - [Antwerpen] : Ephameron, 2009. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810404:[9] (Ephameron).
Uitgegeven naar aanleiding van een tentoonstelling in Antwerpen. Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 15.

- **Beyond the empty** / ill. Ephameron, e.a. - [Antwerpen] : Ephameron, 2011. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810286 (Ephameron).
Uitgegeven naar aanleiding van een groepstentoonstelling in Needles and Pens (San Francisco), 9 september - 5 november 2011.
Oplage: 200 genummerde exemplaren.
Nr. 12.

- **Camp out** / ill. Ephameron, Ward Zwart en Louis Reith. - [Antwerpen] : Ephameron, 2010. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810291 (Ephameron).
Uitgegeven naar aanleiding van een groepstentoonstelling in Galerie Alley (Hasselt), 19 november - 31 december 2010.
Oplage: 300 genummerde exemplaren.
Nr. 105.

- **Dos à dos** / ill. Ephameron en Isabelle Vandenabeele. - [Antwerpen] : Ephameron, 2012. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810290 (Ephameron).
Keerdruk.
Oplage: 150 genummerde exemplaren.
Nr. 105.

ERNEST CLAES

- **Van den os en den ezel : een vertelling** / Ernest Claes ; ill. Anton Pieck. - Winksele : Ernest Claesgenootschap, 1988. - 30 p. : ill. cat.nr. 810209 (Ann Sips-Van Aert) – schenking.
Dit kerstverhaal verscheen in het kerstboek van de Katholieke Illustratie, in het jaar 1936. Uitgegeven ter nagedachtenis van de 20ste verjaardag van het overlijden van Dr. Ernest Claes op 2 september 1968. Grafische vormgeving: Atelier Toegepaste Grafiek St.-Lukas Brussel H.I.B.K.
Oplage: 500 exemplaren, zijnde nrs. I-X bestemd voor het archief van het Ernest Claesgenootschap, en nrs. 11-500.
Nr. 493, met ex-libris van An & Jan.

ERWIN MORTIER

- **Marcel** / Erwin Mortier. - Amsterdam : Meulenhoff, 1999. - 141 p. - ISBN 90-290-5945-1. cat.nr. 808383 (De Slegte).
De echte, allereerste oplage van Mortiers debuut. Leesexemplaar voor de boekhandel in afwijkend omslag (rug en achterflap onbedrukt, voorplat enkel belettering); verschenen in een zeer beperkte oplage (vergelijk met EHC 616529).
Gesigneerd op de Franse titel.
Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 114.

FRANS MASEREEL

- **25 images de la passion d'un homme, dessinées et gravées sur bois** / houtgravures Frans Masereel. - 2de ed. - [Genève] : Frans Masereel, 1918. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807266 (Secundus).
De eerste editie had een oplage van 53 genummerde exemplaren, deze tweede editie heeft een oplage van 153 genummerde exemplaren.
Nr. 83.
- **Des anges** / inl. Jean Cassou ; ill. Frans Masereel. - Saarbrücken : Saar Verlag, [1947]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807265 (Secundus).
Losbladige uitgave, met 15 ingekleefde prenten.
Oplage: 200 genummerde exemplaren.
Nr. 118.
- **Apparitions** / ill. Frans Masereel. - Saarbrücken : Saar Verlag, [1947]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807337 (Secundus).
Losbladige uitgave, met 20 ingekleefde prenten.
Oplage: 200 genummerde exemplaren.
Nr. 24.
- **La Rue du Chat-qui-pêche** / Jolán Földes ; vert. Denise Van Moppès ; ill. Frans Masereel. - Gand : Snoeck-Ducaju & Fils, 1947. - 349 p. : ill. cat.nr. 807262 (Secundus).
Losbladige uitgave, in gemarmerd foedraal.
Oplage: 1.100 genummerde exemplaren, zijnde nummers 1-36, 37-100 en 101-1100, naast enkele nummers "H.C." voor de vrienden en de medewerkers van de uitgever.
Daarnaast verscheen ook een Nederlandstalige versie, getiteld *De straat van de visschende kat*, in een oplage van 500 genummerde exemplaren (EHC 559909).
Nr. 820, gesigneerd door auteur, uitgever en kunstenaar.

GRIET OP DE BEECK

- **Laten we durven** / Griet op de Beeck. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.] cat.nr. 809937 (Hof van Jan).

Griet Op de Beeck schreef deze tekst naar aanleiding van de aanslagen in Brussel op 22 maart 2016, en sprak deze dezelfde dag uit in *De Wereld Draait Door*. Marlies Visser ontwierp het omslag.

Oplage: 150 gesigioneerde exemplaren.

HENDRIK CONSCIENCE

- **De leeuw van Vlaanderen** / Lode Sebregts. cat.nr. 808413 (De Slegte).

Set van 25 originele, gesigioneerde tekeningen als illustraties bij een niet gerealiseerde uitgave van *De Leeuw van Vlaanderen* van H. Conscience. In potlood aanwijzingen m.b.t. de lay-out van het geplande boek, de bladzijden en de posities waarin de illustraties geplaatst dienden te worden. Op verso stem-pels "*die edele*" / Alg. uitg. Fr De Backer / Groenplaats 28 - Antwerpen.

Kunstschilder en kostuumontwerper Lode Sebregts (1906-2002) was ook afficheontwerper voor de stad Antwerpen, en maakte in 1959 voor de Guldensporenviering de affiche voor het Historische Massaspel naar de roman van H. Conscience.

Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 70.

HERMAN TEIRLINCK

- **Ida en Achiël** / Herman Teirlinck. - Antwerpen : Ontwikkeling, 1949. - 119 p. cat.nr. 808376 (De Slegte).

Het colofon vermeldt hierover: "*Ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag op 24 Februari 1949, werd van dit verhaal van Herman Teirlinck, in opdracht van de "Uitgeverij Ontwikkeling" één enkel exemplaar gedrukt op de persen van de "Drukkerij Excelsior" te Antwerpen, ten einde het de directeur van het "Nieuw Vlaams Tijdschrift" in naam van de redactie en uitgever aan te bieden.*"

Ida en Achiël is het eerste hoofdstuk van het tweede deel van Teirlincks roman *Het gevecht met de engel* (EHC C 152811 en 577497) die in 1952 bij Manteau zal verschijnen. Tussen de uitgave van dit ene exemplaar en het in boekvorm verschijnen van de volledige roman werd deze voorgepubliceerd in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* (EHC 120409).

Losbladig in schuifdoos.

Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 145.

HUBERT LAMPO

- **Magisch-realisme is geen mode** / Hubert Lampo. - Den Haag, BZZTôH Teater, 1973. - [Z.p.]. cat. nr. 816004 (Fokas Holthuis).

Planodruk, gedrukt in facsimile van het handschrift.

Oplage: 100 genummerde exemplaren.

Nr. 77.

HUGO CLAUS

- **Hugo Claus : Poetry International**. - Rotterdam : Poetry International, [ca. 1995]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 809785 (Fokas Holthuis).

Bevat de complete documentatie van de deelnames van Hugo Claus aan dit Rotterdamse festival tussen 1978 en 1995, gevat in een rood linnen overslagdoos met verzonken blauw titeletiket voorop en vakjes erin (Binderij Phoenix).

Inhoud:

1. [Gedichten]. 1995. Zeven losse bladen. Gesigioneerd door de dichter op het voorblad.

2. Vertaalproject Hugo Claus. 1995. Garenloos. 54 p.
3. Festivalboek voor de 26ste Poetry International; met op het omslag een gedrukte tekening van Hugo Claus. 1995. Garenloos. 156 p.
4. Poëziekrant voor Poetry International 1995; met gedrukte tekening van Hugo Claus op het omslag. Tabloid [8 p.].
5. Bundeling van gedichten van Hugo Claus voor Poetry International. 1993. Garenloos. 8 p.
6. The Future of the Past. Poets on Poets; met een bijdrage van Hugo Claus, 1994. Garenloos. 86 p.
7. Bundeling van gedichten van Hugo Claus voor Poetry International. 1978. Geniet. [16 p.]
8. Bundeling van gedichten uit De Sporen. 1993 of 1995. Geniet. 7 eenzijdig bedrukte bladen.
9. Programma Poetry International 1987. Plano.
10. Poetry. A spoken anthology; met een bijdrage van Hugo Claus en een cd waarop Hugo Claus voordraagt. 1994. Garenloos. 48 p.
11. Poetry International '78; bevat een bijdrage van Hugo Claus. 1978. Garenloos. 122 p. Met toegangskaart.

- **Schaamte** / Hugo Claus. - Amsterdam ; Antwerpen : De Bezige Bij : Contact, 1966. - 16 p. cat.nr. 806254 (Fokas Holthuis).

Zeer zeldzame dummy, gemaakt zes jaar voordat de roman zou verschijnen. De eerste 16 pagina's zijn bedrukt, maar werden een paar jaar later volledig herschreven voor de uiteindelijke versie die in 1972 verscheen (EHC C 184020:395). Het omslag, een ontwerp van Hugo Claus, is een sterk uitvergroete navel en lijkt in niets op het eveneens door Claus ontworpen omslag van zes jaar later.

- **Sporen** / Hugo Claus. - Wommelgem : Den Gulden Engel, 1987. - [Z.p.] : ill. - ISBN 90-5035-154-9. cat.nr. 815999 (Fokas Holthuis).

Deze dichtbundel bevat tien gedichten, in druk en in facsimile van het handschrift, en is voorzien van een erotische tekening van de auteur, tien maal afgedrukt, steeds in verschillende kleuren. Aan tien genummerde en gesigioneerde luxe-exemplaren werd telkens één van de gedichten in handschrift toegevoegd. Het geheel werd vervat in een grijze vollinnen foedraal, versierd met een tekening van Karel Appel. Elk exemplaar bevat eveneens een reliëfdruk van dit bandornament. Bij exemplaar 1 werd bovendien het titelblad en de opdracht in het handschrift van Claus, en de originele tekening van Karel Appel gevoegd die voor het bandontwerp werd gebruikt.

Gedrukt op de persen van Drukkerij Smits (Wommelgem); de afwerking werd toevertrouwd aan Boekbinderij Van Looy (Deurne).

Nr. 6.

- **Het verdriet van België : 1e hoofdstuk** / Hugo Claus. - Amsterdam : De Bezige Bij, 2007. [Z.p.]. cat.nr. 814983 (Minotaurus Boekhandel).

In het archief van De Bezige Bij bevindt zich een grote kist met daarin allerlei materiaal dat betrekking heeft op het ontstaan van Het verdriet van België: aanbiedingsteksten, omslagontwerpen, auteursfoto's, proefpagina's, drukproeven, papiermonsters, loodstempels. Hugo Claus stond destijds, om het beeld compleet te maken, het handgeschreven eerste hoofdstuk voor deze kist af. Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van Het verdriet van België stemde hij toe met een facsimile-uitgave van dit document, samen met een brief aan zijn toenmalige redacteur Oscar Timmers. Deze uitgave verscheen bij de jaarwisseling 2007-2008, en is verstuurd aan vrienden en relaties van De Bezige Bij.

Oplage: 1.200 exemplaren, niet voor de handel bestemd.

HET KANON

- **Rhythme** / Frits Bernard Hotz. - Antwerpen, Het Kanon, 1983. - 5 p. cat.nr. 806938 (Fokas Holthuis).
Deze uitgave bestaat uit de twee artikels die F.B. Hotz publiceerde in het jazzmaandblad Rhythme: een recensie van de LP Muggsy Spanier (maar 1956) en het artikel Deze maand dertig jaar geleden : Paul Whiteman en zijn orkest in Nederland! (juni 1956). Deze stukken, de enige publicaties van F.B. Hotz voor zijn literair debuut in 1975, werden nooit herdrukt.
Het verscheen als zevende deel van de derde en laatste reeks van de illegale bibliotheek serie Het Kanon.
Oplage: 27 genummerde exemplaren.
Nr. 20.
- **Twee brieven** / Gerard Reve. - Antwerpen, Het Kanon, 1983. - 4 p. cat.nr. 808386 (De Slegte).
Deze uitgave bestaat uit twee brieven aan Simon Carmiggelt, zoals die werden gepubliceerd in de rubriek Kronkel van Het Parool op 5 februari en 2 juni 1971. Deze brieven ontbreken in de verzameleditie Brieven aan Simon (1982, EHC 684501), en werden ook nooit elders herdrukt of gebundeld.
Het verscheen als tweede deel van de tweede reeks van de illegale bibliotheek serie Het Kanon.
Oplage: 30 genummerde exemplaren.
Nr. 4.
Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 128.

JEROEN BROUWERS

- **Noli me tangere : graphic tale . De schrijver en zijn boswoning : foto's** / Luc Vanhelmont ; ill. Jos Bamps ; foto's Jolanda Swennen. - Opglabbeek : Drukkerij Paesen, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 808414 (Demian).
Verschenen ter gelegenheid van *Jeroen Brouwers 75*, de 6de editie van Luisterplekken op 13 juni 2015 in het cultuurcentrum van Zutendaal.
Oplage: 300 exemplaren, waarvan de eerste 50 werden gesigneerd.

LIZE SPIT

- **Het smelt** / Lize Spit. - Amsterdam : Das Mag, 2016. - 480 p. cat.nr. 816692 (Standaard Boekhandel).
Luxe-editie in box.

LOUIS PAUL BOON

- **Eens mijn geliefde** / Louis Paul Boon. - Den Haag, BZZTôH Teater, 1972. - [Z.p.]. cat.nr. 816003 (Fokas Holthuis).
Planodruk, gedrukt in facsimile van het handschrift.
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 35, muizenhapjes uit linkerrand.

LUUK GRUWEZ

- **Kiekeboe** / Luuk Gruwez. - [S.l.] : Prosis Europe, 1996. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 808395 (De Slegte).
Verschenen bij de jaarwisseling 1996-1997 in een oplage van 300 exemplaren voor de vrienden en relaties van Prosis Europe NV. Daarnaast werden er 26 exemplaren gemaakt, genummerde A-Z, bestemd voor de auteur en de medewerkers, en gesigneerd door de auteur. De omslag en de lay-out werden ontworpen door Carine Cuypers.
Nr. R.

Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 84.

MAURICE GILLIAMS

- **Vita brevis : Gedichte** / Maurice Gilliams ; vert. Heinz Graef. - Antwerpen : Librairie des Arts, 1965. - 104 p. : ill. cat.nr. 806957 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 260 genummerde exemplaren, zijnde nummers I-XXX, gesigneerd door de auteur, nummers 31-230, en 30 exemplaren buiten de handel (“*B.H.*”).
Nr. XIX, met ex-libris.

MICHEL SEUPHOR

- **De 64 hexagrammen van de Yi-King** / Michel Seuphor ; vert. G.J. Nijhuis ; foto Monique Dupont. - Winterswijk : Galerie Het Mondriaanhuis, 1989. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 808424 (Fokas Holthuis).
Uitgave ter gelegenheid van de 88ste verjaardag van Michel Seuphor, naar een idee van Herbert Henkels De 64 hexagrammen van de Yi-King. De 64 tekeningen worden voorafgegaan door Seuphors tekst *Le monde est rond*, ook in het Nederlands opgenomen.
Oplage: 150 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 148.
- **Deux suites faciles** / Michel Seuphor. - Nantes : Convergence, 1983. - 83 p. - ISBN 2-904595-01-5. cat.nr. 809223 (Middelheimmuseum) – schenking.
Oplage: 80 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 80.
- **Échos et nouvelles d'autre chose** / Michel Seuphor. - Paris : Jean-Michel Place, 1980. - 69 p. - ISBN 2-85893-041-4. cat.nr. 809221 (Middelheimmuseum) – schenking.
Oplage: 150 gesigeneerde exemplaren, zijnde 120 genummerde exemplaren en 30 “*H.C.*”-exemplaren.
Nr. H.C.
- **Les franges du temps privé** / Michel Seuphor. - Paris : Jean-Michel Place, 1980. - 126 p. - ISBN 2-85893-040-6. cat.nr. 809222 (Middelheimmuseum) – schenking.
Oplage: 150 exemplaren, zijnde 120 genummerde exemplaren en 30 “*H.C.*”-exemplaren.
Nr. H.C.

PAUL SNOEK

- **Gedichten voor Maria Magdalena** / Paul Snoek. - Spermalie : Eigen Beheer, 1971. - 15 p. cat.nr. 808381 (De Slegte).
Eerste druk. Oplage: 100 exemplaren.
Met opdracht aan Willy Vaerewijck, gedateerd “1-9-71”.
Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 139.

PAUL VAN OSTAIJEN

- **Berceuse presque nègre . Marc groet 's morgens de dingen** / Paul Van Ostaijen. - Den Haag, BZZTôH Teater, 1979. - [Z.p.]. cat.nr. 816002 (Fokas Holthuis).
Planodruk, gedrukt in facsimile van het handschrift.
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 1.

- **Het gevang in de hemel** / Paul Van Ostaijen. - Paul Van Ostaijengenootschap (Nieuwe Reeks ; vol. 2) cat.nr. 809368 (Genootschap Paul Van Ostaijen) – schenking.
Het gevang in de hemel verscheen in januari en februari 1921 in twee afleveringen in het tijdschrift *Opstanding*. In dit tegelijkertijd hilarische en aangrijpende verhaal onderzoekt Van Ostaijen de keerzijde van zijn eigen vooruitstrevendheid. In plaats van grote individuele vrijheid na te streven, is zijn held, gevangene nr. 200, tevreden met de orde die hij in de gevangenis ervaart. Eenmaal vrijgekomen, doet hij er dan ook alles aan om weer achter de tralies te worden gezet. Langzamerhand groeit het verhaal uit tot een metafoor voor de moeilijke omgang van de brave burger met de persoonlijke en politieke vrijheid.
- **Marsj van de hete zomer** / Paul Van Ostaijen. - Paul Van Ostaijengenootschap, 2013 (Nieuwe reeks ; vol. 4) cat.nr. 809371 (Genootschap Paul Van Ostaijen) – schenking.
Paul Van Ostaijen schreef *De marsj van de hete zomer* in 1919 tijdens zijn verblijf in Berlijn als onderdeel van *De feesten van angst en pijn*. Die bundel bleef bij leven ongepubliceerd, maar een select aantal gedichten verscheen wel in tijdschriften. Zo ook *De marsj van de hete zomer* die in 1924 in het Brusselse tijdschrift *7 Arts* verscheen. In feite gaat het hier om een fragment van het gedicht dat in het handschrift van *De feesten* 23 pagina's beslaat. Maar Van Ostaijen selecteerde voor deze publicatie niet alleen de meest ijselijke pagina's van het gedicht, hij liet ook zien dat hij nog niet klaar was met zijn tekst. De versie in *7 Arts* is nog krachtiger dan in *De feesten van angst en pijn*.
- **Zaaitijd** / Paul Van Ostaijen. - Paul Van Ostaijengenootschap, 2013 (Nieuwe reeks ; vol. 1) cat.nr. 809358 (Genootschap Paul Van Ostaijen) – schenking.
Op 22 september 1917 verscheen Paul Van Ostaijens gedicht *Zaaitijd* op de voorpagina van het weekblad *Ons Land*. Pikant detail is dat op diezelfde voorpagina een stuk staat over *Het incident Mercier*, dat Van Ostaijen op een veroordeling kwam te staan wegens het beledigen van de prelaat van België. Deze uitgave laat zien dat Paul Van Ostaijen zich in zijn gedichten voor *Ons Land* – en zeker in *Zaaitijd* – nadrukkelijk op de grens van het humanitair-expressionisme en een voor zijn eigen achterban begrijpelijk flamingantisme plaatste. De lezer die het gedicht in 1918 aantrof in *Het sienjaal* werd door de opzet van de bundel uitgenodigd om het in internationalistisch perspectief te lezen. De lezer van *Ons Land* werd echter aangesproken op zijn plicht om tot "*Opstanding! Opstand!*" over te gaan, zoals het in het hoofdartikel van deze editie van het weekblad klonk.
- **(Zelf)portret** / Paul Van Ostaijen. - Paul Van Ostaijengenootschap (Nieuwe reeks ; vol. 3) cat.nr. 809363 (Genootschap Paul Van Ostaijen) – schenking.
Facsimile-uitgave van een tot nu toe onbekend gebleven zelfportret van Paul Van Ostaijen. De tekening kwam vermoedelijk tot stand in de periode 1919-1925 en vertoont opmerkelijke gelijkenissen met een kubistisch portret dat de Duitse schilder Arnold Topp in 1920 van hem maakte. Het samenspel van de trefzekere halen en twijfelende lijnen geven een openhartig inkijkje in de voortdurend zoekende geest van Paul Van Ostaijen.

ROGER AVERMAETE

- **Balises légères : aphorismes** / Roger Avermaete ; ill. James Ensor. - [S.l.] : Roger Avermaete, 1962. - 66 p. cat.nr. 806954 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 374 exemplaren, zijnde nummers I-LIV, op naam van de inschrijvers en met een handgeschreven aformise, nummers 1-300, en 20 nummers "*hors commerce*" ("*H.C.*").
Nr. VIII, exemplaar gedrukt voor "*Monsieur Georges De Muyneck et Madame Hollande van Gelder*", met een handgeschreven aforisme van Roger Avermaete.
- **Panthéon narquois de l'école flamande** / Roger Avermaete. - Anvers : Librairie des Arts, 1963. - 144 p. cat.nr. 807203 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 435 exemplaren, zijnde nummers I-LXXV, 40 nummers "*CH*", 20 nummers "*H.C.*", en nummers

76-375.

Nr. H.C., met opdracht van enerzijds de auteur en van anderzijds Saint-Rémy aan Ronnie Janssen.

WALTER SIEMONS / GALERIE S&S

- **Colsi toont Kippy en zichzelf** / Vaast Colson. - [Borgerhout] : S&S Publishers, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815427 (Galerie S&S).
Cover: Walter Siemons.
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 8, gesigeerd door de auteur.
- **COÖP** / inl. Frank Heirman. - Borgerhout : Galerie S&S, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815425 (Galerie S&S).
Uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Galerie S&S, 29 april - 21 mei 2016.
Beeld omslag: Sjoerd Paridaen en Laura van. Ontwerp/zeefdruk omslag: Walter Siemons.
Oplage: 100 exemplaren. Met postkaart van Sjoerd Paridaen aan Walter Siemoens.
- **Letters** / Leon Van Essche en Ian Hamilton Finlay. - Borgerhout : Galerie S&S, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815418 (Galerie S&S).
Bevat briefwisseling tussen Leon Van Essche en de Schotse dichter en kunstenaar Ian Hamilton Finlay.
Uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Galerie S&S, 30 september - 22 oktober 2016. Concept en cover: Walter Siemons.
- **Peel & Co** / Frank Heirman. - Borgerhout : S&S Publischers, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815421 (Galerie S&S).
Dit essay werd uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Galerie S&S, 8 - 23 mei 2015. Omslag en foto's: Walter Siemons.
Oplage: 100 exemplaren, elk met een gouache van Eddy Ausloos als frontispies.
- **WB was hier** / Frank Heirman. - Borgerhout : Galerie S&S, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815411 (Galerie S&S).
Dit essay werd uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Galerie S&S, 23 januari - 6 februari 2016. Ontwerp/zeefdruk omslag: Walter Siemons.
Oplage: 100 exemplaren.

WILLEM ELSSCHOT

- **Borms** / Willem Elsschot. - Antwerpen : [s.n., 1949?]. cat.nr. 805903 (Fokas Holthuis).
Enkelzijdig bedrukte plano (28,0 x 15,0 cm). Zeldzame afzonderlijke uitgave van het beruchte gedicht. Het gedicht heeft twee oudtestamentische motto's, is in druk gedateerd "18-3-1947" en gezet in de nieuwe spelling. Over de achtergronden van deze uitgave is in de Elsschot-literatuur niets te vinden: mogelijk is het – vanwege overeenkomsten in zetsel – een overdruk van de publicatie in De Voorpost. Omdat de achternaam van de schrijver foutief gespeld is ("Elschot"), zal dit "vliegend blaadje" niet door de auteur zijn erkend. Afgebeeld in de Brieven-uitgave (1993, p. 665; EHC 561482).
- **Jac van Elsäcker draagt voor : Nescio, Willem Elsschot.** - Rotterdam : Stichting Centrale Discotheek, [1965]. - 1 grammofoonplaat. cat.nr. 815994 (Fokas Holthuis).
Zeldzame uitgave: Jacques (eigenlijk Koos) van Elsäcker (1883-1972) bracht deze plaat als 82-jarige uit in een "bescheiden oplage". Kant 1 bevat fragmenten uit De uitvreter van Nescio, kant 2 bevat ook fragmenten uit De uitvreter en de gedichten Bij het doodsbed van een kind, Moeder en De bult spreekt. Met een beschouwende hoestekst van de voordrachtskunstenaar.

WIM DE COCK

- **Lente-alfabet = Alles freuet sich und hoffet wenn der Fröling sich erneut (Friederich von Schiller)** / Wim de Cock. - [Sint-Niklaas] : Wim de Cock, [2015]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 809950 (Secundus). Twee maal gevouwen omslag met één gedrukt vel. Letters telkens in combinatie met een meisjesfiguur als lentesymbool: een moderne centsprent! Het colofon vermeldt: *“Initialen gesneden in schijffes van een kleine buxusstam. De vorm van de letter en de grillige omtrek van elk schijffe hebben mee het concept van iedere initiaal bepaald. Ze werden, rij per rij, met de hand gedrukt [...]”*. Gedrukt in rood en zwart. Het omslag heeft ook een toepasselijke houtsnede met vers meegekregen, een motto van Friedrich von Schiller.
Oplage: 40 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 3.

- **Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke : houtsneden bij teksten van Rainer Maria Rilke** / Wim de Cock. - [Sint-Niklaas] : Wim de Cock, [1990]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 811200 (Secundus). Origineel omslag met titeletiket en houtsnede. Bevat zes bladen met telkens een gesigeneerde en genummerde houtsnede met tekst; oplage: 30 exemplaren.
Nr. 2.

XAVIER TRICOT

- **Monsieur Triche** / Xavier Tricot. - [Koekelare] : Devriendt, 2016. - 33 p. - ISBN 978-94-90732-12-7. cat.nr. 812047 (X. Tricot).
Oplage: 200 exemplaren.
- **Testimony about Utopia** / Raphael Hythlodæus ; voorwoord Xavier Tricot en Alfred I.R. Cott. - [Koekelare] : Devriendt, 2016. - 33 p. - ISBN 978-94-90732-11-0. cat.nr. 812050 (X. Tricot).
Oplage: 200 exemplaren.

DE ZWARTE PANTER

- **My funny Valentine** / Roger de Neef ; ill. Michael Bastow ; vert. Bernard de Coen en Willem Groenewegen. - Gent : Poëziecentrum, 2015. - 91 p. : ill. + 2 etsen. - ISBN 978-90-7096-895-3. cat.nr. 806173 (De Zwarte Panter).
My funny Valentine werd in december 2015 in opdracht van het Poëziecentrum vzw (Gent) gedrukt (EHC 806056). Er verscheen ook een bibliofiele editie in een rood foedraal, in een oplage van 25 exemplaren met een originele, gesigeneerde aquarel van Michael Bastow en een handgeschreven gedicht van Roger de Neef, uitgegeven door De Vrienden van de Zwarte Panter.
Nr. 7.
- **Langs de kaai** / gedichten Remco Campert ; tek. Ysbrant. - Antwerpen : Demian i.s.m. De Vrienden van de Zwarte Panter, 2016. - [32 p.] : ill. cat.nr. 810295 (Demian).
Vijf gedichten van Remco Campert met tekeningen van Ysbrant. Deze uitgave werd voorgesteld op 14 mei 2016 ter gelegenheid van de Ysbrant-tentoonstelling Selinunte bij Galerie De Zwarte Panter. Vormgeving: Jelle Jespers.
Oplage: 160 genummerde en gesigeneerde exemplaren. De eerste 10 exemplaren zijn Romeins genummerd en bevatten een originele tekening van Ysbrant; hiervan zijn 4 exemplaren voor de handel bestemd. De verdere oplage is opgedeeld in twee reeksen van 75 Arabisch genummerde en gesigeneerde exemplaren; de eerste reeks bevat een gesigeneerde zeefdruk van Ysbrant, hiervan zijn de eerste 25 exemplaren bestemd voor De Vrienden van De Zwarte Panter.

Nr. 4, met gesigeneerde zeefdruk;
Nr. 77, zonder gesigeneerde zeefdruk.

- **Licht** / gedichten Remco Campert ; foto's Frederique van Rijn. - Antwerpen : Demian i.s.m. De Vrienden van de Zwarte Panter, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810296 (Demian).
Luxe linnen overslagmap met opdruk in drie kleuren. Bevat twee gedichten van Remco Campert bij twee losse, originele kleurenfoto's op barietpatpier van Frederique van Rijn. Deze uitgave werd voorgesteld op 14 mei 2016 ter gelegenheid van de tentoonstelling Vergankelijkheid/Fugacidad bij Galerie De Zwarte Panter. Grafische vormgeving: Jelle Jespers.
Oplage: 25 genummerde en gesigeneerde exemplaren, waarvan 7 exemplaren buiten de handel blijven. De eerste 9 exemplaren zijn bestemd voor De Vrienden van De Zwarte Panter.
Nr. 10.
- **Nick Andrews : within me.** - [Lichtervelde] : Hannibal, 2016. - 211 p. : ill. - ISBN 978-94-92081-67-4. cat.nr. 812091 (De Zwarte Panter).
Uitgegeven naar aanleiding van de solotentoonstelling van Nick Andrews in de Expozaal van de Warande in Turnhout, van 11 juni tot 21 augustus 2016.
Er verscheen ook een bibliofiele editie in een cassette met een origineel werk van Nick Andrews op een keramisch paneel van steengoedklei. Deze bibliofiele editie werd vormgegeven door Thomas Soete, en uitgevoerd door Boekbinderij Jansen. Oplage: 35 exemplaren, genummerd 1-25 en I-X (voor de medewerkers van De Zwarte Panter).
Nr. 13.
- **Tom Liekens : lust for life** / Frank Herreman, Sven A. Kirsten en Katharina Van Cauteren ; foto's Diego Franssens en Leen Van den Meutter. - Duffel : Stockmans, 2016. - 80 p. : ill. cat.nr. 813662 (De Zwarte Panter).
Uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in galerie De Zwarte Panter, van 11 juni tot 21 augustus 2016.
Er verscheen ook een bibliofiele editie met telkens twee originele collages van houtsnede en montype op papier, van Tom Liekens. Oplage: 20 gesigeneerde exemplaren, genummerd 1-20, met foedraal.
Nr. 5.
- **Wim Hermans : memento mori** / Dirk Verhaegen en Ariane Van der Veken; foto's Leen Van den Meutter. - [Antwerpen] : Vrienden van De Zwarte Panter, 2016. - 192 p. : ill. cat.nr. 813675 (De Zwarte Panter).
Uitgegeven naar aanleiding van de tentoonstelling *De santenkraam van leven en dood* in galerie De Zwarte Panter, van 18 september tot 6 november 2016.
Er verscheen ook een bibliofiele editie met een artefact in een verlicht houten kijkkistje met elektriciteits snoer. Oplage: 20 gesigeneerde exemplaren, genummerd 1-20.
Nr. 10.

DIVERSE AANWINSTEN

- **Aan de tafel van het verborgen atelier** / Sylvain De Bleeckere ; tekeningen Jan De Wachter. - [Londerzeel] : Jan De Wachter, 1997. [Z.p.] : ill. cat.nr. 807801 (De Slegte).
Dit kunstboek is de vrucht van een vriendschappelijke en inspirerende samenwerking tussen filosoof dr. Sylvain De Bleeckere (Hasselt) en kunstenaar Jan De Wachter (Londerzeel). Het boek werd gepresenteerd tijdens hun gemeenschappelijk performance pinkstervuur in huize Sint Jacobs (Gent), op 18 mei 1997. Voor de vormgeving, de maquette, het bindwerk en het ontwerp van de omslag met zeefdruk zorgden Jan en Ann De Wachter, geassisteerd door Roel Gousseij (Wachtebeke). Het drukwerk werd ver-

zorgd door drukkerij Salto (Rekem-Lanaken).

Oplage: 200 genummerde en door auteur en kunstenaar gesigioneerde exemplaren, zijnde nrs. 1-170 en I-XXX (voorzien van een originele tekening).

Nr. 92.

- **Een abel spel van Lanseloet van Denemerken hoe hi wert minnende ene joncfrou die met sijnder moeder diende.** - 's Gravenhage : De Zilverdistel, 1913. - 47 p. cat.nr. 806944 (Fokas Holthuis).

De tekst is die van het Hulthemse handschrift, en werd door dr. P. Leenderts jr. voor deze uitgave nagezien. Oorspronkelijk perkament met vergulde rugbelettering en verguld Zilverdistel-vignet op het voorplat. Door J.F. van Royen met de hand gezet en in rood en zwart gedrukt op de handpers van Joh. Enschedé en Zonen (Haarlem). Bevat, los bijgevoegd, de *Verklaringen bij Lanseloet van Denemerken*. In blind zwart linnen foedraal.

Oplage: 100 exemplaren.

Dit exemplaar met ex-libris van Agnes Marie van Dam (ets door Marcus Behmer, 1921).

- **Afscheid** / Dirk van Weelden. - [S.l.] : Marc Vleugels, 2012. - [8 p.]. cat.nr. 806343 (Minotaurus Boekhandel).

Gedrukt door Marc Vleugels op zijn proefpers uit de 19de eeuw.

Oplage: 81 genummerde exemplaren.

Nr. 49.

- **Altijd iemands vader, altijd iemands kind : mijn oorlogsverhalen** / Willem Vermandere. - Tielt : Lannoo, 2016. - 118 p. : ill. - ISBN 978-94-014-3823-0. cat.nr. 813825 (De Groene Waterman).

Gelimiteerde editie met drie gesigioneerde tekeningen.

- **Ami manie : paginamonologen** / ed. J.-P. van Ophem. - Antwerpen : JP's Underground Solutions, [2016]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 810208 (J.-P. van Ophem).

De 22ste bibliofiele uitgave van JP's Underground Solutions (J.-P. Van Ophem), in een oplage van 25 exemplaren. Bevat 24 genummerde en gesigioneerde etsen van Lissa Van der Auwera, Jo Caenen, Patricia De Maeyer, Karl Tilburgs, Bert Lezy, Bruno Sluydts, Ludo Mich, Wout Vercammen, Roger Van Akelyen, Fred Bervoets, Freddy De Vierman en J.-P. Van Ophem.

Nr. 2.

- **Annabel** / P.F. Thomése ; tek. Paul van der Steen. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.] : ill. cat. nr. 811477 (Hof van Jan).

P.F. Thomése schreef een brief aan Annabel, hét symbool van de eerste jeugdliefde die door het noodlot gefrustreerd wordt. Zij werd bezongen door Edgar Allan Poe in zijn laatste gedicht, en ze werd herdacht door Humbert Humbert aan het begin van Vladimir Nabokovs Lolita.

De brief van P.F. Thomése verscheen aanvankelijk in De Standaard van 26 februari 2016, en werd in deze uitgave samengebracht met het gedicht van E.A. Poe en enkele citaten uit Lolita. De tekeningen van Paul van der Steen werden speciaal voor deze uitgave vervaardigd.

Oplage: 125 gesigioneerde exemplaren.

- **Apologie** / Karel van het Reve. - Woubrugge : Avalon Pers, 1996. - 23 p. cat.nr. 811199 (Fokas Holthuis).

De tekst is de reactie van Karel van het Reve op het liber amicorum Uren met Karel van het Reve, dat hem op 19 mei 1991 werd aangeboden ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag. Schrijvers als Maarten Biesheuvel, Louis Couperus, Willem Elsschot, Maarten 't Hart, Rudy Kousbroek en Jan Jacob Slauerhoff komen daarbij aan bod. Een enigszins verkorte versie werd in 1991 gepubliceerd in het decembernum-

mer van Hollands Maandblad.

Inliggend een hartelijke brief van de drukker aan een zekere Jan, gedateerd 7-6-96, met fraai gedrukt briefhoofd.

Oplage: 150 ongenummerde exemplaren, ingenaaid met stofomslag.

- **Het bankroet dat mijn goudmijn is** / A.F.Th. van der Heijden. - Den Haag : Stupers Van der Heijden Tekstschrijvers, 1995. - 45 p. - ISBN 90-75618-02-6. cat.nr. 808377 (De Slegte).

Uitgave ter gelegenheid van de jaarwisseling 1995-1996.

Oplage: 500 exemplaren, en 25 genummerde en gesigioneerde exemplaren.

Nr. 19.

Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 86.

- **Beeldsonnetten : tien gedichten bij beelden van Lieven Debrabandere** / Hedwig Speliers ; litho Patrick Coenye. - Alveringem : 2 Zoete Lievekes Pers, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 812600 (Hedwig Speliers).

Hedwig Speliers schreef deze cyclus bij beeldhouwwerk van Lieven Debrabandere. Deze gedichten verschenen in Poëziekrant, jg. 39, 2015, nr. 4, p. 70-74. Het initiatief tot deze bibliofiele uitgave is het gevolg van een eerder toevallige muzikale ontmoeting tussen beeldhouwer en drukker.

Met de hand gezet en gedrukt door Hendrik Verschave. De begeleidende illustratie *De Kus* is een litho van Patrick Coenye, door hemzelf gedrukt in zijn atelier Art Press (Koksijde), naar een authentieke zwart-wit foto van fotograaf Paul De Cloedt (Turnhout).

Deze uitgave werd voorgesteld in boekhandel De Reyghere (Brugge), op 19 mei 2016.

Oplage: 58 gesigioneerde exemplaren, zijnde 15 exemplaren voor Hedwig Speliers, genummerd I-XV, 25 exemplaren voor Lieven Debrabandere, genummerd 1-15, en 15 exemplaren voor drukker Hendrik Verschave, geletterd A-O, plus 3 bundels H.C.

Nr. I.

- **Berlinde De Bruyckere presenteert Gustave Flaubert De legende van Sint Julianus den Gastvrije** / vert. Victor E. Van Vriesland ; houtgravures Désiré Acket. - Keulen : Salon Verlag, 2015. - ISBN 978-3-89770-955-3 (Edition Ex Libris ; nr. 25). cat.nr. 815070 (De Blinde Reiziger).

Oorspronkelijke titel: *La légende de Saint Julien l'Hospitalier* (1877). Dit is de herdruk van de Nederlandse vertaling uitgegeven in 1944, zijnde het geannoteerde exemplaar in bezit van Berlinde De Bruyckere

Oplage: 100 exemplaren, genummerde en gesigioneerd op het los toegevoegde ex libris. Met wollen buidel, eveneens genummerd. Het geheel in een kartonnen foedraa.

Nr. 74.

- **Bevrijding : verzen** / P.N. van Eyck. - [Den Haag] : De Zilverdistel, 1913. - [Z.p.]. cat.nr. 807179 (Fokas Holthuis).

Gedrukt in rood en zwart door de firma G.W. van der Wiel & Co. (Arnhem).

Oplage: 55 genummerde exemplaren.

Nr. 17, met ex-libris van C. Mensink.

- **Bewaren** / Jaap Kruithof. - Antwerpen : Dedalus, 1991. - 32 p. cat.nr. 811151 (Letterenhuis) – schenking.

Dit essay werd in opdracht van uitgeverij Dedalus gedrukt door Onzea te Antwerpen naar een idee van Ronald Grossey.

Oplage: 499 ongenummerde exemplaren, door uitgeverij Dedalus aangeboden ter gelegenheid van de jaarwisseling.

- **Bijna letterlijk dweilen met de kraan weliswaar dicht : 19 liederen om het uit te neuriën** / Gerard Herman. - [S.l.] : Groepsdruk, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 811719 (Gerard Herman).
Gemaakt naar aanleiding van de expo *Bijna letterlijk dweilen met de kraan weliswaar dicht*, Trampoline Gallery (Antwerpen), 4-25 april 2015.
Oplage: 150 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 43.
- **de Blauwe Zebra** / inl. Jos van Hest ; kleurhoutsnedes Dick Wessels. - Maastricht : Het Gonst, 1987. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 808615 (Fokas Holthuis).
Deze uitgave is gebaseerd op *de Blauwe Zebra*, een voorstelling van het gelijknamige theatergezelschap uit Kampen.
Oplage: 75 genummerde exemplaren (nrs. I-XXV en 26-75), met de hand gezet en in donkerblauw gedrukt op de pers van Het Gonst.
Nr. 49.
- **Bozar de l'Abattoir (one-or-two-nights-museum)** / Fred Michiels. - [S.l.] : The Fred Michiels Foundation, 2014. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 816005 (Arts & Books Gallery Draulans).
Oplage: 50 genummerde exemplaren.
Nr. 22.
- **Brussel in oproer, of De Brabandsche aap : melodrama in 5 bedrijven.** - [Amsterdam? : s.n., 1832]. - [Z.p.] cat.nr. 812070 (Fokas Holthuis).
Zeldzaam document, geproduceerd door Noord-Nederlandse tegenstanders van de scheiding van 1830. Deze spot-affiche kondigt enkele niet-bestaande toneelstukken aan in de "*Schouwburg te Abdera*", waarmee Brussel is bedoeld. In het melodrama komen "*het plunderen van Gebouwen, het Verbranden van Paleizen, het mishandelen der Burgers door het Graauw; aangehitst door Schurken die achter de Schermen zitten enz.*" aan bod. In de verzonnen theaterstukken worden als hoofdrolspelers de belangrijkste voorstanders van de afscheiding van België genoemd, zoals De Potter (die de rol van de "*Brabandsche aap*" op zich neemt), D'Hoogvorst en Van de Weijer (allebei op weg naar het "*Dol- of Tugthuis*"), De Stassart en De Celles (afgeschilderd als "*Mandaryn en Cartouche of de twee Gaauwdiven*"), en De Brouckère ("*De artistocraat, de jezuït en godverzaker vereenigd in een persoon*"). De prins de Ligne daarentegen wordt "*dapper*" genoemd, hij was namelijk tegen de afscheiding van België. Eén vel geschept Pro Patria-papier, eenzijdig bedrukt met vele lettertypen.
- **Conversations** / concept en teksten Armand De Hesselle . Benelux/hogconjunctuur / Hugo Raes . Prima service / regie Luc Gubbels en Armand De Hesselle. - [S.l.] : Arsenaal, 2010. - [Z.p.] : ill. + 1 dvd. cat.nr. 815305 (Eddy Ausloos).
Oplage: 250 genummerde exemplaren.
Nr. 173.
- **Dagboek 1943-1947** / J. van Oudshoorn ; voorwoord en annotaties Jan Paul Hinrichs. - 's-Gravenhage: Statenhofpers, 2016. - 109 p. cat.nr. 813915 (Minotaurus Boekhandel).
Peter Muller ontwierp het bandstempel. Gezet door zetterij Chang Chi Lan-Ying (Amsterdam); gebonden door Boekbinderij Van Waarden (Zaandam).
Inclusief 4 facsimile's van krantenberichten en 1 van Duits bezettersbevel.
Oplage: 110 Arabisch genummerde exemplaren gebonden in halfinnen, en 15 Romeins genummerde luxe-exemplaren in halfleer.
Nr. 47.

- **De das in het bos : een sprookje zonder moraal = The badger in the forest : a fairy-tale without a moral = Der Dachs im Wald : ein Märchen ohne Moral = Le blaireau dans la forêt : un conte sans morale** / Gerard Reve ; ill. Joseph Kerff. - Oude Tonge : Huis Clos, 2003. - 47 p. : ill. - ISBN 90-76117-10-1 (Huis-Clos-reeks ; 22). cat.nr. 808382 (De Slegte).

Deze tekst werd oorspronkelijk gepubliceerd op 22 december 1945 in *Het Parool*, en werd opgenomen in *Archief Reve 1931-1960* (1981, EHC C 266427) en deel 6 van het *Verzameld werk* (2001, EHC 609404). In deze vorm, met 11 ingekleefde illustraties van Joseph Kerf verscheen het in een genummerde oplage van 250 exemplaren.

Nr. 118.

Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 133.

- **Dat is wat blijft als je weggaat : gedichten voor Anton Korteweg** / red. Anna Enquist, Sjoerd van Faassen, Jeannette Smit en Kees Thomassen - Den Haag : Letterkundig Museum, 2009. - 61 katernen [126 p.]. cat.nr. 806196 (Fokas Holthuis).

Gedichtendoos met 60 bijdragen ter gelegenheid van het vertrek van Anton Korteweg als directeur van het Letterkundig Museum op 18 januari 2009; aangeboden door de Stichting Vrienden van het Letterkundig Museum. Oplage: 110 exemplaren, met de hand gezet en gedrukt door De Uitvreter. Bevat ingeplakt frontispice van Charlotte Mutsaers. De moiré linnen doos werd vervaardigd door Frans den Breejen; het daarbij gebruikte monogram "AK" is ontworpen door Helmut Salden.

Volgende dichters schreven een gelegenheidsgedicht: Robert Anker, H.H. ter Balkt, Benno Barnard, Maria Barnas, Mark Boog, Pieter Boskma, Anneke Brassinga, Remco Campert, Bart Chabot, Emma Crebolder, Maria van Daalen, T. van Deel, Jozef Deleu, Maarten Doorman, Anna Enquist, Eva Gerlach, Luuk Gruwez, Micha Hamel, Jacques Hamelink, Elma van Haren, Erik Jan Harmens, Kees 't Hart, Judith Herzberg, Ingmar Heytze, Wim Hofman, Tjitske Jansen, Roland Jooris, Hester Knibbe, Frank Koenegracht, Gerrit Komrij, Rutger Kopland, Gerrit Krol, Wiel Kusters, Jan Kuijper, Astrid Lampe, Joke van Leeuwen, Gwy Mandelinck, Erik Menkveld, Neeltje Maria Min, Leonard Nolens, Cees Nooteboom, Tonnus Oosterhoff, Jean Pierre Rawie, Marc Reugebrink, Victor Schiferli, K. Schippers, Patty Scholten, Rob Schouten, Toon Tellegen, Willem van Toorn, Anne Vegter, Hans Verhagen, Marjoleine de Vos, Leo Vroman, Victor Vroomkoning, Hans van de Waarsenburg, Menno Wigman, Driek van Wissen, Ad Zuiderent en Anton Korteweg.

Zonder nummer.

- **Dichtmatige regelen om drukkers proeven te corrigeren** / In het licht gegeven door J.E.D.W. ; en met eene uitleiding van R. Breugelmans. - Leyden : De Uitvreter, 1992. - [10 p.] cat.nr. 805997 (Fokas Holthuis).

Volgens R. Breugelmans "*het oudste mij bekende voorbeeld van Nederlandse poëzie met dit onderwerp*". Ter gelegenheid van kopermaandag 1992 met de hand gezet, en gedrukt voor vrienden van de tekstbezorger en de uitgever in een oplage van 90 genummerde exemplaren (nrs. I-X en 11-90). Het gedicht werd gedrukt van een cliché.

Nr. 13.

- **Les disciples à Saïs et les fragments de Novalis** / Novalis ; vert. Maurice Maeterlinck. - Bruxelles : Paul Lacomblez, 1895. - 249 p. cat.nr. 812037 (Boekhandel Van de Wiele).

Oplage: 25 genummerde exemplaren.

Nr. 7, geparafeerd door de uitgever.

- **Échanges poétiques** / Alain Germoz, Rovert Havenith, Paul Neuhuys, Saint-Rémy, Etienne Schoonhoven en Guy Vaes ; incl. Pierre de Lescure ; ill. Rik Wouters. - Anvers : Librairie des Arts, 1962. - 111 p. cat.nr. 806956 (Letterenhuis) – schenking.

Oplage: 300 genummerde exemplaren, zijnde nummers I-XXX, met zes bijgevoegde handgeschreven en gesignde gedichten van de respectievelijke auteurs, nummers 31-230, en 20 exemplaren “*hors commerce*” (“*H.C.*”).

Nr. XXVII.

- **De enige koningen van IJsland : gedichten** / Sigurður Pálsson ; samenst., vert. en nawoord Willem M. Roggeman. - Bergen op Zoom : Kleinood & Grootzeer, 2016. - 50 p. - ISBN 978-90-76644-81-3. cat. nr. 815584 (Kleinood & Grootzeer).

Deze bundel is vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld.

Oplage: 100 genummerde en gesignde exemplaren.

Nr. 55.

- **Feuilles au vent** / Jules von der Becke. - La Haye : A.A.M. Stols, 1947. - 83 p. cat.nr. 808711 (Leterenhuis) – schenking.

Oplage: 50 genummerde en gesignde exemplaren.

Nr. 38, met opdracht (gedicht) van de auteur aan Madame Lotti Rudolf.

- **Das Flugzeug : seine größte Spannweite entspricht der Schnurlänge in dieser Kasette** / tekst Johannes Cladders ; foto Maria Gilissen. - Mönchengladbach : Städtisches Museum, 1969. cat.nr. 808375 (De Slegte).

Kartonnen doos, met op het deksel een foto van Panamarenko, gemaakt door Maria Gilissen. De doos bevat een touw, waarvan de lengte overeenstemt met de diameter van de schroefcirkel van Das Flugzeug, een helikopter met twee schroeven. Volgens Johannes Cladders zou in dit werk “*de onmacht van de kunstenaar tegenover de macht van de techniek heel duidelijk naar voren komen*”.

Tentoongesteld in het Städtisches Museum, van 14 augustus tot 14 september 1969. Oplage: 330 genummerde exemplaren.

Nr. 266.

Ref.: Panamarenko : multiples, 1966-1994, p. 5-6, nr. 5; Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 173.

- **De genese van de lyriek : leesbaar gemaakt en geïllustreerd, opgedragen aan Stéphane Mallarmé en Kurt Schwitters** / Adriaan De Roover - [Z.pl., z.u.], 2001. cat.nr. 807806 (De Slegte).

Losbladige uitgave, met 13 gedichten. Elk gedicht wordt begeleid door een grafische *écriture automatique* van de hand van de dichter. Een 14de *écriture* werd door de kunstenaar van titel en signatuur voorzien. Deze editie bleef beperkt tot drie exemplaren, elk op naam gemaakt en gesignd door de dichter.

Exemplaar toebehorend aan Armand Baele, en met een ansichtkaart van Adriaan de Roover, gedateerd “*Dec. 2001*”.

- **Genesis : de scheppinge van hemel en aarde en van den mensch** / ill. Jozef Bossaert. - Habay-la-Vieille : Eigen beheer, 1992. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807596 (De Slegte).

Deze tekst uit een Bijbel van 1742 is geïllustreerd en gedrukt frater Jozef Bossaert in een oplage van 12 exemplaren op de persen van Marist Press te Habay-la-Vieille. Bevat 25 gesignde lino's.

Nr. 11, gesignd in colofon.

- **Gossamer = Herfstdraden** / Gerard Reve ; vert. Hanny Michaelis. - Utrecht : Stichting De Roos, 2012. - 143 p. cat.nr. 808456 (Fokas Holthuis).

Joop Schafthuizen gaf toestemming voor de uitgave van Gossamer, een verhaal uit de oorspronkelijk door Reve in het Engels geschreven bundel *The acrobat and other stories*, en voor de vertaling. De boekverzorging was in handen van Rick Vermeulen. Fluweel met stofomslag. Gedrukt in rood en blauw een

In de voorzijde van het stofomslag is een portret van Reve uitgestanst, waardoor een portret in fluweel te zien is. In de achterzijde zijn tien elementen uit het verhaal uitgestanst. De onderste snee en de kop-snee zijn rood, de buik is blauw. De tekst van Gossamer werd in blauw gedrukt; de Nederlandse vertaling is in rood gedrukt.

De oplage van 175 genummerde exemplaren was bestemd voor de leden van de Stichting De Roos, naast enige exemplaren gedrukt voor de medewerkers en het archief.

Nr. 110.

- **Haiku : een kringloop** / Theo Van Stichel ; lettertekeningen Lucien De Roeck. - [S.l.] : Kelder, 1980. - 55 p. cat.nr. 807597 (De Slegte).

Dit boek werd ontworpen door Theo van Stichel, en werd in zijn kelder gedrukt met een handpers. Losbladige uitgave in een omslag.

Oplage: 70 genummerde en gesigeneerde exemplaren, niet in de handel.

Nr. 55.

- **Henri van Straten (1892-1944) : oeuvre catalogus schilderijen** / tekeningen / Ludo Raskin. - Antwerpen : Pandora, 2015. - 207 p. : ill. - ISBN 978-90-5325-389-2. cat.nr. 808333 (Pandora Publishers).

Bibliofiele versie, met de omslagillustraties die Henri Van Straten maakte voor de heruitgave in 1944 van Villa des Roses en Kaas van Willem Elsschot (resp. EHC C 116260 en 732779). Van de originele linoblokken, in bezit van de erfgenaam, werden door Frank-Ivo Van Damme 60 genummerde exemplaren met de hand gedrukt op papier uit het atelier van Henri Van Straten, zijnde nrs. 1-50 en H.C.-nummers I-X.

Nr. 16.

- **Henri van Straten (1892-1944) : oeuvre catalogus schilderijen / tekeningen** / Ludo Raskin. - Antwerpen : Pandora, 2015. - 207 p. : ill. - ISBN 978-90-5325-389-2. cat.nr. 808334 (Pandora Publishers).

Bibliofiele versie, met afdruk naar het originele lino-blok Meisje met fetisken van Henri Van Straten (uit de verzameling van Willem Verlinden), gedrukt door Frank-Ivo Van Damme op papier uit het atelier van Henri Van Straten op een genummerde oplage van 60 exemplaren, zijnde nrs. 1-50 en H.C.-nrs. I-X.

Nr. 42.

- **Herfsttij van het verlangen** / Romain John van de Maele. - Bergen op Zoom : Kleinood & Grootzeer, 2015. - 65 p. - ISBN 978-90-76644-76-9. cat.nr. 805824 (Kleinood & Grootzeer).

Deze bundel is vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld. Oplage: 100 genummerde en gesigeneerde exemplaren.

Nr. 21.

- **Hoe was de toekomst vandaag? . Degré zero** / Sébastien Conard. - [Aalst] : Het Balanseer, 2016. - 2 vol. : ill. - ISBN 978-90-79202-39-3. cat.nr. 816165 (De Groene Waterman).

Deze beeldfabel situeer zich ergens tussen gedicht en grafische roman in. Neitsabes Dranoc is de stripmaker, grafisch auteur, onderzoeker in de kunsten en docent Sébastien Conard (1982).

Oplage: 180 genummerde exemplaren.

Nr. 144.

- **Holhoornige hoefdieren die hier het hele jaar door voedsel vinden** / Astrid Lampe. - [Hilversum] : Tungsten Pers, 2015. - [Z.p.]. cat.nr. 813910 (Minotaurus Boekhandel).

Los druksel. Oplage: 33 genummerde exemplaren.

Nr. 16.

- Huldeadres aan de Heer François Verrept, Directeur. Vanwege het personeel der Tramwegen van Antwerpen en Omgeving.** Antwerpen. cat.nr. 806181 (Fokas Holthuis).
 Huldeblijk, gedateerd 31 december 1951. Rijkvergulde band met gekroond wapen van Antwerpen, gemarmerd en gepolijst kalfsleer. Schutbladen van stijfselemarmerpapier. Gedrukte titelpagina en toespraak, gesigeneerd door G. Weyns, gevolgd door foto's van de door elk personeelslid aangeboden financiële hulde met bijbehorende handtekeningen. Met boekbindersmerk.
- Ik zag mijn kinderdromen en raakte ze aan** / gedicht Jan H. Mysjkin ; ill. Serge Chamchinov. - Granville : Livre d'artiste de Serge Chamchinov, 2016. - [Z.p.] : ill. (Collectie Sphinx Blanc). cat.nr. 807567 (Serge Chamchinov).
 Van deze losbladige uitgave, met een onuitgegeven gedicht van Jan H. Mysjkin en een origineel grafisch kunstwerk van Serge Chamchinov, bestaan 4 varianten.
 Variante A, nr. 1/1.
- De ikkenverzamelaar** / Adriaan van Dis. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 809783 (Hof van Jan).
 Op 17 januari 2016 ontving Adriaan van Dis de Constantijn Huygensprijs voor zijn hele oeuvre. Bij wijze van dankwoord sprak hij deze tekst uit, waarin hij in gesprek gaat met zichzelf. Hij bezint zich op de bronnen en de inzet van zijn schrijverschap; hij onderzoekt zijn maatschappelijk engagement, spreekt zichzelf vermanend toe en ontwikkelt zijn programma voor de toekomst: *Bijna zeventig. een nieuw begin wacht*.
 Het omslag werd ontworpen door Marlies Visser met een tekening van Eva Stalinski.
 Oplage: 150 gesigeneerde exemplaren.
- In Memoriam Charles Edgar du Perron et Menno ter Braak** / A. Roland Holst. - [Utrecht, De Bezige Bij, 1944]. - [Z.p.]. - (Quousque tandem ; vol. 2) cat.nr. 811936 (Fokas Holthuis).
 Oplage: 525 genummerde exemplaren, zijnde nummers 1-500 en I-XXV ("*ter beschikking van de Uitgeverij*").
 Nr. XVII.
- Influisteringen : een gotisch verhaal** / P.F. Thomése ; tek. Jaap Ploos van Amstel. - Haarlem : Vereniging Vrienden van de Grote of St.-Bavokerk, [2015]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 812269 (Hof van Jan).
 Uitgegeven bij het 40-jarig bestaan van de Vereniging Vrienden van de Grote of Sint-Bavokerk. Omslag ontworpen door Marlies Visser. Gedrukt onder de Korenmaat (Hof van Jan).
 Oplage: 150 Arabisch genummerde en gesigeneerde exemplaren, naast 50 Romeins genummerde exemplaren, ter beschikking van uitgever, drukker, auteur en kunstenaar.
 Nr. 93.
- Jenevertypografie, waarbij gevoegd poëmen van Gezelle, Gorter en Gezellig** / Kees Thomasen. - Leiden : De Uitvreter, 1995. - [8 p.] + 4 losse bijlagen. cat.nr. 805998 (Fokas Holthuis).
 Gecombineerde nieuwjaarswens van De Uitvreter en Koppermaandaguitgave. Met een vrolijk omslagontwerp van de hand van de schrijver/uitgever zelf. Omslagtitel: "*Keesies eigenste jenevertypografie*".
 Gelaserd en met de hand gezet en gedrukt in een oplage van 60 genummerde exemplaren, maar in de praktijk blijkbaar allemaal genummerd "33" (zie bijvoorbeeld het exemplaar in het bezit van de Koninklijke Bibliotheek Nederland). Koningswaterschade langs randen, maar dat is de drank.
 Nr. 33.

- **Jonge kauw te Katwoude** / L.H.Wiener ; ill. Nicole de Cock. - Haarlem : Brederode Pers, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 806333 (Minotaurus Boekhandel).
Verhaal over de poging van de auteur om een jonge kauw te redden. Uitgegeven ter gelegenheid van de boekenmarkt in de Bavo (Haarlem) op 14 november 2015. De illustraties werden door Nicole de Cock speciaal voor deze uitgave vervaardigd.
Oplage: 125 door de auteur gesigneerde exemplaren; 15 exemplaren werden in linnen gebonden door Van Waarden, en aan 5 (genummerd A-E) daarvan werd een van de originele tekeningen toegevoegd.
- **Kastanje a/d Zee** / A.F.Th. van der Heijden. - 's-Gravenhage : Statenhofpers, 2016. - 221 p. cat.nr. 815127 (Erik Tonen).
Dit is het zelfstandig te lezen zevende deel van de cyclus De tandeloze tijd. Het verschijnt ter gelegenheid van de 65ste verjaardag van de auteur, gelijktijdig met het zesde deel Kwaadschiks, dat door de Bezige Bij werd uitgegeven. De strikt beperkte oplage heeft niets van doen met de door de slechte verstaander als obscene of pornografisch te duiden karakter van de roman. De auteur wilde Kastanje a/d Zee enige tijd voor zich zelf en een select aantal betrokken lezers reserveren zodat het op zijn minst voor enige tijd kan uitgroeien tot een mythe. Het boek kan beschouwd worden als een studie in erotische jaloezie in al zijn facetten.
Het werd door zetterij Chang Chi Lan-Ying (Amsterdam) naar aanwijzingen van Jaap Schipper gezet, en in twee kleuren gedrukt door offsetdrukkerij Jan de Jong (Amsterdam) op speciaal voor deze uitgave vervaardigd, geschept papier. Peter Muller ontwierp initialen waarmee elk hoofdstuk opent, en tekende het bandstempel. Christiane Duchateau ontwierp de band. Het kastanjeblad op de titelpagina is een Röntgenopname vervaardigd door Deirdre Blink. Boekbinderij Van Waarden (Zaandam) bond de reguliere editie in een band van kurk met platten overtrokken met Awagami Mingeishi Maroon.
Oplage: 125 Arabisch genummerde exemplaren, 26 geletterde, voor de auteur bestemde exemplaren, en 25 Romeins genummerde luxe exemplaren. Alle boeken werden door de auteur genummerd en gesigneerd.
Nr. 59.
- **Klein panopticum** / Lode Baekelmans ; omslagtek. Mark F.H. Severin. - Antwerpen : De Sikkel, 1944. - 179 p. cat.nr. 808398 (De Slegte).
Naast de reguliere uitgave werden ook 10 Romeins genummerde exemplaren gedrukt, genummerd I-X. Nr. IX, grotendeels onopengesneden.
Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 4.
- **Een korte roman** / A.F. Th. van der Heijden ; ill. Paul van der Steen. - [S.l.] : Hof van Jan : de Korenmaat, 2015. - [Z.p.]. cat.nr. 809784 (Hof van Jan).
Op 11 december 2015 hield A.F. Th. van der Heijden in de Schepenzaal van het stadhuis van Nijmegen zijn historische roman De ochtendgave ten doop. In het toespraakje dat de schrijver bij deze gelegenheid hield, schetst hij de ontstaansgeschiedenis van deze roman, die zich afspeelt rond de Vrede van Nijmegen (1678).
Deze tekst is gedrukt in een oplage van 120 gesigneerde exemplaren. De tekening, eerder verschenen in NRC Handelsblad, werd vervaardigd door Paul van der Steen.
- **Kerkhofklanken**. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815502 (Hof van Jan).
Uitgave met negentiende-eeuwse kerkhofgedichten. De gebruikte letters en clichés zijn, net als het negentiende-eeuwse papier, afkomstig van het atelier van de Uitvreter.

- **Kuif** / Charlotte Mutsaers. - [Hilversum] : Tungsten Pers, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 813911 (Minotaurus Boekhandel).
Los druksel. Oplage: 33 genummerde exemplaren.
Nr. 15.
- **De kurk : nader tot Mart Smeets** / Peter Buwalda ; tek. Paul van der Steen ; logo titelpagina Joost Swarte. - [Haarlem] : Korenmaat, [2016]. - [Z.p.]. cat.nr. 814315 (Hof van Jan).
De tekst werd in iets andere vorm gepubliceerd in De Volkskrant van 10 juni 2016.
Oplage: 125 door de auteur en illustrator gesigeneerde exemplaren.
- **Laatste gedichten** / Thomas Graftdijk ; nawoord Geerten Meijsing ; Frontispice: ets van Will Landman. - Woubrugge : Avalon Pers, 2011. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 812394 (Minotaurus).
Oplage: 70 Arabisch genummerde en gesigeneerde exemplaren, naast 10 Romeins genummerde exemplaren. De nummers 50-59 werden in halfperkament gebonden door Herman van der Kruijk.
Nr. 62.
- **Lamaree : een beeldfabel** / Neitsabes Dranoc. - [Aalst] : Het Balanseer, 2016. - [Z.p.] : ill. - ISBN 978-90-79202-38-6. cat.nr. 811426 (Standaard Boekhandel).
Deze beeldfabel situeer zich ergens tussen gedicht en grafische roman in. Neitsabes Dranoc is de stripmaker, grafisch auteur, onderzoeker in de kunsten en docent Sébastien Conard (1982).
Oplage: 200 genummerde exemplaren, zijnde nrs. 1-180 en I-XX.
Nr. 106.
- **Lente** / Theo Van Stichel. - [Brussel, s.n., 1991]. - [Z.p.]. cat.nr. 807719 (De Slegte).
Rijmprent, gedrukt in rood en zwart.
Oplage: 4 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 3, met opdracht aan Armand Baele.
- **Lettres à André de Ridder** / Ossip Zadkine ; inl. Jean Cassou. - Anvers : Librairie des Arts, 1963. - 146 p. : ill. cat.nr. 806969 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 350 genummerde exemplaren, zijnde nummers I-XX, nummers 21-320, en 30 exemplaren "*hors commerce*" ("*H.C.*").
Nr. XIX.
- **Lied van de aap** / Tineke Zaadnoordijk. - [S.l.] : Tineke Zaadnoordijk, 2007. cat.nr. 806344 (Minotaurus Boekhandel).
Deze leporello werd uitverkoren als een van de 50 mooiste marginale drukwerken uit de jaren 2006 en 2007.
Oplage: 25 exemplaren.
- **Lijsters : gedichten . Zeefdrukken** / gedichten Firmin Van Der Poorten ; zeefdrukken Walter Schelfhout. - [S.l. : s.n.], 1996. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 807594 (De Slegte).
Bevat 16 bladen, waaronder 6 gedichten en 6 genummerde en gesigeneerde zeefdrukken (in kleur), losbladig in originele linnen map met sluitlint. Uitgegeven naar aanleiding van de 75ste verjaardag van de dichter. De bundel werd door Piet Thomas voorgesteld op 28 januari 1996 in galerie Denise van de Velde (Aalst).
Oplage: 15 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 6.

- **Lydia Davis** / L.H. Wiener ; tek. Paul van der Steen. - [Haarlem] : Korenmaat, 2016. - [Z.p.]. cat. nr. 814312 (Hof van Jan).
Oplage: 110 gesigeneerde exemplaren.
- **Melk** / J.J. Voskuil ; ill. Marlies Visser. - [Haarlem] : Korenmaat, [2016]. - [Z.p.]. cat.nr. 815503 (Hof van Jan).
Deze tekst verscheen eerder in Tirade, nr. 417.
Oplage: 130 exemplaren.
- **Met Nijhoff voor ogen** / Gerrit Achterberg, Cola Debrot, Anthonie Donker, Ida Gerhardt, Guillaume van der Graft, Jan Kal, Jan Kuijper, Gerrit Komrij, Adriaan Morriën en Ad Zuiderent ; samenst. Hans Foppe. - Den Haag : Mikado Pers, 1994. - [20 p.]. cat.nr. 810520 (Fokas Holthuis).
Deze uitgave verscheen onder auspiciën van de Jan Campertstichting ter gelegenheid van het door haar georganiseerde symposium *De blijvende actualiteit van Martinus Nijhoff* in november 1994.
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 40.
- **Naast bedoomde ruiten** / Bert Bevers ; tek. Ron Scherpenisse. - Bergen op Zoom : Bob Bakker Makelaardij, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 815505 (Bert Bevers) – schenking.
Uitgegeven op verzoek van Bob Bakker Makelaardij ter gelegenheid van de jaarwisseling 2016-2017.
Gesigeneerd door Bert Bevers en Ron Scherpenisse.
- **Nachtgewaad** / Ruben van Gogh. - [Utrecht] : Hinderickx & Winderickx, 2016. - [Z.p.]. (Nachtgedichten ; vol. 2). cat.nr. 815709 (Hinderickx & Winderickx).
Vouwvel in omslag, uitgegeven t.g.v. de Nacht van de Poëzie op 17 september 2016.
Oplage: 99 op de pers genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 31.
- **Nagelaten gedichten** / Augusta Peaux ; bezorgd door Mario Molegraaf ; frontispice Will Landman. - Woubrugge: Avalon Pers, 2011. [Z.p.] : ill. cat.nr. 812395 (Minotaurus).
Oplage: 95 genummerde exemplaren. Herman van der Kruijk bond 20 exemplaren in halfleer.
Nr. 42.
- **Naked stuff** / Jan Bosschaert. - [Gent] : Adhemar, 2016. - 152 p. : ill. cat.nr. 810226 (Adhemar).
Dit luxe-album verscheen ter gelegenheid van de veiling *Naked stuff* op Catawiki, april 2016, en werd in exclusiviteit aangeboden aan de kopers van een lot op de veiling.
Oplage: 151 genummerde en gesigeneerde exemplaren, naast 50 "HC"-exemplaren.
Nr. 86.
- **De Ocarinakring van Borgerhout aan zijnen voorzitter L. Storms, welke voor bewezene diensten de Burgerlijke Decoratie van 1ste klas ontvangen heeft.** cat.nr. 806178 (Fokas Holthuis).
Huldeblijk, gedateerd 31 juli 1980. Rijkvergulde band, rood heelmakokijn met blindstempel. Schutbladen van glanspapier met moirémotief. Gedrukte titelpagina, gevolgd door 4 pagina's handtekeningen van bestuur, werkende leden en ereleden, een toespraak en een verslag van de bijeenkomst door secretaris Ed. Ellerman en ondervoorzitter J. Vansand.
- **Omen** / Lans Stroeve. - [S.l.] : Studio 3005, 2015. - [Z.p.]. cat.nr. 812271 (Minotaurus Boekhandel).
Dit gedicht werd niet opgenomen in de simultaan uitgegeven bundel *Olympisch zwemmer* (De Arbei-

derspers, 2015; EHC 805379), nu uitgegeven in een bibliofiele editie.

Oplage: 52 genummerde exemplaren, door Marc Vleugels van Studio 3500 gezet en gedrukt op zijn naamloze proefpers uit de 19de eeuw.

Nr. 51.

- **Het onstoffelijke boek** / Frans Kellendonk. - Utrecht : Hinderickx & Winderickx, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 808330 (Minotaurus Boekwinkel).

Deze uitgave verscheen op 15 februari 2016, de 26ste sterfdag van Frans Kellendonk, op initiatief van boekhandel Minotaurus. De tekst – eerder verschenen in Literatuur op de markt – is met de hand gezet en gedrukt door Hinderickx & Winderickx in een oplage van 80 genummerde exemplaren.

Nr. 77.

- **Oog in oog met Bordewijk** / L.H. Wiener ; linoportret Pita Snoeck. - [S.l.] : de Korenmaat, 2016. - [Z.p.]. - cat.nr. 811479 (Hof van Jan).

In 2015 was het vijftig jaar geleden dat F. Bordewijk, jurist en schrijver, overleed. Het Bordewijk Genootschap organiseerde op zondag 13 september 2015 in het Theater aan het Spui te Den Haag als eerbetoon een Bordewijk festival. L.H. Wiener hield er een toespraak, waarin hij de – bescheiden – herinneringen aan zijn ontmoeting met de schrijver vertelde, maar vooral de confrontatie aanging met het werk van de bewonderde auteur.

Oplage: 125 gesigeneerde exemplaren, waarvan 25 exemplaren werden gebonden door Herman van Waarden (Zaandam).

Dit is een ongebonden exemplaar.

- **Over J. van Oudshoorn : vijf brieven aan Wam de Moor** / F.B. Hotz ; voorwoord Jan Paul Hinrichs. - 's-Gravenhage: Statenhofpers, 2016. - 37 p. cat.nr. 813913 (Minotaurus Boekhandel).

Met ingeplakte facsimile brief en afzonderlijke facsimile ansichtkaart van F.B. Hotz aan Wam de Moor

Oplage: 100 genummerde exemplaren.

Nr. 43.

- **Participatief implementatietraject** / Gerard Herman. - [S.l.] : Groepsdruk, 2015. - [Z.p.] : ill. cat. nr. 811716 (Gerard Herman).

Gemaakt naar aanleiding van de expo *Bijna letterlijk dweilen met de kraan weliswaar dicht*, Trampoline Gallery (Antwerpen), 2015.

Oplage: 51 genummerde exemplaren.

Nr. 41.

- **PerfOratie** / Patrick Coenye en Renaat Ramon ; inl. Roland Jooris. - Koksijde : Patrick Coenye, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 814410 (Patrick Coenye).

In 2016 vierde dichter, essayist en beeldend kunstenaar Renaat Ramon zijn 80ste verjaardag. Op initiatief van graficus Patrick Coenye en in samenspraak met kunstgalerie Montanus 5 werd de tentoonstelling PerfOratie opgezet, van 23 oktober tot 20 november 2016, die het beeldend werk van Renaat Ramon samen bracht met de grafiek van Patrick Coenye. Aansluitend kwam deze bibliofiele uitgave tot stand, dat zes niet eerder samengebundelde gedichten van Ramon bevat. De inleiding *Beeldspraak* is een nieuw gedicht van Roland Jooris, dat voor het eerst in deze vorm verschijnt.

Met de hand gezet en gedrukt door Hendrik Verschave op de handpersen van zijn *2 Zoete Lievekes Pers* (Alveringem). Het boekontwerp en de lithografieën zijn van Patrick Coenye, en door hem gedrukt in zijn atelier *Art Press* (Koksijde).

Oplage: 34 gesigeneerde exemplaren, zijnde 8 exemplaren H.C. in een chinees groene linnen band met gelithografeerde schutbladen, geletterd A-H, en 26 exemplaren in een okerkleurige linnen band, ge-

nummerd 9-34.

Nr. 26, met affiche en uitnodigingskaart.

- **Les poèmes de Georges** / Remy de Muynck. - Anvers : Librairie des Arts, 1958. - 62 p. cat.nr. 806978 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 110 genummerde exemplaren, zijnde nummers I-X, nummers 11-100, en nummers A-J (“*hors commerce*”).
Nr. 54, gesigineerd door de auteur in het colofon.
- **Pootje : lessen in abstractie** / Sine Van Menxel. - 2de ed. - [S.l.] : Groepsdruk, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 811722 (Gerard Herman).
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 22.
- **De roaap van Rubbes** / Willy Vandersteen. - Antwerpen : Standaard : Stripwinkel Beo, 2016. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 811517 (Beo).
Op initiatief van de Antwerpse stripwinkel Beo werd het Suske en Wiske-album De raap van Rubens in 2016 uitgegeven in Antwerps dialect. Aan filmregisseur Robbe De Hert en scenarist Eric Kloeck werd gevraagd om dit stripverhaal te vertalen in het Antwerps. In een interview met Gazet van Antwerpen vertelt Beo hierover: *“Er was nog geen album van Suske en Wiske in het plat Antwerps, hoewel er geen enkele strip Antwerpser is dan Suske en Wiske. Uitgerekend van hen bestond er nog geen Antwerpse vertaling, hoewel Willy Vandersteen zich zeker in de eerste verhalen liet inspireren door zijn geboortestad Antwerpen. Ik ben voluit gegaan voor de vertaling van De Raap van Rubens omdat het in 1977 is verschenen, het jaar waarin ik ben begonnen met Beo. Bovendien is dat het enige album met 80 bladzijden.”*
De krantenversie van De raap van Rubens bevatte een scene van Lambik met een koe, die werd afgekeurd voor de albumpublicatie. In deze uitgave is de betreffende scene wel in het album opgenomen, maar niet verweven in de rest van het verhaal. Op de binnenzijde van de cover werd aan het begin van het album een ongekleurde versie van de pagina met Antwerpse tekst afgedrukt. Op de keerzijde van de rugcover valt hetzelfde fragment in kleur, en met Nederlandse tekstballonnen te lezen.
Het eerste Antwerpse Suske en Wiske-album werd op donderdag 2 juni 2016 gepresenteerd aan de pers in het Rubenshuis te Antwerpen. Naast de softcover editie van het album (oplage 3.500 exemplaren) is van deze uitgave ook een luxe editie verschenen, waarvan de oplage beperkt is tot 350 genummerde exemplaren.
Nr. 159.
- **Schip vol honden** / tekst Randall Casaer ; muziek Chris Carlier. - Antwerpen : Vrijdag, 2016. - 36 p. : ill. + LP. - ISBN 978-94-6001-445-1. cat.nr. 809326 (Standaard Boekhandel).
Het boek is vergezeld door een langspeelplaat waarop de teksten uit het boek op muziek zijn gezet.
- **A ship of leaves. Twelve poems** / Hans Lodeizen ; selectie, vert. en inl. Geert Lernout. -Toronto : The Aliquando Press, 1982. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 808616 (Fokas Holthuis).
Fraaie en ingenieuze bibliofiele, tweetalige uitgave: siamese-drielingleporello in eenvoudig foedraal met titeletiket. Met de hand gezet en gedrukt door de Canadese margedrukker William Rueter – die ook het bindwerk voor zijn rekening nam – in rood en zwart, en met bloemetjes in oker en geelbruin.
Oplage: 75 genummerde exemplaren.
Nr. 13, met foedraal.

- **A skydog's time, a skydog's place : Jochem Vanden Ecker**, 2012-15. - [S.l.] : MER. Paper Kunst-halle, [2015]. [Z.p.] : ill. - ISBN 978-94-91471-00-1. cat.nr. 806888 (Standaard Boekhandel). Kunstenaarsboek.
Oplage: 100 exemplaren.
Nr. 85.
- **Spiegels van golf en schuim** / Theo Van Stichel. - Brussel : Van Stichel, 1994. - 42 p. cat.nr. 807725 (De Slegte).
"Aangeboden als dank en hulde aan alle vrienden die door hun sympathie en daadwerkelijke steun de "Kelder-Uitgaven" mogelijk hebben gemaakt. Tussen 1974 en 1993 werden op een handpers dertien dichtbundels gedrukt volgens de aloude tradities uit de tijd der manuscripten: voor elke dichtbundel een nieuw boekontwerp en voor elk gedicht een nieuwe bladspiegel, d.w.z. dertien experimentele boekontwerpen met ongeveer 600 nieuwe bladspiegels." Losbladig met bindlintjes in omslag.
Oplage: 40 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 24.
- **Sterven in de zon : verhalen & brieven** / Frans Pointl ; voorwoord David de Poel ; foto's Niels Schumm. - Utrecht: Stichting De Roos, 2016. - 63 p. : ill. cat.nr. 813912 (Minotaurus Boekhandel).
Deze keuze uit het nagelaten materiaal van Frans Pointl werd voor De Roos gemaakt door David de Poel die het Pointl-archief beheert. Op één na werden de verhalen eerder gepubliceerd in Hollands Maandblad.
Boekverzorging: Tessa van der Waals (Amsterdam); boekbinderij Herman van Waarden (Zaandam) zorgde voor het bindwerk. Gebonden in harde kaft.
Oplage: 175 genummerde exemplaren, bestemd voor de leden van de Stichting De Roos, naast enkele exemplaren gedrukt voor de medewerkers en het archief.
Nr. 103.
- **Tot de stenen wortel schieten: gedichten, 2014-2015** / Philippe Cailliau. - Bergen op Zoom : Kleinood & Grootzeer, 2016. - 69 p. - ISBN 978-90-76644-79-0. cat.nr. 813373 (Kleinood & Grootzeer).
Deze bundel is vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld.
Oplage: 100 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 70.
- **Tot er woorden waren waren we niets** / Jos van Daanen. - Bergen op Zoom : Kleinood & Grootzeer, 2015. - 37 p. - ISBN 978-90-76644-77-6. cat.nr. 807587 (Kleinood & Grootzeer).
Deze bundel is vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld. Oplage: 100 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 74.
- **Uit diepe verwantschap : een briefwisseling** / C.O. Jellema en Jan Siebelink ; bezorgd door Gerben Wynia. - Nijmegen : Flanor, 2016. - 95 p. - ISBN 978-90-73202-94-8. - (Flanorreeks ; 87). cat.nr. 810570 (Flanor).
Vervaardigd voor de leden van de kring van literatuurliefhebbers *Flanor*, en voor enkele belangstellenden.
Nr. 17.
- **Van hout & huid** / Anne Vegter. - [S.l.] : Marc Vleugels, 2013. - [4 p.]. cat.nr. 806341 (Minotaurus Boekhandel).
Gedrukt door Marc Vleugels op zijn proefpers uit de 19de eeuw.

Oplage: 41 exemplaren.

- **Verborgen versregels** / opgespoord en gesorteerd door Hans van Straten. - [Utrecht, Eigen beheer, 1997?]. - 16 p. cat.nr. 806940 (Fokas Holthuis).
Jaarwisselingsgeschenk. Bijzonder grappige collectie van indringende versregels, gevonden in proza: gave vijfvoeters en zesvoeters uit romans van Anna Blaman en J. van Oudshoorn, uit columns van Boudevijn Büch,...
- **Verbroken zegel** / Jan Vercammen ; ill. Rik Slabbinck ; typografisch ontwerp Jozef Cantré. - Brussel : Elsevier, 1952. - 83 p. : ill. cat.nr. 808408 (De Slegte).
Losbladige uitgave.
Oplage: 518 exemplaren, zijnde nrs. 1-450, I-L, en A-R (luxe-exemplaren, elk met een gesigeneerde tekening).
Nr. XIII, met een suite van 18 prenten van Rik Slabbinck, en met ex-libris van Joris De Belder.
Ref.: Antiquariaat De Slegte : catalogus 40, nr. 149.
- **Vergeten liedjes** / P.C. Boutens. - [Den Haag : eigen beheer], 1909. - 82 p. cat.nr. 806937 (Fokas Holthuis).
Gedrukt door de St. Catherine Press te Brugge in rood en zwart op geschept papier.
Oplage: 60 exemplaren; dit exemplaar met een netjes met Japans papier gerestaureerde rug (koordjes overplakt).
- **Verlangens** / Detlev van Heest ; linoportretten Pita Snoeck. - [Haarlem] : Onder de Korenmaat, 2016. - [Z.p.]. (Bordeauxrode Reeks ; vol. 3) cat.nr. 812270 (Hof van Jan).
Oplage: 120 exemplaren.
- **Verslag van een expeditie** / Willem Jan Otten ; ill. Tammo Schuringa. - [S.l.] : De Hof van Jan : de Korenmaat, 2015. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 806332 (Minotaurus Boekhandel).
Gedicht van 124 regels. Omslag werd ontworpen door Marlies Visser.
Oplage: 100 door schrijver en illustrator gesigeneerde exemplaren.
- **Vervlogen jaren** / L.H. Wiener ; lino's geïllustreerd Svitlana Mikheienko. - [S.l.] : De Hof van Jan : de Korenmaat, [2015]. - [Z.p.] : ill. cat.nr. 806336 (Minotaurus Boekhandel).
Een reflectie op de onderwijsjaren van de schrijver, gewekt door de confrontatie met zijn oud-collega's in een boekhandel. Deze tekst werd eerder gepubliceerd op de Tzum-website. Lino's en vormgeving Svitlana Mikheienko.
Oplage: 100 door auteur en kunstenaar gesigeneerde exemplaren.
- **Verzen uit de jaren 1880-1890** / Willem Kloos. - [Den Haag] : De Zilverdistel, 1919. - 107 p. cat. nr. 806947 (Fokas Holthuis).
Uitgegeven in het zestigste jaar van de dichter (1859-1938), als derde boek voor de *Vereeniging der Vyftig*. Met de hand gezet uit de Zilvertype en door J.F. van Royen op de eigen pers gedrukt in rood en zwart. Oorspronkelijk soepel perkament met vergulde rugbelettering en het Zilverdistel-vignet in goud op het voorplat. In wit kartonnen foedraal met hetzelfde vignet.
Oplage: 120 op de pers genummerde exemplaren: nummers 1-50 voor de vereniging, 51-100 voor de verkoop, en I-XX in eigen bezit.
Nr. 51, met één katern zeer licht roestig (p. 69-76).

- **Voorpost** / H. Marsman. - Brussel : A.A.M. Stols, 1931. - 21 p. (De onvindbaren ; 1) cat.nr. 805884 (Fokas Holthuis).
Gedrukt "voor de vrienden van den dichter en van den drukker" in een oplage van 50 genummerde en gesigioneerde exemplaren. H. Marsman zegt over deze dichtbundel in de inleiding: "De verzen, die hier volgen, dateeren uit den tijd waarin mijn eerste bundel ("Verzen") ontstond. Ik nam ze daar niet op, en ik geloof ook nu nog, dat dit, zuiver critisch gezien, juist is geweest. Maar de enkelen voor wie deze uitgave bestemd is, oordeelen hierin wellicht anders."
Nr. 42, met ex-libris van mecenas en wijnimporteur Jan Boex op de Franse titel.
- **De warmte van een hondje** / Huub Beurskens. - Amsterdam : Huub Beurskens, 2016. - 41 p. cat. nr. 807584 (Huub Beurskens).
Dichtbundel in eigen beheer uitgegeven; met omslagfoto door de dichter.
Oplage: 125 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 88.
- **Watou, 7 september 1997** / Anton Korteweg. - [Den Haag] : Mikado Pers, 1997. - [Z.p.]. cat.nr. 810519 (Fokas Holthuis).
Vouwblad in omslag met een gedicht over de plotselinge dood van Herman de Coninck (overleden op 22 mei 1997), die zou voorlezen in Watou op 7 september 1997. Met de hand gezet in een oplage van 90 exemplaren, bestemd voor vrienden en bekenden van auteur en drukker.
Uitgegeven als jaarwisselingsgeschenk 1997-1998.
- **De wereld van Edmond van Offel** / Joz. De Coo, Maurice Gilliams, Phil Mertens, Jeanne Moorkens, Raf van Os, en Emiel Willekens. - 's-Gravenwezel : De Rode Beuk, 1968. - 160 p. : ill. cat.nr. 806966 (Letterenhuis) – schenking.
Oplage: 330 exemplaren, genummerd I-XXX en 31-330.
Nr. XXIII.
- **Een winter aan zee** / Adriaan Roland Holst ; houtsneden Saint-Rémy. - Antwerpen : Kunsten en Letteren, 1969. - 157 p. : ill. cat.nr. 806974 (Letterenhuis) – schenking.
Bevat 63 houtsneden van Saint-Rémy.
Oplage: 100 exemplaren, genummerd en gesigioneerd door de dichter en de houtsnijder.
Nr. XXII.
- **Worstelingen** / P.N. van Eyck. - 's-Gravenhage : De Zilverdistel, 1910. - 51 p. cat.nr. 806949 (Fokas Holthuis).
Gedrukt door Joh. Enschedé en Zonen (Haarlem) met een 18de-eeuwse letter.
Oplage: 40 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 16.
- **Zo eenzaam als overal** / Daniël Dee. - [S.l.] : Studio 3005, 2013. - [12 p.]. cat.nr. 806338 (Mino-
taurus Boekhandel).
Bevat enkele niet eerder gepubliceerde gedichten van Daniël Dee. Gedrukt door Marc Vleugels op zijn proefpers uit de 19de eeuw.
Oplage: 77 exemplaren.
- **Zootje lood . De wet van Lisqwer.** - Maastricht : Het Gonst, 1995. - 58 p. cat.nr. 808613 (Fokas Holthuis).
Onder het motto "volstrekt willekeurig en zeker niet verantwoord" werd dit typografisch alfabet be-

dacht, vormgegeven en gedrukt op de pers van Het Gonst, de bibliofiele drukpers van Dick Wessels. Humoristisch, woordspelig typografisch alfabet: elk woord begint met het laatste deel van het vorige woord. Fraai zetwerk!

Oplage: 60 genummerde exemplaren. Het bindwerk werd verzorgd door Henny den Dekker.
Nr. 24.

- **De zuil** / Geerten Meijsing. - [S.l.] : Illusions Perdues, 2016. - [Z.p.]. cat.nr. 808550 (Hof van Jan). Uitgegeven ter gelegenheid van de exclusieve vertoning op zaterdag 13 februari 2016 in filmtheater 't Hoogt te Utrecht van de film Full Throttle III van filmer Renger van den Heuvel voor de Vrienden van de Vorm, het Genootschap dat is opgericht rond de schrijver. Het omslag is met de hand vervaardigd op de persen van de Hof van Jan. Ieder exemplaar bevat een filmstrip met originele beelden uit de gemaakte filmopnamen.

Oplage: 120 exemplaren, gesigneerd in het kolofon.

- **Zuilig**. - Maastricht : Het Gonst, 1989. - 19 p. : ill. cat.nr. 808612 (Fokas Holthuis). Dick Wessels hierover: *"In eerdere uitgaven van Het Gonst viel er altijd wel ergens een zuiltje te ontdekken. Een sluimerende voorliefde? Daarom beschouw ik dit boekje als mijn ultieme ode aan de pilaar. Het is wellicht ook een gelegenheid om orde op zaken te stellen zodat een dreigende verzuiling van Het Gonst kan worden voorkomen."* Cahiersteek met omslag.

Oplage: 55 genummerde exemplaren, met de hand gezet en gedrukt op de pers van Het Gonst, de bibliofiele drukpers van Dick Wessels.

Nr. 47.

KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN

- **België erkentelijk : orgaan van België erkentelijk, werk voor steun en bijstand aan de weduwen onzer soldaten gestorven voor het vaderland.** - Brussel, 1921-1924. cat.nr. 812129 (Antiquariaat De Lezenaar).

Aanwinst van vier volledige jaargangen (jg. 3, 1921 t.e.m. jg. 6, 1924), 24 afleveringen per jaar, samen 96 afleveringen (zijnde 8 p. per aflevering, samen 768 p.); telkens ingebonden per jaargang. Vanaf jg. 4 (1922), nr. 13, verandert de titel van dit tijdschrift in *De Zaaier der philanthropische gevoelens jegens de slachtoffers van den wereldkrijg 1914-1918*. Het bevat artikels over de actualiteit, de Eerste Wereldoorlog, oud-strijders en hun activiteiten, volksliteratuur met onder meer *In den storm, uit mijn oorlogsdagboek* van Frans Van Meerbeeck in afleveringen,...

- **La revue Wallonne.** - Liège : Bénard, 1893-1894. – Jaargangen 1-2. cat.nr. 814715 (De Lezenaar). Volledige serie van dit belangrijk literair en cultureel tijdschrift, opgericht door Maurice Wilmotte (1861-1942) als een soort vervolg op het tijdschrift Wallonie (1886-1892) dat was opgericht door Albert Mockel. Het bevat bijdragen van Maurice Wilmotte, Arthur Daxhelet, André Gide, Alfred Lavachery, M. Kufferath, Albert Mockel, Fernand Severin, Émile Verhaeren,...

- **Snippers : merkwaardigheden uit de literatuur over papier, drukken en binden.** - Amsterdam : Proost & Brandt, 1941-1956. Nrs. 1-12. cat.nr. 816400 (Fokas Holthuis).

Het complete 'bijblad' van Proost Prikkels, het beroemde (en gekke) bedrijfstijdschrift van papiergroothandel Proost & Brandt. De eerste zeven nummers verschenen in 1941, waarna verdere productie door de Duitse bezetter werd verboden. Pas in 1952 verscheen nummer 8, om op onregelmatige tijdstippen door een nieuw nummer gevolgd te worden. Het laatste dateert van 10 september 1956. Het blad werd geheel volgeschreven door iemand die zich "-Pr-" noemt, waarschijnlijk Ulco Proost. Het behandelt allerlei papier-, druk- en bindtechnische merkwaardigheden uit heden en verleden.

- **Subvers : tijdschrift voor [onder meer] concrete poëzie** / red. Hans Clavin - IJmuiden : Subvers Press, 1970. - Nr. 1. cat.nr. 811178 (Luiscius Books).

Hans Clavin richtte een eigen uitgeverij op, de Subvers Press, waarbij hij o.a. van 1970-1976 zijn eigen tijdschrift Subvers liet verschijnen. Er verschenen twaalf edities, waarvan zeven gewijd aan één kunstenaar.

Dit is het eerste nummer waar o.a. Paul De Vree en Mark Insingel aan meewerkten.

Oplage: 500 genummerde exemplaren.

Nr. 410.

OPVALLENDE SCHENKINGEN EN DEPONERINGEN

In de loop van 2016 deponeerden Artesis Plantijn Hogeschool – Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen, Doorbraak, Faro, Havenbedrijf Antwerpen, het Poëziecentrum (Gent), het provinciebestuur Antwerpen, uitgeverij Pelckmans, het Vlaams-Nederlands Huis de Buren (Brussel), en het Vlaams Fonds voor de Letteren hun publicaties in de Erfgoedbibliotheek. Het graduaat Bibliotheekwezen en Documentaire Informatiekunde (Antwerpen) deponeerde de eindwerken van deze bibliotheekopleiding.

Als stedelijke bewaarbibliotheek werden publicaties ontvangen van het Felixarchief (Stadsarchief Antwerpen), het Districts- en loketwerking Borgerhout, het MAS | Museum aan de Stroom, Museum Mayer van den Bergh, het Middelheimmuseum, het Museum Plantin-Moretus, het Museum Vleeshuis, en de Openbare Bibliotheek Antwerpen (Kotter).

De Erfgoedbibliotheek kon bovendien een uitgebreide selectie maken uit de tijdschriftencollectie in de kelder van de Openbare Bibliotheek Couwelaar (Deurne); een eerste deel werd in de loop van 2015 overgeheveld, het tweede deel volgde in de loop van het voorjaar 2016.

Naar jaarlijkse gewoonte werden eveneens schenkingen ontvangen vanwege DIVA (Antwerpen), Documentatiecentrum Antwerpse Noorderpolders (Ekeren), Herita, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, het Museum aan de Stroom, de Stadscampus (Universiteit Antwerpen), en de bibliotheek van het Theologisch en Pastoraal Centrum (Antwerpen).

Het Letterenhuis is een bevoorrechte partner van de Erfgoedbibliotheek. In de loop van 2016 herbestemde het diverse pakketten naar ons, waaronder nog een aanvulling op de collectie Hubert Lampo.

Slavist André Delcourt (Avin) schonk zijn Russische bibliotheek, een 200-tal boeken, aan de Erfgoedbibliotheek. Deze schenking wordt voorlopig bewaard in het Luchtbaldepot, in afwachting van toekomstige catalografische verwerking.

Iedereen Leest (Antwerpen) bezorgde een 20-tal dozen met gewiede kinder- en jeugdboeken uit hun collectie, in het kader van de onderlinge samenwerkingsovereenkomst.

De Universiteit Antwerpen (stadscampus) hevelde dubbels over van de verwerkte VSVJ-collectie (zie jaarverslag 2015).

Naar aanleiding van een verhuis besliste de Koninklijke Artsenvereniging van Antwerpen (voorheen Koninklijke Geneeskundige Kring van Antwerpen) in onderling overleg haar bibliotheekcollectie te herbestemmen naar enerzijds de stadscampus van de Universiteit Antwerpen (het boekengedeelte) en anderzijds de Erfgoedbibliotheek (de collectie medische tijdschriften). De overheveling is voorzien voor begin 2017.

De vroegere bibliotheek van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur was reeds herbestemd naar de Erfgoedbibliotheek. Een groot gedeelte van de historische tijdschriftencollectie van dit voormalige ministerie bleek nog opgesteld in de bibliotheek in het Boudewijngebouw (Brussel). Aangezien deze bibliotheek in 2017 verhuist naar het Herman Teirlinckgebouw, het nieuwe Vlaams Administratief Centrum, bood het departement Kanselarij en Bestuur deze tijdschriftencollectie aan de Erfgoedbibliotheek aan. Een selectie uit het aanbod zal begin 2017 worden overgeheveld.

HERBESTEMMINGEN

Mits akkoord van de schenker worden niet in de collectie opgenomen exemplaren maximaal herbestemd. In de loop van 2016 kon er worden herbestemd naar Bibliotheca Wasiana (Sint-Niklaas), DIVA (Antwerpen), Etnografische Verzameling Antwerpen, Havenbedrijf Antwerpen, Koninklijke Maatschappij voor Schone Kunsten Antwerpen, Koninklijk Conservatorium (Antwerpen), KU Leuven-Campusbibliotheek Arenberg, KU Leuven-Universiteitsbibliotheek, het Letterenhuis, het Reynaertgenootschap (Sint-Niklaas), RoSa (Brussel), Universiteit Antwerpen (Stadscampus), en Vakbibliotheek Den Bell.

Anderzijds werden dubbels uit de VSVJ-schenking (zie jaarverslag 2015) herbestemd naar de Stadscampus (Universiteit Antwerpen), en werden dubbels uit de collectie van de voormalige Scheepvaartbibliotheek herbestemd naar Voies d'Eau du Hainaut asbl (Mons).

OVERZICHT SCHENKERS

2° Onze Lieve Vrouwe Scoutsgroep (Berchem), Olga Adriaensen (Antwerpen), C.J. Aarts (Ndl., Amsterdam), AdVenture SA (Athene), Agentschap Natuur en Bos (Brussel), Agentschap Onroerend Erfgoed (Brussel), Algemeen Rijksarchief (Brussel), Gerolf Annemans (Antwerpen), Antwerpen Koekenstad (Antwerpen), Maria Aps (Beveren), Albert en Daniëlle Avonts-Frateur (Antwerpen), Jan Dirk Baetens (Ndl., Nijmegen), Wiebke Barbier (Temse), Belgisch Historisch Instituut te Rome (Rome, It.), Pieter Beullens (Antwerpen), Bert Bevers (Antwerpen), André Boen (Kallo), Julie Bohez (Gent), Wim Bouw (Merksem), Simone Bouttry-Mau (Braschaat), Leen Brasseur (Antwerpen), Tejo Briers (Herentals), Michel Buylen (Gent), Sam Capiiau (Mortsel), Antonine Cappaert (Beveren), CC Ter Vesten (Beveren), Centrum voor Agrarische Geschiedenis (Leuven), Jan Ceuleers (Wilrijk), Adelheid Ceulemans (Antwerpen), Margot Claeys (Olen), Hervé Daras (Berchem), Myriam De Beuckelaer (Sint-Job), De Bezige Bij (Antwerpen), Gerda De Gheselle (Antwerpen), René De Kok (Herentals), Mirande De Meester (Schoten), Herman De Meulenaere (Kapellen), José De Poortere (Deinze), Kilian De Saeger (Antwerpen), Marcus De Schepper (Hemiksem), Erik de Smedt (Oud-Turnhout), Willy De Winter (Deurne), Mimi Debruyn (Berchem), Lieven Dejager (Sint-Andries), Lodewijk Deleu (Gentbrugge), Suzemie Devriendt (Mortsel), Dienst cultuur Genk, Dienst cultuur Ranst, Dienst cultuur Zwijndrecht, Dienst erfgoed provincie Oost-Vlaanderen (Gent), Dienst Gebiedsgerichte Werking (Brugge), Dienst toerisme Dendermonde, Documentatiecentrum Antwerpse Noorderpolders (Ekeren), Erasmus Boekhandel (Ndl., Amsterdam), Erfgoeddoel (Brussel), Federale Overheidsdienst Justitie (Brussel), Galerie De Zwarte Panter (Antwerpen), Gasthuismuseum (Geel), Greet Geenen (Antwerpen), Robert Geeraerts (Deurne), Gemeentebestuur Ranst, Geschied- en Heemkundige Kring het Houtland-Torhout, Luc Goeminne (Deinze), Frans Gooskens (Breda, Ndl.), Bert Govaerts (Berchem), Groene Waterman (Antwerpen), HB Media (Uitgeest, Ndl.), Heem- en Oudheidkundige Kring Zele, Heemkring Den Dissel (Nieuwkerken-Waas), Heemkring Soetendaale (Merchtem), Heemkunde Pepijn (Landen), Heemkunde Vlaanderen (Mechelen), Heemkundekring Amalia van Salms (Baarle, Ndl.), Heemkundige Kring Braem (Elversele), Heemkundige Kring Bruchem (Broechem), Heemkundige Kring De Souvereinen (Lokeren), Heemkundige Kring Jan Vleminck (Wijnegem), HETPALEIS (Antwerpen), Sabine Hillen (Antwerpen), Hof van Jan (Ndl., Haarlem), Homunculus (Wijnegem), Huis van het Protestantisme (Brussel), Fernand Huts / Katoennatie (Antwerpen), Paul

Ilegems (Antwerpen), Harry Joelson-Strohbach (Museum Oskar Reinhart, Zwitserland), Werner Karcher (Wilrijk), Karel de Grote Hogeschool (Antwerpen), Katholieke Hogeschool Leuven, Magda Kegels (Beveren), Dr. W.A. Kelly (Scottish Centre for the book, Edinburgh), Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed (Culemborg, Ndl.), Kusterfgoed (Oostende), Landelijke Gilde (Lochristi), Frans Lauwers (Merksem), Leca (Gent), Liberaal Archief (Gent), Liliane en Stef Leyder (Schoten), Mieke Lietaer (Zwijndrecht), Shana Ludikhuyze (Schilde), Jacqueline Maes (Beveren), Magnus Hirschfeld Gesellschaft (Berlin), Robert Matheus (Mortsel), Mark Meekers (Marcel Rademakers, Heverlee), Pierre Mertens (Schoten), Eva Minne (Oostduinkerke), Seija Mistiaen (Antwerpen), Willem Moelans (Kapellen), Norbert Moermans (Antwerpen), Myriam Morel - van Loon (Merksem), Mu.Zee (Oostende), Jan Muylle (Antwerpen), Victor Muñoz Gómez (San Cristóbal de La Laguna, Spanje), Musea en Erfgoed (Mechelen), Musée National d'Histoire et d'Art (Luxembourg), Muziektheater Transparant (Borgerhout), Viviane Naedts (Zoersel), Niels ErfgoedArchief (Niel), Wilfried Onzea (Mortsel), Openbare Bibliotheek Geel, Openbare Bibliotheek Schoten, Openbare Bibliotheek Vilvoorde, Françoise Opsomer (Gent), 't Pallieterke (Antwerpen), Rik Palmans (Voeren), Paul Van Ostaijengenootschap, Jozef Peeters (Kessel-Lo), Robert Plompen (Kontich), Herman Potters (Hemiksem), Provincie Vlaams-Brabant (Leuven), Provincie West-Vlaanderen (Brugge), René De Clercqgenootschap (Deerlijk), Sieg Raes (Literaire Kring Hugo Raes), Thomas Reyntjens (Antwerpen), Rijksarchief Antwerpen, Rockoxhuis (Antwerpen), Peter Roelants (Antwerpen), Nicolas Rogiest (Brugge), Peter Rogiest (Wondelgem), Roland Rotsaert (Brugge), Jean Schaekers (Vrasene), Scriptoris (Edegem), Lieve Simons (Schoten), Ludo Simons (Antwerpen), Raymond Sirjacobs (Antwerpen), sp.a (Brussel), Stadsarchief Herentals, Stadsarchief Lokeren, Stadsarchief Turnhout, Stadsbestuur Lokeren, Stadsmus (Hasselt), Standaard Boekhandel (Antwerpen), Stedelijke Musea (Dendermonde), Stichting Historisch Erfgoed (Veldhoven, Ndl.), Leon Sternberg (Rehoust, Israël), Stichting Geo Verbanck (Sint-Niklaas), Streekmuseum Jan Anderson (Vlaardingen, Ndl.), Studentenvereniging Alfa (Leuven), Studie- en Aktiecentrum voor Welzijnzorg (Antwerpen), Paul Syniawsky (Deurne), Taal & Tongval (Gent), Team Vlaams Bouwmeester (Brussel), Texture, museum over Leie en vlas (Kortrijk), Georges Timmerman (Antwerpen), Herwig Todts (Brasschaat), Guy A.J. Tops (Antwerpen), Fred Truyer, Uitgeverij Cascade (Antwerpen), Uitgeverij Gallimard (Fr., Parijs), Frans Van Campenhout (Dilbeek), Luciana Van Damme (Kapellen), André Van De Sompel (Kalken), Ronny Van de Velde (Berchem), Paul van den Broeck (Barcelona, Sp.), Stefaan van den Breemt (Koudekerke, Ndl.), Manu Van der Aa (Turnhout), Peter Van der Hallen (Berchem), Terenja van Dijk (Antwerpen), Dirk Van Duyse (Beveren), Sid Van Gassen (Wijnegem), Steven Van Impe (Berchem), Jonas Van Muder (Zwijndrecht), Ann Van Peer (Berchem), Vincent Van Roy (Antwerpen), Ilse Van Uffelen (Merksem), Luc Vanacker (Koksijde), Armand Vandeplass (Antwerpen), Samuel Vanhoegaerden Gallery (Knokke), Mia Verbanck (Berchem), Ivo Vercammen (Wommelgem), Herwig Verleyen (Brugge), Jozef Verlinden (Leuven), Pieter Jan Verstraete (Kortrijk), H.D.L. Vervliet (Wilrijk), Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant (Antwerpen), Visit Antwerpen, Vlaams & Neutraal Ziekenfonds (Mechelen), Vlaamse Erfgoedbibliotheek (Antwerpen), Vlaamse Esperantobond (Antwerpen), Vlaamse overheid (departement cultuur, jeugd, sport & media – Brussel), Vlaamse Vereniging voor Algemene en Vergelijkende Literatuurwetenschap (UGent), Vrienden van de Antwerpse madonna's, Felix Waldack (Laarne), Marc Wauters, Willem Elsschot Genootschap, Willemsfonds Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Brussel), Lise Wouters (Kontich), Louis Wouters (Antwerpen), Eva Wuyts (Heist-op-den-Berg), Zentrum für Regionalgeschichte in der Deutschsprachigen Gemeinschaft (Büllingen).

BEELDVERANTWOORDING

Alle foto's en scans uit de collectie zijn gemaakt door medewerkers van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, behalve die op de voorpagina: Ans Brys, p. 13: Bart De Nil, p. 26: J.A.A.M. Biemans, p. 29: still uit de film *Back to Utopia*, Fabio Wuytack, p. 30: © VRT, fotograaf Jokko/Joris Bulckens, p. 34: still uit de aftermovie debat Rome vs Griekenland, © N-VA

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: An Renard
Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
Hendrik Conscienceplein 4, 2000 Antwerpen
tel. 03 338 87 10
www.consciencebibliotheek.be
consciencebibliotheek@stad.antwerpen.be

Antwerpen 2017

D/2017/0306/21

